

T.C
KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

ANADOLU EFSANELERİNİN TANIMI VE TASNİFİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Ashhan YILDIZ

TEZ YÖNETİCİSİ

Yrd. Doç. Dr. Kürşat ÖNCÜL

Temmuz-2011

KARS

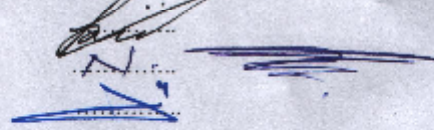
T.C.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Ashıhan Yıldız'a ait Anadolu Efsanelerinin Tanımı ve Tasnifi konulu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/ Anasanat Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalında/ Sanatta Yüksek Lisans/ Doktora tezi olarak oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Öğretim Üyesinin Ünvanı, Adı ve Soyadı
Yrd.Doç.Dr.Kürşat ÖNCÜL
Yrd.Doç.Dr.Nesrin GÜLLÜDAĞ
Doç.Dr.Jülide AKYÜZ ORAT

İmza

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../200 tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

UYGUNDUR

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
GİRİŞ.....	10
A. Efsanenin Tanımı.....	12
1- Sözlük ve Ansiklopedilere Göre Efsanenin Tanımı.....	12
2- Halk Bilimcilerin Efsane Tanımları.....	13
B. Efsanelerin Özellikleri.....	16
C. Efsanelerin İşlevleri.....	22
I. BÖLÜM.....	25
EFSANELER ÜZERİNE TÜRKİYE’DE YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN TARİHÇESİ VE BAZI YAYINLARIN LİSTESİ.....	25
A. Efsaneler Üzerine Türkiye’de Yapılan Çalışmaların Tarihçesi.....	25
B. Efsaneler Üzerine Türkiye’de Yapılmış Bazı Yayınlar.....	26
I. Kitaplar.....	26
II. Makaleler, Bildiriler ve Kitaplardan Bölümler.....	28
II. BÖLÜM.....	41
TÜRKİYE’DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILMIŞ BAZI ÇALIŞMALARIN İNCELEMESİ.....	41
1. Alptekin, Ali Berat; <i>Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)</i> , Kültür Ofset Basımevi, Antakya 1993.....	41
2. Kara, Ruhi; <i>Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma</i> , Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı yayınları, Ankara 1993.....	45

3. Barışcan, Hasan; <i>Ege Efsaneleri</i> , İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.....	51
4. Rayman, Hayrettin; <i>Bayburt Efsaneleri</i> , Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları, Bayburt 2001.....	52
5. Önal, Mehmet Naci; <i>Muğla Efsaneleri</i> , Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2003.....	58
6.Oğuz, M. Öcal; Ayşe Yavuz; <i>2004 Yılında Çorum 'dan Derlenen Efsaneler</i> , Gazi Üniversitesi, Türk Halk Bilim Topluluğu, Başak Matbaacılık, Ankara 2005.....	68
7.Alpaslan, İsmet; <i>Demirci Efsaneleri</i> , Özlem Matbaacılık Yayınları, İzmir 2006.....	69
8. Görkem, İsmail; <i>Elazığ Efsaneleri, İnceleme-Metin</i> , Manas Yayıncılık, Elazığ 2006.....	73
9.Akman, Eyüp; <i>Kastamonu Ninnileri ve Taş Bebek Efsanesi</i> , Gazi Kitabevi, Ankara 2007.....	77
10. Banoğlu, Niyazi Ahmet; <i>Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri</i> , Selis Kitaplar, 2. Baskı, İstanbul 2008	78
11. Küçükbezirci, Seyit; <i>Konya Halkbilimi, Folklor Güldestesi</i> , Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2009.....	79
12. Göde, Halil Altay; <i>Isparta Efsaneleri</i> , Fakülte Kitabevi, Isparta 2010	81
13. Bayladı, Derman; <i>Efsaneler Dünyasında Anadolu (Anadolu Mitolojisi)</i> , Say Yayınları	87
III. BÖLÜM.....	89
TÜRKİYE'DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILMIŞ TEZLERİN TANITIMI	89
1. Karadavut, Zekeriya; <i>Yozgat Efsaneleri (İnceleme - Metin)</i> , Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Saim Sakaoglu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1992.....	89

2. Peker, Selçuk; *Bekdik (Ereğli / Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Altunel, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1995 94
3. Büyükokutan, Aslı; *Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir 2005 95
4. Koçer, Nurseher; *İlgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Altunel, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2006. 98
5. Osan, Mustafa; *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Arslan, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı, Denizli 2006 99
6. Özdoğan, Rahime, *Amasya'da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şahin Köktürk, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2006 100
7. Aktaş, Ali Osman; *Avut Köyü'nün Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bekir Şişman, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007 101
8. Yeşildal, Ünsal Yılmaz; *Anadolu Folklorunda Geyik*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Karadavut, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2007 102

9. anlı, Zeynep; *Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali Torun, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya 2007. 103
10. Semiz, İsa; *Terme Yöresi Halk Edebiyatı Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Bekir Şişman, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007. 106
11. Sancak, Nuriye; *Mardin Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Paki Küçüker, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim dalı, Sakarya 2008. 108
12. Karanfil Güldemir, Münevver; *Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali İhsan Yitik, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir 2008. 110
13. Gedik, Melike; *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2008 111
14. Ercan, Hüseyin; *Burdur İli Ağlasun İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya 2008. 112
15. Uysal, Yavuz; *Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali Berat Alptekin, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2008. 113
16. Şahin, Fulya; *Kütahya-Alliören Köyü Folklor Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali Torun, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Kütahya 2008. 115

17. Bildir, Fatma; *Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı An Bilim Dalı, Balıkesir 2008..... 117
18. Akca, Gözen; *Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Refiye Şenesen, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana 2009. 119
19. İnce, Gül; *Hatay'da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri İle İlgili İnanışlar Ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Paki Küçüker, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim dalı, Sakarya 2009..... 121
20. Ortak, Melek; *Tarsus Bölgesine Ait Şahmeran Efsanelerinde Yer Alan Sembollerin Yorumlanması*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Zeki Umay, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Mersin 2010. 124
21. Bazancir, Recai; *Bingöl Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. M. İlhan Başgöz, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Van 2010 125
22. Değirmencioğlu, Figen; *Manyas Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ali Duymaz, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir 2010 132
23. Yaşar, İsmail Celalettin; *Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları*, Yüksek Lisans Tezi, Birinci Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Behiye Köksel, İkinci Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fuzuli Bayat Güzelov, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep 2010..... 133

24. Başarkanoğlu, Levent; Nizip Efsaneleri, Yüksek Lisans Tezi, Birinci Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel, İkinci Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fuzuli Bayat Güzelov, Gaziantep Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Gaziantep 2010.....131

IV. BÖLÜM.....	140
TÜRKİYE’DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILMIŞ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	140
A. Değerlendirmeye Konu edilen Tezlerin Genel Özellikleri, Ortaklık ve Farklılıkları	146
1. Taş Kesilme Motifi	151
2. Tarihlik Efsaneler.....	152
B. İncelemeye Konu Edilen Tezlerde Ele Alınan Efsanelerin Bölgesel Özellikleri	153
SONUÇ.....	156
KAYNAKÇA	161

ÖNSÖZ

Efsaneler, ait oldukları toplumun kültür hazinelerinin önemli bir unsurudur. Bu hazinelerin bilimsel ve sistematik bir inceleme konusu edilmesi, gerek dünyada, gerekse ülkemizde, sosyal bilimlerin diğer disiplinlerine nazaran, oldukça gecikmiştir. Bununla birlikte ülkemizde genel olarak halk ürünleri, özel olarak efsaneler üzerinde yapılan ilmî çalışmalar son yıllarda çarpıcı bir artış göstermiştir. Bu çalışmalar arasında lisansüstü eğitimi tamamlama aşaması olarak ortaya konan tezler önemli bir yer tutmaktadır.

Bu çalışmada, ülkemizde efsaneler üzerine yapılan çalışmaların değerlendirilmesi hedeflendi. Bu çalışma yapılırken, öncelikle efsaneler hakkında genel bilgiler verilmeye gayret edildi. Bundan sonra dünyada ve ülkemizde efsaneler üzerine yapılan çalışmaların gelişimine tarihsel bir ayna tutulmaya çalışıldı. Ardından, esas konuya girizgâh olmak üzere, tez çalışmaları dışında kalan, ülkemizde yapılmış efsaneler üzerine çalışmaların genel bir dökümü çıkartılmaya çalışıldı. Yapılan tez çalışmalarının bir kısmı kitaplaştığı için tezlerle kitapların ayrı başlıklar altında incelenmesi uygun görüldü.

Bundan sonra ülkemizde efsaneler üzerine yapılmış çalışmalardan kitap olarak basılmış olanları temin edilebildiği ölçüde değerlendirildi. Bunu yaparken amaç, esas çalışma eksenini oluşturan efsaneler üzerine yapılmış tezleri değerlendirirken çalışmaya kılavuz olacak bir yol haritası belirleyebilmektir. Bu bakımdan kitap halinde basılmış çalışmaları seçerken olabildiğince geniş bir yelpazeyi aksettirebilmek amaç edinildi. Böylece efsaneler üzerine yapılmış, halk bilim metodolojisine uygun, ilmî değeri yüksek çalışmalarla birlikte, saha derlemelerinden ibaret, hatta ele alınan sahanın nispeten erken tarihine dair, efsaneden çok bu türle sıklıkla karıştırılan mitolojik hikâyelerin kitaplardan derlenmesiyle teşkil edilmiş çalışmalara da yer verildi. Bunda birincil amaç ülkemizde efsaneler üzerine yapılan çalışmaların kısa bir zaman zarfında çitasını ne denli yükselttiğini gözler önüne sermektir. Bununla birlikte alanda halen eksikliği son derece hissedilen saha çalışmalarının, üzerinde metodolojik bir kritik yapılmadan ham haliyle basılmasının dahi, önemli bir eksikliği gidermeye hizmet edildiği vurgulamaya çalışıldı.

Çalışmamızın esas ağırlık merkezini oluşturan ülkemizde efsaneler üzerine yapılmış lisansüstü bitirme tezlerini değerlendirirken, öncelikle çalışmalara ayrılan

zaman diliminde elden geldiği kadar çok sayıda çalışma görmeye dikkat edildi. Elde edilen tezlerin tamamını çalışmaya dâhil etme imkânı bulunmadığından, farklı özellikler gösteren çalışmalardan örneklemeler seçmeye dikkat edildi. Söz gelimi, doğrudan bir bölgenin efsanelerini; belirli bir sahadaki halk ürünlerini değerlendirirken bu kapsamda efsaneleri; belirli bir sahadaki efsanelerde saptanan tek bir motifi; belirli bir sahadaki belirli bir cemaatin halk ürünleri kapsamında efsaneleri değerlendiren, farklı niteliklerdeki tez çalışmaları üzerinde inceleme yapmak yoluna gidildi. Böylece çalışmaları nicelikçe geniş ancak nitelikçe tekrarlardan oluşan ve zayıf kılmaktan kurtarmak hedeflendi.

Üzerinde çalışılacak tezleri tespit ettikten sonra, bu tezlerin kısaca tanıtımı yapılmaya çalışıldı. Bu tanıtımlar özellikle son bölümdeki değerlendirmelerin anlaşılır olması bakımından önemliydi ve bu iş elden geldiğince itinayla yapılmaya gayret edildi. Ele alınan her bir tezin özgünlüğü, değeri ya da eksikliği bilgi dahilinde değerlendirilmeye çalışıldı.

Son olarak tanıtılan tezlerin değerlendirilmesi yapılırken, tezlerin ortak ve farklı yönleri vurgulanmaya çalışıldı. Çalışma, halk ürünlerinin tespitinden ziyade halk ürünleri üzerine çalışmaların metodolojik tetkikini hedef aldığı içindir ki, tezlerde bulunan efsaneleri aktarmanın çekiciliğinden kurtularak yapılan çalışmaların metodolojik özellikleri değerlendirilmeye gayret edildi.

Bu çalışmada tez konusunun belirlenmesinden çalışmanın sonuna kadar her konuda bilgisinden yararlandığım ve gerek yayınlara ulaşmamda gerekse metotla ilgili karşılaştığım zorluklarda yardımlarını esirgemeyen değerli Hocam Yrd. Doç.Dr. Kürşat ÖNCÜL'e teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Hikâye etme eğilimi ve onu dinleme ihtiyacı, anlatıyı uygarlık tarihi boyunca insanların doğal yoldaşı yapmıştır. İnsanlığın tarihsel gelişimi boyunca, anlatma ve anlatıyı dinleme bir sekteye uğramıştır. Bu durum, anlatı türlerinin gelişmesini, yeni şekillere belirmesini, bağımsız anlatı türlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sosyo-kültürel yapıya ayak uyduran anlatılar, zaman içinde çoğalır, çeşitlenir ve birbirleriyle birleşir. Süreç içerisinde anlatıla gelen anlatılar, nesilden nesle aktarılmıştır. Her nesil geçmişten gelen bu anlatıları içinde buldukları zamanın ve coğrafyanın şartlarına göre yeniden biçimlendirmiştir. Yani anlatılar, kendilerini herhangi bir yöresel ve sosyal havaya uyarlayabilirler. Anlatılar geçmişe dayalıdır ve önemlidirler; ama uyarlanabilme özellikleri sayesinde, aynı zamanda yeni ve günceldirler. Kökenlerinin geçmişte olmasına rağmen şu anda anlatılmaları, dinlenilmeleri onların güncelliğini ve varlığını gösterir. Bu özellikler, halk anlatısının sonunun olmadığını gösterir.¹ Sonu olmayan bu anlatı türlerinden biri de, bizim ele alacağımız efsanelerdir.

Bugün mevcut olan ilimlerin ilk basamağını tasnif oluşturmaktadır. Bu güzel sanatlar için de yer alan edebiyat ilmi için de geçerlidir. İlk denemesini Fuat Köprülü'nün yaptığı Türk edebiyatını tasnif işi, zaman içinde oldukça gelişmiştir. Köprülü'nün yaptığı tasnifte ayrı bir sınıf olarak yer verilen Türk halk edebiyatı da bugün daha alt bölümlere ayrılarak incelenmektedir.² Bu anlamda efsaneler de, Türk halk edebiyatı içerisinde yer alan bir tür olarak dikkati çeker.

Efsane terimi, gündelik hayatta sarf eden ve duyan kişilerin zorlanmadan kavradıkları düşünülen, ancak toplumbilimi söylemine aktarıldığı zaman tanımlanması derin zorluklara yol açan kelimelerden biridir.³ Bu bakımdan efsaneleri konu alan çalışmaların tasnifinden önce, efsane terimini açıklamak yerinde olacaktır.

Efsane Farsça kökenli bir sözcük olup efsunlu, füsunlu hikâye anlamına gelir. Arapça'da ise efsane karşılığı olarak, "ustûre" kullanılır. Türkçe'de efsane

¹ Dégh, Linda; "Halk Anlatısı," *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Çeviren: Zerrin Karagülle, Milli Folklor Yayınları, Akara 2003, s. 91-98.

² Ekici, Metin; *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1995, s. 1.

³ Cohen, Anthony P., *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Çeviren: Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara 1985, s. 7.

kelimesine karşılık olarak “söylence” önerilmiştir. Dini nitelikteki efsanelere “menkıbe” de denir. Efsane, Batı dillerine Latince “legendus” sözcüğünden girmiştir. İngilizce’de legend, Fransızca’da légende, Almanca’da legende ve sage, İtalyanca’da legganda, Macarca’da legenda, İspanyolca’da leyenda, Yunanca’da mitos-mit sözcükleri efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır.⁴

Türk dünyasının farklı coğrafyalarında kullanılan terimlere baktığımızda, bunları şöyle örnekleyebiliriz: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Balkan Türkleri ve Kırım Tatarlarında efsane; Azerbaycan’da efsane, mit, esatir; Türkmenistan’da epsana, rovyat; Özbekistan’da efsane, rivayet; Karakalpaklarda, epsane, legenda, anız-engime; Kazakistan’da anız, anız-engime, epsane, hikayet; Başkurlarda rivayet, legenda; Kazan Tatarlarında, rivayet, legenda, ekiyet, beyt; Altay Türklerinde, kuuçın, kep kuuçın, mifkuuçın, legenda kuuçın; Hakaslarda, kip-çooch legenda, çooch çaah, nımah; Tuva Türklerinde, tool-çurgu çugaa, töögü çugaalar; Şorlarda, purungu çook, kep çook, erbek; Karaçaylarda, aytıv, tavruh; Uygurlarda rivayet, epsane; Yakutlarda kepsen, sehen, kepsel, bıırgı sehen; Dolganlarda, çıkşah; Tofalarda uleger, Çuvaslarda, halap, mif, ıkalap, comok.⁵

A. Efsanenin Tanımı

1- Sözlük ve Ansiklopedilere Göre Efsanenin Tanımı

Sözlük anlamıyla efsane, “eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence; gerçeğe dayanmayan asılsız söz”dür.⁶ Kâmûs-ı Türkî’de ise efsane, “1- Masal, asılsız hikâye, hurafat; 2- Şöhret bulup dillere düşen vaka’ ve hal, destan” olarak tanımlanmaktadır.⁷ Edebiyat Terimleri Sözlüğünde efsane “bir olayı akıl-dışı, olağanüstü yönde gelişim gösteren söylenti. Genel anlamda, masal, olmayacak şey, asılsız hikâye” olarak tanımlanmaktadır.⁸ Edebiyat ve Tenkit Sözlüğünde efsane, “bir tabiat olayını, bir varlığın meydana gelişini, tabiat elemanlarından birinde olan bir değişikliği, akıl dışı, olağanüstü açıklamalarla anlatan hikâye. Bunun temeli olan olay, halkın muhayyilesinde şekil değiştirerek, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa geçer. Genel

⁴ Helimoğlu, Yavuz; “Dünya Halk Kültürünün Ortak Irmakları: Efsaneler,” *Pertev Naili Boratav’a Armağan*, Hazırlayan: Metin Turan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 305, 306.

⁵ Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 202.

⁶ TDK Türkçe Sözlük, *Efsane*, C.I, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 433.

⁷ Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, Efsane mad., Alfa Yayınları, İstanbul 1998, s. 136-137.

⁸ Kalain, Sami; Varlık Yayınları, İstanbul 1984, s. 93.

olarak masal ile eş anlamlı kullanılır,” şeklinde açıklanmaktadır.⁹ Grolier International Americana Ansiklopedisinin efsane izahı ise şu şekildedir: “Bazı tarihsel gerçekleri yansıttığına inanılan kişiler ya da yerlerle ilgili uzun soluklu öykü ya da birbirine bağlı öyküler bütünü.”¹⁰ Gelişim Hachette ise efsane tanımını şöyle verir: “Halk arasında doğarak ağızdan ağza dolaşan, gerçek olay ya da kişileri çoğunlukla olağanüstü nitelikleriyle işleyen anlatı türü.”¹¹ Meydan Larousse’da yazılan efsane tanımı ise şöyledir: “1-Tarihsel olayların, halkın hayal gücüyle ya da şiirsel buluşlarla biçim değiştirdiği olağanüstü öğelere dayanan anlatı. 2- Bir kimsenin üstün başarılarını, yaşamını konu alan ve güzelleştirilmiş olarak sunan, toplum belleğinde yer etmiş betimleme.”¹² Ana Britannica’da efsane tanımı şu şekildedir: “Belli bir kişiyle ya da yerle ilgili olarak kuşaktan kuşağa aktarılan öykü ya da öyküler bütünü. Tıpkı halk masalları gibi doğa ötesi varlıklara, mitolojik öğelere ve doğal olaylarla ilgili açıklamalara yer vermekle birlikte, onlardan farklı olarak belli bir yer ya da kişiye ilişkin geçmiş bir olayı anlatır. Bazı efsaneler, yalnızca konu aldığı kişiye ya da yere özgüdür; ama bunların birçoğu yaygın halk öykülerinin sonradan belli bir kişiyle ya da yerle özdeşleştirilmesiyle oluşur.”¹³

2- Halk Bilimcilerin Efsane Tanımları

Halk bilimi açısından baktığımızda, efsane terimini açıklamak için çeşitli bilim insanları tarafından pek çok girişimde bulunulmuş olmakla birlikte, genel kabul gören ve bilimsel tanım olarak benimsenmiş ortak bir izaha henüz ulaşılabilmiş değildir. Bahaeddin Ögel’in “bir milletin mitolojisinin canlı ve yaşayan varlıkları”¹⁴ olarak nitelendirdiği efsaneleri Şükrü Elçin, “insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk devirlerden itibaren ayrı coğrafya, muhit veya kavimler arasında doğup gelişen: zamanla inanç, adet, anane ve merasimlerin teşekkülünde az çok rolü olan bir çeşit masallar” olarak tanımlamaktadır.¹⁵ Sakaoğlu, efsanenin en iyi bilinen ve diğer tariflerinin dayandırıldığı Grimm kardeşlerin “efsane, gerçek veya hayalî muayyen şahıs, hadise veya yer hakkında

⁹ Özön, Mustafa Nihat; *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954, s. 74.

¹⁰ *Grolier International Americana Encyclopedia*, Efsane mad., C. V, Türkçeye çeviren ve uyarlayan: Medya Holding AŞ, 1993, s. 237.

¹¹ *Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, Efsane mad., C. III, Gelişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 1136.

¹² *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Efsane mad., C. VI., Gelişim Yayınları, tarihsiz, s. 3536.

¹³ *Ana Britannica*, Efsane mad., C. VIII, Ana Yayıncılık, İstanbul 1988, s. 24.

¹⁴ Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, I. Cilt, TTK Basımevi, 4. Baskı, Ankara 2003, s. VI.

¹⁵ Elçin, Şükrü; *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara (tarihsiz), s. 314-315.

anlatılan bir hikâyedir,” tanımını aktardıktan sonra, bu tarifi şu üç unsur kapsadığını belirtmektedir:

1. “Efsane, anlatıcının tarihî zaman kavramı içinde uygundur. Şöyle ki:
 - a. Efsane, muayyen bir tarihî (gerçek veya hayalî) hâdise ile birleştirilmiştir.
 - b. Efsane, muayyen bir şahısla, yani, bir ad verilen tarihî (gerçek veya hayalî) bir şahsiyet ile birleştirilmiştir.
2. Efsane, anlatanın coğrafi alan kavramına uygundur; yani, o, belirli bir yerle birleştirilmiştir.
3. Efsane hakikî bir hikâyedir. Gerçi o, tabiatüstü hâdiselerle iş görür, ama anlatıcıları tarafından ona inanılır. Onu anlatanın ve dinleyenin hakikî dünyasına mahsusmuş gibi itibar edilir.”¹⁶

Efsanelerin başat niteliklerinin onlara inanılması olduğunu Boratav da vurgulamakta ve efsanelerin “anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu nitelikleri ile efsaneler masallardan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır”¹⁷ demektedir. Bu inandırıcılık özelliği efsanelerin, anlatıldıkları bölgelerin kültürel yapıları üzerinde etkin olmasının birincil sebebidir. Boratav’ın dikkati çektiği efsanelerin hikâye ve destana yaklaşma özelliğini Ögel de belirtmektedir. Aslında Ögel, Alman Brockhaus ansiklopedisinin “tarihte adı geçmeyen, artık unutulmuş büyük kahramanlara ait efsaneler, mitolojinin kadrosuna girer,” tanımından yol çıkararak, “Tarihte yaşadıklarını bildiğimiz kişilere ait efsaneler ise destan, yani Légende’dir” demektedir.¹⁸ Muvaffak Duranlı, efsanelerin anlatım tekniği açısından destanlarla benzeşmesine dikkati çektikten sonra, bunun tek benzerlik olmadığını belirtir: “Elbette efsanelerin destanla benzeştiği yönler sadece anlatım tekniğiyle sınırlı değildir. Destanlar gibi, efsanelerde de pek çok mitolojik motifler karşılaşılmaktadır. Sıkça anılan ilah adları, halkın zor zamanlarında başvurduğu koruyucu, iyi ilahlar ve aracı rolü oynayan şamanlar efsanelerdeki temel motifleri

¹⁶ Sakaoğlu, *a.g.e.*, s. 19.

¹⁷ Boratav, Pertev Naili; *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2000, s. 106.

¹⁸ Ögel, *a.g.e.*, s. V. Efsane – mitoloji ayrımı, Grolier International Americana ansiklopedisinin efsane maddesinde de vurgulanmıştır. Burada, efsanenin (yukarı verdiğimiz) tanımı yapıldıktan sonra “Mitoloji ise, tanrısal ya da doğaüstü olanla ilgili öykü ya da öyküleri konu alır. Gene de mitler ile efsaneler sık sık birbirine karışır (efsanevi kişilerin Yunan mitolojisindeki tanrılarla çatıştığı Odysseia öykülerinde olduğu gibi)” Denilmektedir.

oluşturmaktadır. Özellikle ilk atalarla ilgili efsanelerde mitolojik motiflerin çokluğu dikkat çekicidir.”¹⁹

Diğer yandan Orhan Hançerlioğlu, efsane teriminin gerçek bir olayın olağanüstü anlatılışı için kullanıldığı gibi, tamamen hayal ürünü olan öyküler için de kullanılabilmesini söylemektedir.²⁰

Max Lüthi’ye göre, yeni bir kavram olan efsane (sage) aslında gerçekten olmuş olayları hikâyeye eder. Ancak iki şekilde gerçekten uzaklaşmıştır. Ağızdan ağza nakledilirken değişikliğe uğramasının yanında şairler tarafından edebî olarak işlenmeleri de başlıca değişme sebebidir. Dar anlamda efsane, masallarda olduğu gibi, doğaüstü bir olayın takdimi, hikâyeye edilişidir. Asıl halk efsanesi ise alışılmamış, tuhaf ve genellikle huzursuzluk meydana getiren şeylerden, şekillerden ve hadiselerden bahseder.²¹ Bilge Seyidoğlu ise inanış konusu olmanın efsanelerin en ayırt edici özelliği olduğunu ve efsanelerin diğer unsurların hepsini taşımayabileceğini belirtir.²²

Okuşluk da efsanelerin inandırıcılık özelliğini vurgulamakta ve bu anlatıların insanlık tarihinin başlangıcından itibaren inandırıcılık özelliği olan; bünyesinde gerçek, kutsal, olağanüstü unsurları barındıran kısa halk anlatı türleri olarak ortaya çıktıklarını belirtmektedir. Milletlerin hafızasında uzun yıllar yaşayarak, kuşaktan kuşağa aktarılan efsaneler, tıpkı diğer sözlü halk ürünleri gibi, bağlı buldukları toplulukların en önemli kültürel varlıklarından birisi olmuşlardır.²³

Efsane sınıflama çalışmalarının azlığının yanında efsane tanımlama çalışmalarının da yetersizliğine dikkati çeken Muvaffak Duranlı, G.U. Ergis’in efsane tanımını aktarmaktadır: “Efsaneler ve tarihi hikâyeler halkın kültürel ve ekonomik oluşumlarını yansıtır, belirgin şahısların faaliyetleriyle bağlantılı gerçek olaylarla ilgili anlatımı içerir. Onlar tarihi gerçekliğin görgü tanıkları ve katılımcıların canlı hikâyeleri formunu almıştır.”²⁴ Bu tanımda da efsanelerin tarihsel gerçekliğe dayanması anlayışının hâkim olduğu görülmektedir.

¹⁹ Duranlı, Muvaffak; “Saha Türklerinde Efsane Kavramı ve Sınıflandırma Çalışmaları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: VI, Sayı 2, İzmir 2006, s. 305.

²⁰ Hançerlioğlu, Orhan; *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 78.

²¹ Sakaoğlu; *a.g.e.*, s. 20.

²² Seyidoğlu, Bilge; *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul 1997, s. 22.

²³ Okuşluk, Refiye; *Adana Efsaneleri Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1994, s. 5-7.

²⁴ Duranlı, *a.g.m.*, s. 303.

Elde ettiğimiz bulgulardan hareket ederek biz de efsane tanımını aşağıdaki şekilde kullanabileceğimizi uygun gördük “Efsaneler kısaca, kaynağını geçmiş bir tarihte vuku bulmuş milletin ya da onun(coğrafi, iktisadi vb.özelliklere sahip bir çevreye dahil) belirli bir kesimine işaret eden toplumun hafızasında mühim yer tutan bir olaydan/kişiden alan; sahip olduğu öneme binaen nesilden nesle aktarılan ve bu aktarma sırasında doğa üstü motifler de kazanan; anlatıla geldiği toplumda belirli davranış kalıplarını kazandırma/özendirme yahut belirli davranış kalıplarından uzak durmayı öğütleyen ve bu işi anlatısına kattığı ödül/ceza motifleri aracılığıyla yerine getiren; toplumca benimsenmesinden ötürü yalnız bireylerin muhayyilesinin değil, toplumun sahip olduğu bilinç ve bilinçaltı yapılarının, kısmen benimsenen inanç sisteminin, bir tezahürü olan; belirli biçim ve içerik özellikleri gösteren halk anlatıları şeklinde tanımlanabilir.”

B. Efsanelerin Özellikleri

Görüldüğü gibi bilim insanlarının efsaneyi tanımlama girişimleri daha çok onun özelliklerini saptama ve türlerini belirleme şeklinde tezahür etmiştir. Bundan dolayı efsanelerin özellikleri ve türlerine dair saptamaları gözden geçirmek yerinde olacaktır.

Bilge Seyidoğlu efsanelerin özelliklerine ilişkin olarak şunları tespit etmiştir:

“1.Bir inanış etrafında teşekkül etmişlerdir. Bu inanış, efsanelerin gerçek ve doğru olduğu inancıdır.

2.Efsaneler bilinmeyen esrarengiz bir âlemi anlatırlar. Bu bakımdan olağanüstü unsurlar ihtiva ederler.

3.Efsaneler, bir tarife göre mitlerin modernleşmiş sekli olarak ifade edilmekte, çok eski hikâyeler olduğu söylenmektedir. Bu bakımdan kutsal unsurlar da taşırlar.

4.Bir efsane mutlaka bir inanç unsuru üzerine kurulmakla birlikte diğer unsurların hepsini taşımayabilir.”²⁵

²⁵ Seyidoğlu Bilge, *a.g.e.*, s. 22.

Efsanelerin kendine has özellikleri, onları diğer halk ürünlerinden ayırır. Mehmet Naci Önal'ın Baskom'dan aktardığı mit, efsane ve masal farkını veren tablo aşağıdaki gibidir:²⁶

TÜR	İNANIŞ	ZAMAN	YER	TAVIR	TEMEL KARAKTER
MİT	Gerçek	Uzak geçmiş	Farklı dünya veya eski dünya mekânı	Gizli	İnsan yok
EFSANE	Gerçek	Uzak geçmiş	Bugünün dünyası	Gizli veya açık	İnsan
MASAL	Hayalî	Zaman yok	Yer yok	Açık	İnsan var veya yok

Özellikle, kişiler, olaylar, yerler, durumlar vb. konularda kişisel tecrübeler sonucunda elde edilen, içinde olağanüstü özellikleri barındıran, sözlü anlatım türlerinden biri olan memoratlar, yakın zamana kadar efsanelerin bir türü olarak kabul edilirken, son zamanlarda efsanelerden bazı yönlerle ayrıldıkları tespit edilmiştir. Bunlar kısaca özetlenecek olursa; memoratlar da efsaneler gibi kısa anlatılardır ve belirli bir formları yoktur. Ayrıca tıpkı efsaneler gibi olağanüstü bir tecrübeyi aktarırlar. Ancak, memoratlarda anlatıcı, birinci, ikinci veya üçünü tekil şahıstır. Üstelik memoratlar, efsanelere görece daha yakın bir geçmişin anlatısıdır. Efsanelerin yaygınlığına karşılık, memoratların çoğunlukla sınırlı kişilerce bilinmesi de bir başka farklılıktır.²⁷

Azerbaycan Türklerinin halk efsanelerini inceleyen Sednik Paşa Turanlı ise, efsanelerin:

- a. Hayatî içeriği,
- b. Ana fikrinin mahiyeti,
- c. Halkın ruhuna yakın bulunması,
- d. Geleneksellik içermeleri,
- e. Bedii sistematiği,
- f. Esatirlerle arasındaki irsiyet bağı,
- g. Tarih içinde değişikliğe uğraması,
- h. Tarihi gerçekler arasındaki bağ,

²⁶ Önal, Mehmet Naci; *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2003, s. 15.

²⁷ Çobanoğlu, Özkul; *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2003, s. 41 vd.

Özelliklerine vurgu yapar.²⁸ Burada, efsanelerin hayatî içeriği, metinlerin fonksiyonel mahiyetine; ana fikrin mahiyeti, metnin fonksiyonelleşme olanaklarının temel istikametlerine; halkın ruhuna yakın bulunması, metnin sosyal ve pragmatik fonksiyonelleşme olanaklarına; geleneksellik, asrın tarihî ve kültürel mevcudiyetinin temel poetik mekanizmalarına; efsanelerin bedii sistematığı, poetik unsurların bedii ve estetik düzeyde ne şekilde bağlandığına; efsanelerle esatirler arasındaki irsiyet bağı, metnin poetik geçmişinin ve onu oluşturan yapısal mekanizmaların çözümlenmesine; efsanelerin tarih içerisinde değişikliğe uğraması, değişikliğe uğrayan ve sabit kalan vahit bir sistem içerisinde birleşmek kaydıyla, poetik sistemin tarih içinde uğradığı değişikliğe; efsanelerle tarihî gerçekler arasındaki bağ, gerçek-uydurma opozisyonunun mecazcılığı ve gerçek ile hayal ürünü arasındaki karmaşık ilişkiye işaret etmektedir.²⁹

Sözlü kültürün en önemlilerinden birinin efsaneler olduğuna dikkati çeken Necati Demir; “Efsaneler, insan ile insanı, insan ile coğrafyayı, insan ile diğer varlıkları, insan ile maneviyatı birbirine gönül bağı ile bağlayan unsurlardır” nitelemesini yapmaktadır.³⁰

Sakaoğlu'na göre efsaneler üç kural üzerine oluşur. Bunlar:

1. Menşelerle ilgili kural: Aynı inanç ve düşünce anlayışına sahip olan toplumlarda muhayyile aynı şekilde oluşur. Böylece efsaneler gerçekleşir.
2. Birinin yerine diğerinin geçmesi kuralı: Bir efsane kahramanının hatırası zayıfladıkça onun şerefine yaratılmış olan efsane bu kahramanı terk eder ve daha güçlü bir kişilik kazanan birine mal olur.
3. Adapte olabilme kuralı: Zaman ve mekân değiştiren efsane, yeni bir çevrede, sosyal ve etnografik şartlara kendini adapte eder.³¹

C. Efsanelerin Tasnifi

Şükrü Elçin, efsanelerin genellikle şu konuları işlediğini saptamıştır:

1. Teogoni (Tanrıların nereden geldikleri)
2. Kozmogoni (Dünyanın meydana gelişi)

²⁸ Pirsultanlı, Sednik Paşa; *Azerbaycan Türklerinin Halk Efsaneleri*, Çeviren: Azad Ağaoğlu, s. 4.

²⁹ Pirsultanlı; *a.g.e.*, s. 4

³⁰ Demir, Necati; “Sözlü Türk Kültüründe Hacı Bektaş Veli”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, 57, s. 20

³¹ Sakaoğlu, *a.g.e.*, 21-22.

3. Antropogoni (İnsanın meydana gelişi)
4. Eskatoloji (Dünyanın ve insanın geleceği)³²

International Society for Folk-Narrative Research (Uluslar arası Folklor Araştırma Kurumu)'ün efsane tasnifi şöyledir:

1. Yaradılış efsaneleri, dünyanın oluşumu ve sonu ile ilgili efsaneler.
2. Tarihî efsaneler ve medeniyet tarihi ile ilgili efsaneler.
 - a) Medeniyet ile ilgili yer ve eşyanın menşei
 - b) Bazı yerlerle ilgili efsaneler
 - c) Tarih öncesi (Prehistorya) ve ilk zamanlar ile ilgili efsaneler
 - d) Harpler ve felaketler
 - e) Temayüz etmiş kişiler
 - f) Bir düzenin bozuluşu
3. Tabiatüstü varlıklar ve kuvvetler/mitik efsaneler.
 - a) Kader
 - b) Ölüm
 - c) Tekin olmayan yerler ve hayaletler
 - d) Hayaletlerin resmî geçidi ve savaşları
 - e) Öbür dünyada ikamet
 - f) Cinler, periler, ruhlar
 - g) Medeniyetle ilgili yerlerdeki hayaletler
 - h) Değişmiş varlıklar
 - i) Şeytan
 - j) Hastalık yapan kötü ruhlar (cinler) ve hastalıkları
 - k) Tabiatüstü (sihrî) kuvvetlere sahip kimseler
 - l) Efsanevî (mitik) hayvanlar ve bitkiler
 - m) Hazineseler

4. Dini efsaneler / Tanrı ve kahramanlarla ilgili efsaneler.³³

Pertev Naili Boratav, halk anlatılarının milletlere has karakter taşıması özelliğinden yol çıkarak, Türk efsaneleri için yeni bir tasniflendirme denemesinde bulunur. Uluslar arası Folklor Araştırma Kurumu'nun ana başlıkları ile örtüşen bu

³² Elçin, *a.g.e.*, s. 313

³³ Önal, *a.g.e.*, s. 8-9.

tasnif, Türk efsanelerinin özelliklerine göre farklı alt başlıklara ayrılır. Buna göre, Türk efsanelerinin tasnifi şu şekildedir:

1)Yaratılış Efsaneleri

Oluşum ve dönüşüm efsaneleri - evrenin sonunu (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler

2) Tarihlik Efsaneler

- a) Adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılanlar,
- b) İnsan topluluklarının oturdukları yerler hakkında anlatılanlar,
- c) Ünlü büyük binaların menşeleri,
- ç)Tarihlik sayılan kişilerden ya da uluslardan kaldığına inanılan defineler,
- d) Milletler, hükümdar soyları,
- e) Büyük afetler,
- f) Tarihlik niteliği olduğuna inanılan ünlü kişilerin savaştıkları olağanüstü güçlü yaratıklar,
- g) Savaşlar, fetihler, yayılışlar,
- h)Yerleşmiş bir düzene başkaldırmalar,
- ı) Başkaca tarihlik önemli olaylar ya da sivrilmiş kişiler (Uygarlıkta kılavuz olmuş kişiler, bilginler, sairler, şeyhler, mürşitler vb.),
- i) Sevda maceraları ile ün salmış âşıklar, kişilerin aile içi çeşitli ilişkileri,
- j) Çeşitli başka olaylar içindeki yerleri ile bir toplumun tarihinde iz bırakmış “önemsiz” kişiler üzerine anlatılanlar,

3) Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler

- a) Alın yazısı,
- b) Ölüm ve ötesi,
- c) Tekin olmayan yerler,
- ç) Tabiatın bir parçası olan yerler ile hayvanların “sahipleri” (koruyucuları)
- d) Cinler, periler, ejderhalar vb. olağanüstü güçteki yaratıklar,
- e) Şeytan,
- f) Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar,
- g) Olağanüstü güçleri olan kişiler,

- h) “Mythique” nitelikteki hayvanlar ve bitkiler üzerine anlatılanlar.
4) Dinlik Efsaneler.³⁴

Halk efsanelerinin dışında bir de etiyolojik³⁵ efsaneler adı verilen bir efsane türü mevcuttur. Bu efsaneler, canlı ve cansız varlıkların oluşumu, dünyanın yaratılışı, çeşitli tabiat olaylarını ve görüntülerini anlatır. Etiyolojik efsaneleri ilk defa sistematik olarak sınıflandıran Annti Aarne'dir. Aarne'nin yapmış olduğu sınıflandırma aşağıdaki gibidir:

- A. Dünyanın yaratılışı
- B. İnsan
- C. Memeli hayvanlar
- D. Kuşlar
- E. Sürüngenler
- F. Kurbağalar
- G. Balıklar
- H. Böcekler
- İ. Bitkiler

Bu sınıflandırmada ülkelerin coğrafi ve toponomisi ile ilgili etiyolojiler bu sınıflandırmada yoktur. Etiyolojik Türk halk efsaneleri ise şu şekilde sınıflandırılabilir:

- A. Dünyanın yaratılışı
- B. Gök kubbesi
- C. Meteorolojik olay ve görüntüler
- D. İman ve küfür etiyolojileri
- E. Hayvanlar
- F. Bitkiler
- G. Türkiye'nin coğrafi ve toponomisiyle ilgili etiyolojiler
- H. Soyadı ve lakaplarla ilgili efsaneler.³⁶

³⁴ Boratav, Pertev Naili; *a.g.e.*, s. 123-127.

³⁵ Etiyolojiye ilişkin, bir doğal olayın, bir adın, bir kurumun ya da bir yaşam biçiminin kökensel anlam ve değerini açıklamayı amaçlayan mitolojik öyküye denir. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Etiyoloji>

³⁶ Rayman, Hayrettin; *Bayburt Efsaneleri*, Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları, Bayburt 2001

C. Efsanelerin İşlevleri

Efsaneler üzerine özellikle son zamanlarda oldukça fazla çalışma yapılmasına rağmen, onun benzer halk anlatısı türleri ile arasındaki farklılıklar ve işlevleri tam olarak belirlenebilmiş değildir. Genel olarak halk anlatılarının, somut olmayan kültürel mirasın aktarımında – dille birlikte – taşıyıcı işlevi üstlendiği bilinmektedir. Bu genel yargının yanında efsanelerin işlevlerinin halk bilimi metodolojisine uygun olarak tespit edilmesi gerekmektedir. Nihayetinde her anlatım olayı, folklorun bir parçası olarak, sosyal işlevlere sahiptir.³⁷ Halkın inanç, kültür ve ananesinden doğmuş olan efsaneler, içinde birçok öğretiyi barındırırlar. Bu bağlamda efsanelerin toplum içinde önemli fonksiyonları vardır.

Bütün olarak folklorun işlevlerini Bascom'un tespitiyle, şu şekilde verebiliriz:

1. Eğlenme, eğlendirme
2. Kültürü geçerli kılma; kurumları, törenleri doğrulayıp onaylama
3. Eğitme, kültürü nesilden nesle aktarma
4. Toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma.³⁸

Efsanenin yapısı ve fonksiyonu üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Juha Petikainen, efsanenin yapısal kalıbı üzerinde durur:

1. Mesela, dalga gibi yayılan kurallar gerilime sebep olur
2. Mesela, olaylara maruz kalan kişiler, olağanüstülükler, olağanüstü olaylarla karşılaşan ve bunalım yaşayanlar, diğer bir ifadeyle bunalıma sebep olanlar
3. Arabulucular, eski duruma getirme uyumu
4. Olağanüstü durumlar
5. Heyecan verici olayın görgü şahitleri tarafından gözlenmesi.

Efsanelerin mitoloji, tarih, din ve hayal-fanteziden beslenen bir tür olduğunu savunan Metin Ergun'un efsanenin oluşumu ve işlevi üzerine görüşleri ise aşağıdaki gibidir: “Her efsane beslendiği, kaynaklandığı köke göre ayrı bir teşekkür

³⁷ Çobanoğlu, Özkul; *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002, s. 312.

³⁸ Çobanoğlu, Özkul; “Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Aşık Paşazade'nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Osmanlı devletinin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı, Ankara 1999, s. 236.

sürecinden geçer. Mitolojik köklü efsaneler, çok eski zamanlarda teşekkül etmişlerdir. Halk, varlığını ve oluş sebebini açıklayamadığı cisim ve olayları izah etme ihtiyacı hissetmiştir. Bu izahlar, zamanla halkın muhayyilesinden onlara katılan yeni hayalî unsurlarla birlikte bütünleşerek efsaneye dönüşmüştür. Bu tür efsaneler günümüzde de anlatılmaktadır. Tarihte olmuş bir olay, zamanla halk muhayyilesinden katılan hayalî unsurlarla birleşerek kronolojik tarih olmaktan çıkıp efsaneye dönüşmüştür. Aynı şekilde tarihte yaşamış bir kahramanın maceraları da bünyesine ilave eden hayalî unsurlarla karışarak zamanla efsaneleşmiştir. Bu efsaneler, eski kahramanın veya olayın etrafında birikirler. Bu arada bünyelerine bazı yeni hayalî unsurlar eklenir. Eski anlatımlar, yeni dinin çevresinde birikerek geniş kitlelere yeni dini tebliğ etme fonksiyonunu yüklenirler. Aynı şekilde din büyüklerinin maceraları, dilden dile aktarılırken bünyesine ilave edilen hayalî unsurlarla karışarak, yoğrularak efsaneye dönüşür. Halk, dinî emir ve kaideleri daha iyi anlatabilmek için din büyükleri etrafında bir takım anlatılar oluşturmuştur. Yalnız şunu unutmamak gerekir ki, bir olayın efsaneye dönüşebilmesi, yahut bir kahramanın etrafında efsane oluşabilmesi için o olayın veya kahramanın halk için çok önemli olması, halkın tarihinin, kaderinin akışını değiştirmiş olması gerekmektedir.”³⁹

Efsanelerin hemen hepsinde ortak bir özellik olarak, insanların doğruluktan ayrılmamaya davet edildiğini görürüz. Yalan söyleyenler, tartıda hile yapanlar, emanete ihanet edenler, doğru söze kulak asmayanlar, kendini beğenmişler ve daha başkaları efsanelerde ya cezalandırılır veya uygun bir şekilde ikâz edilirler. Gözlerini mal hırsı bürüyen pek çok insan, efsanelerin büyülü havasında iyilik yapmayı, doğru yola girmeyi kolaylıkla öğrenir.⁴⁰

Ait olduğu toplumun kültürel ve ahlakî değerlerini yansıtmaya, hemen bütün halk anlatılarında karşımıza çıkan bir özellik olmakla birlikte, efsanelerin inanç temelleri etrafında teşekkül etmesi bu türün önemini diğerleri arasında bir adım daha öteye taşımaktadır. Nihayetinde efsanelerin gerçek olayları anlattığına inanılır ve anlatan da dinleyen de onu bu bakış açısıyla yorumlar ve kendine göre biçimlendirir. Ayrıca her efsanenin toplumun inanç ve ahlak değerlerine gönderme yapan, onları sürdürmeyi, önemli addetmeyi öğütleyen bir mesajı vardır ki, bu

³⁹ Oğuz, Öcal; *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2004, s. 120-121.

⁴⁰ Sakaoğlu, *Anadolu Efsaneleri*, s. 11.

mesaj içerme özelliği, efsanenin gerçekliğine inanılma özelliğini de daha önemli kılmaktadır. Böylece kendisine inanılan anlatı, yani efsane, toplumsal öğretiyi kabul ettirme işlevi gören mesajını iletebilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, efsaneler, toplumun gelenekler ve göreneklerinin koruyucularıdır. Bu anlatılar topluma yön verir, onlara iyi olmayı, nelerin yapılıp nelerin yapılmayacağını telkin ederler. Tarihî gerçeğin dışında halkın gerçek ve kutsal olarak belli bir yer etrafında efsane yaratması, onunla bu gerçeği paylaşması, o yerle birleşmesi anlamına gelir. Bu da efsanelerin toplumu bir arada tutan bir nevi imento işlevi gördüğünü göstermektedir.

I. BÖLÜM
EFSENELER ÜZERİNE TÜRKİYE'DE YAPILMIŞ
ÇALIŞMALARIN TARİHÇESİ VE BAZI YAYINLARIN LİSTESİ

A. Efsaneler Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmaların Tarihçesi

Halk edebiyatı ve halk bilimi çalışmalarının yaygınlık kazanması, XIX. yüzyılda Batı'da yaşanan değişimlerle yakından ilgilidir. Her şeyden önce, romantizm akımının halk kavramına dikkat çekmesi, halk edebiyatının gelişimine de etkide bulunmuştur.

Ülkemizde halk edebiyatı ve halk bilimi çalışmaları oldukça geç bir tarihte başlamıştır. Batı'da XIX. yüzyılın ilk yarısına kadar inen efsane çalışmalarının XX. Yüzyılın ikinci yarısında artmasına paralel olarak Türkiye'de de halk edebiyatı ve halk bilimi üzerine yapılan çalışmalarda artış görülmüştür. Bizde de, XX. Yy. başlarında Tanzimat aydınları arasında yayılan fikir akımları, bu aydınları halk bilimine yöneltmiştir.

Osmanlı devrinde ve Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Türkiye'de halk edebiyatı ve halk bilimi üzerinde yapılan öncü çalışmalara örnek olarak; Durub-ı Emsal-i Osmaniye adlı eserinde iki bin kadar atasözünü derleyen Şinasi'yi; Kunos ile yaptığı söyleşiyle halk edebiyatı çalışmalarımızda önemli bir dönüm noktasına işaret eden Ahmet Vefik Paşa'yı; folklor kelimesine alternatif olarak halkiyat terimini öneren ve kullanan Ziya Gökalp'ı; İkdam gazetesinde folklor terimini izah ederek folklorun Türkiye'de tanınmasında rol oynayan Fuat Köprülü'yu; Manas destanı üzerinde çalışan Abdülkadir İnan'ı; Toroslar bölgesinde saha çalışmaları yapan Ali Rıza Yalgın'ı sayabiliriz.

Türkiye'de derleme faaliyetleri ile başlayan halkbilim çalışmaları, metin yayımları, lisans, yüksek lisans ve doktora tezi şeklinde devam etmiştir. Efsaneler için de durum böyle olmakla birlikte, efsane konusundaki çalışmalar masal ve halk hikâyelerine görece geç başlamıştır⁴¹.

Türk kültürü, Türk efsaneleri, Türk destanları üzerine önemli bir çalışma Bahaeddin Ögel'in Türk Mitolojisi adlı eseridir. Pertev Naili Boratav, değişik zamanlarda yaptığı araştırma ve incelemelerle efsaneler üzerinde duran kişilerin

⁴¹ Ayva, Aziz; "Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'nun Efsane Araştırmaları", s. 365.

başında gelmektedir. Efsaneler üzerine yapılan akademik çalışmalar günümüze doğru büyük hız kazanarak gelmiştir⁴².

B. Efsaneler Üzerine Türkiye’de Yapılmış Bazı Yayınlar

I. Kitaplar

1. Acar, İsmail Hakkı; *Zara Folkloru*, Emek Matbaası, Sivas 1975.
2. Aksel, Malik; *Anadolu Halk Resimleri*, Kapı Yayınları, İstanbul 2010.
3. Aktan, Selma; *Hakiki Anadolu Efsaneleri*, İpek Matbaacılık, Adana 1978.
4. Alptekin, Ali Berat; *Fırat Havzası Efsaneleri*, Antakya 1993.
5. Anlaroğlu, Fehmi; *Dilden Dile, Nesilden Nesile Anadolu Efsaneleri 1*, Onur Yayınları, Ankara 1968.
6. Araz, Nezihe; *Anadolu Evliyalari*, Özgür Yayıncılık, İstanbul 2006.
7. Banoğlu, Ahmet; *Tarih Ve Efsaneleriyle İstanbul*, İstanbul 1966.
8. Bayatlı, Osman; *Bergama’da Efsaneler, Adetler*, Vakıf Gazetesi Yayınları, İstanbul 1941.
9. Bayladı, Derman; *Efsaneler Dünyasında Anadolu (Anadolu Mitolojisi)*, 1. Baskı, İstanbul 1996.
10. Burdurlu, İbrahim Zeki; *Ülkemin Efsaneleri*, İzmir 1969.
11. Çankaya, Sabahattin; *Elif ile Yusuf; Bir Kadırlı Efsanesi*, İstanbul 1982.
12. Demircioğlu, M. Ziya; *Kastamonu Evliyalari*, Kastamonu 1962.
13. Gedikoğlu, Haydar; *Trabzon Efsaneleri ve Halk Hikâyeleri*, Trabzon 1998.
14. Gencan, Mehmet İhsan; *Çanakkale Savaşlarından Menkıbeler*, Ankara 1990.
15. Gülensoy, Hatice; *Tunceli’de Elti Hatun Efsanesi*, İstanbul 1992.
16. Gülensoy, Hatice; *Tunceli’de Munzur Efsanesi*, Ankara 1986.
17. Gündoğdu, Osman; *Bektaşî Menkıbeleri*, Ankara 1996.
18. Güzelbey, Cemil Cahit; *Gaziantep Evliyalari*, Gaziantep 1964.

⁴² Rayman, a.g.e., s. 14.

19. Kabağaçlı, Cevat Şâkir; *Anadolu Efsaneleri*, İstanbul 1957.
20. Kabaklı, Ahmet; *Ejderha Tası*, İstanbul 1991.
21. Kaptan, Şükrü Tekin; *Gönül Sultanları Denizlide (Türbeler-Yatırlar)*, Denizli 1993.
22. Kurtoğlu, Mehmet; *Urfa Efsaneleri*, 2. Baskı, Kent Yayınları, İstanbul 2005.
23. Moran, Adli; *İlkel Efsaneler*, Varlık Yayınları, İstanbul 1961.
24. Nasrattınoğlu, İrfan Ünver; *Afyonkarahisar Efsaneleri*, Ankara 1973.
25. Orkun, Hüseyin Namık; *Türk Efsaneleri*, İstanbul 1943.
26. Önder, Ali Rıza; *Yaşayan Anadolu Efsaneleri*, Kayseri 1955.
27. Önder, Mehmet; *Aldı Sözü Anadolu*, Ankara 1992.
28. Önder, Mehmet; *Anadolu Efsaneleri*, Ankara 1966.
29. Önder, Mehmet; *Anadolu'yu Aydınlatanlar*, Ankara 1998.
30. Önder, Mehmet; *Bitmez Tükenmez Anadolu*, (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla), Ankara 1970.
31. Önder, Mehmet; *Efsane ve Hikâyeleriyle Anadolu Şehir Adları*, Ankara 1969.
32. Önder, Mehmet; *Efsane, Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri*, 1. Baskı, İstanbul 1989.
33. Önder, Mehmet; *Efsaneleri, Destanları, Hikâyeleriyle Şehirden Şehire*, Ankara 1995.
34. Önder, Mehmet; *Konya Efsaneleri*, Konya 1963.
35. Özbek, Serkan; *Doğu ve Batı Mitolojisinden Yılın Her Günü İçin Aşk Efsaneleri*, Birey Yayıncılık, İstanbul 2000.
36. Özen, Kutlu; *Sivas Efsaneleri*, Sivas 2001.
37. Özönder, Hasan; *Konya Velileri*, Konya 1990.
38. Püsküllüoğlu, Ali; *Efsaneler*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2002.
39. Sakaoğlu, Saim; *101 Anadolu Efsanesi*, İstanbul 1976, Ankara 1989.
40. Sakaoğlu, Saim; *101 Türk Efsanesi*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2004.
41. Sarı, Zafer; *Hatay'da Efsane ve Menkıbeler*, Antakya 1994.

42. Sarıyüce, Hasan Latif; *Efsaneleriyle Güzel Anadolu*, Kahramanmaraş 1987.
43. Sepetçioğlu, M. Necati; *Türk- İslam Efsaneleri*, İstanbul 1975.
44. Sepetçioğlu, Necati; *Bir Büyülü Dünya Ki*, İstanbul 1998.
45. Şapolyo, Enver Behnan; *Dünya Efsaneleri*, 2. Baskı, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1965.
46. Şapolyo, Enver Behnan; *Türk Efsaneleri*, 3. Baskı, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1965.
47. Turyan, Hasan; *Bursa Evliyaları ve Tarihi Eserleri*, İstanbul 1997.
48. Uraz, Murat; *Türk Mitolojisi*, İstanbul 1967.
49. Ünver, M. Naci; *Kapadokya Efsaneleri*, Ay yıldız Yayınları, Ankara 1990.
50. Yardımcı, Mehmet; Kavcar, Cavit; *Efsanelerimiz*, İnönü Üniversitesi Yayınları, Malatya 1988.

II. Makaleler, Bildiriler ve Kitaplardan Bölümler

1. İnan, Abdulkadir; *Makaleler ve İncelemeler*, Eser, İnan'ın folklor, destanlar, arkeoloji ve tarih gibi pek çok farklı alanda yazılmış makalelerinden müteşekkildir.
2. İnan, Abdulkadir; *Tarihte ve Bugün Şamanizm* . Eserde, “Dünyanın ve İnsanların Yaradılışına Dair Efsaneler” ve “Tufan Efsanesi” metinlerine de yer verilmiştir.
3. Aça, Mehmet; “Türklerde Hayvanlardan Türeyiş Efsaneleri” *Doktora Semineri*, Konya 1995.
4. Alptekin, Ali Berat; “ Dağların Yaradılışı İle İlgili Olarak Anadolu'da ve Balkanlar'da Anlatılan Mitlerden: Hasan Dağı”, *Erciyes*, Kayseri 1995.
5. İnyet, Alimcan; “Kaşgarlı Mahmut Hakkında Oluşan Efsaneler Üzerine”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: VI, Sayı 2, İzmir 2006.

6. Alpaslan, İsmet; “Ağrı’dan Derlenmiş Karakoyun Efsanesi”, *Milli Folklor*, 15, 1992.
7. Alptekin, Ali Berat; “1974 Kıbrıs Barış Harekâtının Anadolu Efsanelerindeki İzleri”, *Erciyes*, 17 (195), Mart 1994.
8. Alptekin, Ali Berat; “Adıyaman Besni’den Derlenen Efsaneler”, *Erciyes* 12 (137), Mayıs 1989.
9. Alptekin, Ali Berat; “Balıkesir ve Çevresinde Velilerle İlgili Efsaneler ve Bu Efsanelerin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri”, *Balıkesir Üniversitesi I. Halk Bilimi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara 1997.
10. Alptekin, Ali Berat; “Bingöl Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri”, *I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi*, 11- 12 Ekim 1988 Konya.
11. Alptekin, Ali Berat; “Çukurova’nın Efsanelerle Dolu Bir Köyü” *2.Mersin Milli Kültür ve Eğitim Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1989.
12. Alptekin, Ali Berat; “Eğribel Dağları (Giresun) Gelin Tası Efsanelerinin Varyantları Üzerine Bir Araştırma” *İçel Kültürü*, 10 (43), Ocak 1996.
13. Alptekin, Ali Berat; “Elazığ’dan İki Efsane: Ejderha Taşı Ve Hazar Gölü”, *Erciyes*, 21 (250) Ekim 1998.
14. Alptekin, Ali Berat; “Fırat Havzası Efsaneleri”, *Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 1990.
15. Alptekin, Ali Berat; “Hatay Erzin’de Anlatılmakta Olan Yağmurcu Dede Efsanesi ve Türk Dünyasındaki Benzerleri” , *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9, Bahar, 2000.
16. Alptekin, Ali Berat; “Hoca Ahmet Yesevî Hazretleri ve Yakınlarıyla ilgili Efsaneler” *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Dr. Himmet Biray Özel Sayısı, Ankara 1997.
17. Alptekin, Ali Berat; “İnsan Asıllı Dağ Efsaneleri” , *Erciyes*, 24(285), Eylül, 2001.

18. Alptekin, Ali Berat; “Kıbrıs ve Mersin (İçel)e Bağlı Olarak Anlatılan Efsaneler” *Erciyes*, 24 (282), Haziran, 2001.
19. Alptekin, Ali Berat; “Malatya Efsanelerinin Türk Kültürü İçerisindeki Yeri” *II. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu – Tebliğler*, Malatya 1987.
20. Alptekin, Ali Berat; “Tataristan’da Anlatılmakta Olan Bezdonneye (Dipsiz Göl) Efsanesinin Varyantları Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 11, Bahar, 2001.
21. Alptekin, Ali Berat; “Yunus Emre Menkıbelerinin Tip Ve Motif Yapısı” , *Türk Folkloru*, 86, 1986.
22. Alptekin, Ali Berat; ”Isık Göl ve Çevresinde Tespit Edilen Efsanelerin Anadolu Efsaneleriyle Mukayesesi” *İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri*, Ankara 1993.
23. Aydın, Mehmet; “Bayat ve Afyonkarahisar Çevresinde Yaşayan Halk Söylenceleri (Halk Efsaneleri)” , *2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyon, Mayıs 1991
24. Ayva, Aziz; “Beddua Sonucu Oluşan Göllerle İlgili Efsaneler” (*Yüksek Lisans Semineri*), Konya 1999.
25. Ayva, Aziz; “Beyşehir Gölü Üzerine Anlatılan Göl Üzerinden Yürüyerek Geçme Motifi Üzerine”, *Millî Folklor*, Yıl 19, Sayı 76, 2007. Türk efsaneleri arasında önemli bir yer tutan göl efsanelerinde karşımıza çıkan göl üzerinden yürüyerek geçme motifi ve kaynakları değerlendirilmiştir.
26. Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi I ve II*. Ögel, Türk tarihine ait pek çok destan ve efsane metnini incelemiş, bu metinler üzerinde değerlendirmeler ve karşılaştırmalar yapmıştır.
27. Baykara, Tuncer; “Kız Kuleleri-Kız Kaleleri I-II-III”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 8,1985.
28. Seyidoğlu,Bilge; *Erzurum Efsaneleri*, . Seyidoğlu bu çalışmasında Erzurum efsanelerini tasnif ederek incelemiştir.

29. Boratav, P.Naili; “Türk Efsaneleri”, *Folklor Doğru Dergisi*, 35, Mayıs-Haziran İstanbul 1974.
30. Boratav, Pertev Naili; “Ali Rıza Önder, Yasayan Anadolu Efsaneleri”, *Oriens Dergisi*, X, 1, Paris 1957.
31. Boratav, Pertev Naili; “Kızıl Elma ile Roma Papası Efsanesi”, Çeviren: M. Öcal Oğuz, *Milli Folklor*, 48, 2000.
32. Cunbur, Müjgan; “Folklorumuzda Geyik Motifi Üzerine” II. *Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, II. Cilt, Halk Edebiyatı, Ankara 1982.
33. Çeçen, Ramazan; “Cin- Cadı Efsaneleri” , *Folklor/Edebiyat*, 11, Eylül Ekim 1997.
34. Çınar, Yılmaz; “Karakoyun Efsanesi”, *Türk Folkloru Araştırmaları*, 14 (279), Ekim 1972
35. Çobanoğlu, Aysun; “İstanbul’da Buluşan Efsaneler”, *Folklor/ Edebiyat* 25, 2000/1.
36. Danık, Ertuğrul; “Dersim Alevi Kürt ve Zaza Efsanelerine Analitik Yaklaşım”, *Folklor/Edebiyat*, 15, Sonbahar, 1998.
37. Doğan, Ayşe; “Kozan Bucak Köyü Efsaneleri”, *İçel Kültürü*, 10 (46), Temmuz 1996.
38. Duman, Mustafa; “Trabzon Maçka’dan Derlenen Efsaneler”, *Folklor/ Edebiyat*, 4, Eylül 1995.
39. Duranlı, Muvaffak; “Saha Türklerinin ve Sibirya’nın Diğer Halklarının İnanç ve Efsanelerinde Çiçek Hastalığı”, *Milli Folklor*, 70, 2006.
40. Duymaz, Ali; “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, *VI. Milli Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi*, 1993.
41. Duymaz, Ali; “Kazdağı ve Sarıkız Efsaneleri” , *Balıkesir Birlik*, 2, Nisan 1993.
42. Elgün, A.Çağrı; “Çoban Munzur”, *Erciyes* 5 (55), Temmuz 1982.
43. Ergun, Metin; “Balıkesir’de Ağaç Kültü”, *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir 1999.

44. Ergun, Metin; “Dağlarla İlgili Altay Türk Efsaneleri”, *Milli Folklor*, 31- 32, 1996.
45. Erol, Mehmet; “Türk Dünyasında Kız Kalesi Adlandırmalarının Kaynağı ve Bunlara Dair Anlatılan Efsanelerin Teşekkülü Üzerine”, *Milli Folklor*, 65, 2005.
46. Bayat, Fuzuli; *Mitolojiye Giriş*, Karam Yayınları, Çorum 2005. Bayat, mitolojinin sınıflanması, tarihi gelişimi ve mitin diğer ilkel inanç sistemleri ile bağlantısını işlerken; efsane, rivayet, menkıbe, destan gibi anlatı türlerinin mitlerle ve mitoloji ile ilişkisini açıklamış ve bu vesileyle efsanelerden de söz etmiştir.
47. Bayat, Fuzuli; *Türk Mitolojik Sistemi* . Bayat bu eserinde mitolojik sistemleri ele almış olsa da, eserde al basması, al ruhu ve demonik varlıklarla ilgili efsaneler de yer almaktadır.
48. Göde, Halil Altay; “Tiryaki Koca ve Isparta Civarında Savaşa Yardım Eden Veliler Üzerine Anlatılan Efsaneler”, *Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri İle Eğirdir*, I. *Eğirdir Sempozyumu*, Isparta 31 Ağustos- 1Eylül 2001.
49. Göde, Halil Altay; “Anamaş Efsanelerinin Öğrenme Kavramları Açısından Değerlendirilmesi”, *Erciyes*, 24 (2879), Kasım 2001.
50. Göde, Halil Altay; “Ciltlerdeki Efsane ile İlgili Makale Metinler” , *Doktora Semineri*, *Erciyes Dergisi*, 1- 20, Konya
51. Göde, Kemal; “ Kayseri ve Yöresindeki Tarihi Gerçeklerin Efsaneleşmesi ve Milli Kültürümüze Katkısı”, *Erciyes Yöresi I.Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu*(Bildiriler), Kayseri 1991.
52. Gökdağ, Bilgehan Atsız- Göksen, Cengiz; “Giresun Efsaneleri”, *Giresun Kültür Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 1998.
53. Gökşen, Cengiz; “Efsanelerle İlgili Kitapların Tanıtım Bibliyografyası”, *Yüksek Lisans Semineri*, Konya 2000.
54. Gökşen, Cengiz; “Şebinkarahisar Evliya Menkıbelerine Bağlı Olarak Anlatılan Efsanelerde Eski Türk İnançlarına Ait Motifler”, *Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu*, İstanbul 2000.

55. Gönüllü, M. Nuri; “ Alanya’dan Hayvan ve Bitki Efsaneleri” *Erciyes* 19 (224), Ağustos 1996.
56. Görkem, İsmail; “Ali Rıza Önder, Anadolu Efsaneler”, *Yeni Erciyes Yayınları*, Kayseri 1991.
57. Görkem, İsmail; “Hasan Dağı ile Ali Dağı Efsanesinin Kaynakları ve Varyantlarının Değerlendirilmesi”, *Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu* (Bildiriler), Kayseri 1991.
58. Görkem, İsmail; “Hazar Gölü (Elazığ- Sivrice) Üzerine Anlatılan Efsaneler”, *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ 1989.
59. Gül, Bülent; “Doğu Karadeniz’de ve Kırgızistan’da Anlatılan “Geyik Ana” Efsanesi Üzerine Bir Deneme”, *Milli Folklor*, 40, 1998
60. Gülensoy, Hatice; “Tunceli’de Munzur Efsanesi” *Erciyes*,10 (109), Ocak 1987.
61. Gülensoy, Tuncer; “Doğu Anadolu Efsaneleri İçinde Tunceli Efsanelerine Bir Bakış” *III. Uluslar arası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir 1987.
62. Gülensoy, Tuncer; “Tunceli Efsanelerinin Tip ve Motif Yapısı ve Munzur Efsanesinin Anadolu Varyantları” *IV. Milletlerarası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı*, Ankara 1992.
63. Gülensoy, Tuncer; “Türk Mitolojisinden Kaynaklanan Bir Halk Oyunu ve Türküsü Çayda Çıra” *Milli Kültür*, 44, 1984.
64. Güneş, Mehmet; “Ünye Efsaneleri”, *Milli Folklor*, 44, 1999.
65. Güney, Emrullah; “Efsanelerde İnsani Yönler, Din Ayrılıklarının Yok Oluşu, Benzeşmeler”, *Erciyes*, 17 (194), Şubat 1994.
66. Güzelbey, Cemil Cahit; “Gaziantep’te Kimi Hayvanlara İlişkin Efsaneler” 12 (249), Nisan 1970.
67. Tanyu, Hikmet; *Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar*. Türklerde taşlarla ilgili efsane metinleri ele alınmıştır.

68. Altunya, Hülya; “Modern Samsun’un Efsanevî (Mitolojik) Geçmişi”, Samsun’un antik dönemden kalma efsaneleri üzerine bir çalışmadır.
69. Kalay, Emin; “Sarıköz Efsanesi ve Edremit Körfezi”, *Milli Folklor*, 34, 1996.
70. Karadavut, Zekeriya; “Atçekenler Efsanesinin Anadolu ve Türkmenistan’daki Anlatmaları Üzerine Bir Mukayese”, *Balıkesir Üniversitesi I. Halk Bilimi Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ankara 1997.
71. Kirzioğlu, M. Fahrettin; “Kars’ta Keloğlan Menkıbesi”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 8 (170), Eylül 1963.
72. Korkmaz, Ramazan; “Çıldır Folklorundan Efsane Derlemeleri”, *Erciyes* 10 (118), Ekim 1987.
73. Köksel, Behiye; “GAP Bölgesinde Yer Adlarına Bağlı Efsaneler Üzerine”, *GAP Bölgesinde Kültür Varlıklarının Korunması, Yaşatılması ve Tanıtılması Sempozyumu Başbakanlık GAP İdaresi*, Şanlıurfa 1998.
74. Köksel, Behiye; “Gaziantep Efsanelerinde Sekil Değişirme Motifi”, *III. Uluslar arası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Bildirileri*, Adana 1998.
75. Köse, Nesrin; “Sarı Ana Türbesi ve Rodos Seferi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, VII, İzmir 1993.
76. Latif Daşdemir, “Afyon Karahisar Efsaneleri”, Afyonkarahisar efsaneleri üzerinde durulmuştur.
77. M. Öcal Oğuz, Metin Ekici ve diğerleri, *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I*. Folklor üzerine yayımlanmış çeviri makalelerin derlendiği kitapta efsaneyle ilgili makaleler de yer alır.
78. Makal, Tahir Kutsi; “Avanos Efsaneleri Nasıl Oluşuyor?” *III. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri*, Eskişehir 1987.
79. Helimoğlu Yavuz, Muhsine; *Diyarbakır Efsaneleri*. Helimoğlu Yavuz, Diyarbakır efsanelerini tasnif etmiş ve incelemiştir.

80. Duranlı, Muvaffak; “Saha Türklerinde Efsane Kavramı ve Sınıflandırma Çalışmaları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: VI, Sayı 2, İzmir 2006. Saha Türklerinin Efsaneleri ele alınarak bunların tasnif edilmesine çalışılmıştır.
81. Ocak, Ahmet Yaşar; “Tarih Ve Efsanenin Bir Kavsak Noktası: Türk Folklorunda Kesikbaş”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I.C.Genel Konular*, Ankara 1986.
82. Oğuz, Ahmet; “Afyon’dan Derlenen Üç Efsane”, *Milli Folklor*, 26, 1995
83. Oğuz, Ahmet; “Yozgat Efsaneleri”, *Milli Folklor*, 6, 1989.
84. Olgun, Yusuf; “Folklor Teorilerine Göre Efsanelerin Değerlendirilişi”, *Milli Folklor*, 20, 1993.
85. Ögel, Bahaeddin; “Türk Efsaneleri Üzerinde İncelemeler-Uygurlar’ın Menşe Efsanesi”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IV,1948
86. Önal, Ülkü ; “Ardanuç Yöresinden Masallar ve Efsaneler”, *Erciyes* 14 (160), Nisan 1991.
87. Önder, Ali Rıza; “Türkiye’de Mitoloji Çalışmalarına Toplu Bir Bakış”, *I.Uluslararası Türk Folklor Semineri* (Bildirileri), Ankara 1974.
88. Önder, Mehmet; “ Anadolu Şehir Adları Üzerine Efsanelerin Oluşumu”, *Türk Yer Adları Sempozyumu*, Ankara 1984.
89. Önder, Mehmet; “ Konya Folklorunda Efsanelerin Oluşumu”, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 1*, Ankara 1985.
90. Önder, Mehmet; “Balıkesir ve Yöresinden Bir Demet Efsane”, *I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir 1999.
91. Önder, Mehmet; “Efsanelerin Yükü Altında Anadolu” *Uluslararası Folklor ve Halk Edebiyatı Semineri*, (Bildiri) Ankara 1976.

92. Özçelik, Mehmet; “Dinar ve Çevresinde Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler” *III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar 1993.
93. Özçelik, Mehmet; “Karakoyun Efsanesi ve Bir Varyantı Üzerine”, *Ay Işığı*, 5, Bahar 1997.
94. Özdemir, Hasan; “Etiyolojik Türk Halk Efsaneleri”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı*, Ankara 1986.
95. Özen, Kutlu; “Sivas Civarındaki Anadolu Erenlerinin Menkıbelerinde Belli Baslı Motifler”, *Folklor / Edebiyat*, 29, 2002/1.
96. Özen, Kutlu; “Sivas ve Divriği Yöresinde Geyik Motifine Bağlı İnançlar, Adak Yerleri, Efsaneler” *Erciyes*, 16, (190), Ekim 1993
97. Özmel, İsmail; “4. Murat’la İlgili İki Niğde Efsanesi”, *Erciyes*, 13 (155), Kasım 1990.
98. Öztürk, Ali; “ Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Kutsiyet Kavramı ve Kutsal Tip”, *Fırat Havzası Folklor Ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri Özetleri*, Elazığ 1985.
99. Öztürk, Ali; “Fırat Havzası Anonim Edebiyatında Efsanelerin Kaynakları”, *Fırat Havzası II. Folklor ve Etnografya Sempozyumu*, Elazığ 1989.
100. Boratav, Pertev Naili; *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Boratav, halkbilimi kavramını açıklamaya yönelik eserinde, efsaneye de bir bölüm ayırmıştır.
101. Pirsultanlı, Sendik “Masal ve Efsane Üzerine”, *Milli Folklor*, 13, 1992.
102. Rayman, Hayrettin “Erzurum Efsanelerindeki Gayrimüslimler”, *Milli Folklor*, 14, 1992.
103. Saim Sakaoğlu, “Evliya Çelebi’nin Naklettiği Efsanelerin Türk Efsaneleri İçindeki Yeri” *Türklük Araştırma Dergisi*, 4, 1989.

104. Sakaoğlu, Saim; *101 Türk Efsanesi*. Sakaoğlu, Türk dünyasına ait efsane metinlerini incelemiş, ortak kültür kodlarını tespit etmiştir.
105. Saim Sakaoğlu'nun, *Efsane Araştırmaları* Sakaoğlu'nun efsanelerle ilgili makalelerinin toplandığı bir eserdir.
106. Sakaoğlu, S.- Özçelebi, A., "Anadolu Efsaneleri İçin Eski Bir Kaynak", *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976*, Ankara 1976.
107. Sakaoğlu, Saim; "Balkan Ülkeleri Halk Anlatmalarında Dini İnanışların Efsaneye Yansıması" *II. Milletlerarası Balkan Folklor Kongresi*, Yugoslavya'da Sunulan Bildiri, Temmuz 199.
108. Sakaoğlu, Saim; "Bir Mitoloji Bibliyografyası Üzerine" *Halkbilimi*, 3, 1974.
109. Sakaoğlu, Saim; "İnsan Asıllı Kuş Efsaneleri", *Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler*, 1. cilt, Ankara 1985.
110. Sakaoğlu, Saim; "1974 Kıbrıs Barış Harekatıyla İlgili Efsaneler" *Türk Kültürü* 15 (175), Mayıs 1977.
111. Sakaoğlu, Saim; "Afyonkarahisar Efsanelerindeki Bazı Motifler Üzerine", *III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar 1993.
112. Sakaoğlu, Saim; "Anadolu Efsanelerinde Pınarda Kaybolan Taş Motifi Ve Yayılma Sahası Üzerine", *I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi*, Konya 1990.
113. Sakaoğlu, Saim; "Anadolu Folklorunda Göktürk Efsanelerinin İzleri" , *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Eylül 1985.
114. Sakaoğlu, Saim; "Balkan Türklerinin Halk Anlatmalarında Anadolu Anlatmalarının İzleri" , *Balkan Türkleri Sempozyumu* (7 Haziran 1991), *Tebliğler*, Kayseri 1992.
115. Sakaoğlu, Saim; "Bir Efsane İki Tip Bir Motif: Şeyh Bilecen ve Memik Dede Efsaneleri", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 1997.
116. Sakaoğlu, Saim; "Bir Efsane Motifi Üzerine", *Türk Kültürü*, 15 ,(171), Ocak 1977.

117. Sakaoğlu, Saim; “Cami- Hamam İkilişinin Yapımıyla İlgili Yeni Bir Varyant: Yozgat Çapanoğlu Camii – Çarşı Hamamı Efsanesi” *Erciyes Yöresi II. Folklor, Halk Edebiyatı Ve Etnografya Sempozyumu, Kayseri’de Sunulan Tebliğ 7 -9 Mayıs 1992.*
118. Sakaoğlu, Saim; “Erzincan Efsanelerinin Edebiyatımızdaki Yeri”, *Erciyes*, 11(121), Ocak 1988.
119. Sakaoğlu, Saim; “Göller Bölgesi Yer Adları Üzerine Burdur/Bucak ve Isparta/ Keçiözümlü’den Yer Adları” (bildiri), *Milli Folklor* , (7), 25, 1995.
120. Sakaoğlu, Saim; “İnanıştan Efsaneye: Kumuklarda İki Mezar Taşı Ve Anadolu Türklerinde İki Heykel” *33. Permanet International Altaistic Conference, 24- 28 Haziran 1990, Budapeşte’de Sunulan Bildiri, Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6, 1991.
121. Sakaoğlu, Saim; “Karakoyun Efsanesi” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi 5*, İstanbul 1982.
122. Sakaoğlu, Saim; “Sahsa Bağlı Menkıbelerin Anonimleşmesi ve Bir Elazığ Menkıbesi” *Fırat Üniversitesi Fırat Havzası Folklor ve Etnografya Sempozyumu Bildirileri*, Elazığ 1985.
123. Sakaoğlu, Saim; “Tokatta Derlenen Bazı Efsaneler Üzerine”, *II. Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri*, Samsun 1990.
124. Sakaoğlu, Yurdanur; “Erciyes Yöresi Efsanelerinde Başlıca Temler”, *Erciyes Yöresi I. Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya Sempozyumu* (Bildiriler), Kayseri 1991.
125. Sarıkçıoğlu, Ekrem; “Isparta Ve Çevre Köylerinde Ziyaret ve Adak Yerleri” *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3, Ankara 1979.
126. Seyidoğlu, Bilge; “ Gezin Efsaneler Üzerinde Bir Araştırma: Norveç ve Türkiye (Erzurum) Efsaneleri” , *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, II. Cilt, Halk Edebiyatı*, Ankara 1986.

127. Seyidoğlu, Bilge; “Mit, Masal, Lejend”, *Türk Folklor Araştırmaları*, XVII, 1977.
128. Seyidoğlu, Bilge; “İki Gezgin Efsane” *Köz*, 2 (5), Ağustos 1980.
129. Seyidoğlu, Bilge; “İki Gezgin Efsanenin Karşılaştırılması”, *Köz*, 2, (6), 1980.
130. Şimşek, Esmâ; “Ahmet Yesevî Hakkında Anlatılan Menkıbelerde Yer Alan Motifler”, *Tarla*, 96- 2, Şubat 1996.
131. Şimşek, Esmâ; “Çukurova Efsanelerinden Örnekler”, *İçel Kültürü*, 3 (8), Temmuz, 1989.
132. Şimşek, Esmâ; “Çukurova’da Anlatılan Al karısı Efsanelerinin Türk Efsaneleri İçerisindeki Yeri”, *I.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu*, Adana 1991.
133. Şimşek, Esmâ; “Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri*, II. Cilt, Ankara 1997.
134. Şimşek, Esmâ; “Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan Ana Geyik Efsanesinde Mitolojik Unsurlar” *Milli Folklor*, 26, Yaz, 1995.
135. Şimşek, Esmâ; “Hatay Bölgesi Efsanelerine Genel Bir Bakış”, *İçel Kültürü*, 10 (43), Ocak 1996.
136. Turgay, Çiğdem ve Atilla; “Anadolu – Türk Efsaneleri Üzerinde Psiko-Sosyal Bir Çalışma” *VIII. Milli Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi*, İzmir 1973.
137. Türkbay, Nilgün; “Hendek Efsaneleri” (*Yüksek Lisans Semineri*), Elazığ 1997.
138. Uslu, Mustafa; “Hatay’ın Ardıçlı ve Sarız Köylerine Ait Üç Efsane” , *Erciyes*, 19 (224), Kayseri 1996.
139. Yardımcı, Mehmet; “Afyonkarahisar Efsanelerindeki Rüya, Gaipten Duyulan Ses, Taş Kesilme Gibi Benzer Motif Taşıyan Efsanelerin Yayılma Alanı”, *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2000

140. Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* Kalafat, Doğu Anadolu'daki çeşitli halk inanışlarını açıklamıştır.
141. Yund, Kerim; “ Türk Folklorunda Eski Uygarlıklardan Kalma Sanıklar (Fabllar)”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I.c.Genel Konular*, Ankara 1986.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE’DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILMIŞ BAZI ÇALIŞMALARIN İNCELEMESİ

Türkiye’de efsaneler üzerine yapılmış tezlerin tanıtımından önce, kitap halinde basılmış bazı çalışmalarını incelemeyi yerinde bulduk. Bu eser incelemelerinin, bir sonraki bölümde ele alacağımız Türkiye’de efsaneler üzerine yapılmış tezleri değerlendirmede bizim için ufuk açıcı olacağı kanaatindeyiz. Bununla birlikte, çalışmamızın esasını efsaneler üzerine yapılmış tezlerin incelenmesi oluşturduğundan, bize bu yolda kılavuzluk etmesini umduğumuz efsaneler üzerine kitapların incelenmesine ayırdığımız bu bölümün hacmini gereğinden fazla genişletmemek için, birkaç örnek çalışmanın incelenmesiyle yetinilecektir.

1. Alptekin, Ali Berat; *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*, Kültür Ofset Basımevi, Antakya 1993.

Çalışma, Eser Üzerine (s. IX-X), Önsöz (s. XI-XIII) Giriş (s. XIV-XXXIV) ve Notlar-Kaynaklar (s. 164-180) dışında, efsane metinlerinin aktarıldığı Metinler (1-180) kısmından oluşmaktadır.

Giriş kısmında efsane terimi açıklanmış, efsaneler üzerine ülkemizde yapılan metin neşri ve tezler gibi çalışmalar hakkında kısaca bilgi verilmiş, Fırat havzası üzerine yapılacak mevcut çalışmada üzerinde durulacak olan dört il (Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli) üzerine yapılan efsane çalışmaları ayrıca tespit edilmiştir.

Bundan sonra Metinler bölümünde Fırat havzasında tespit edilen efsaneler, belirli bir sınıflandırmaya tabi tutularak aktarılmıştır. Bu sınıflandırma aşağıdaki gibidir:

1. Taş Kesilme ile İlgili Efsaneler
 - a. Ejderha taşı
 - b. Yılan Dağı
 - c. Taş kesilen kadın
 - d. Fatmacık kayası
 - e. Çoban çeşmesi
 - f. Gelin alayı

- g. Dügün taşları
- h. Dikili taş
- i. Bacı-kardeş
- j. Yeşil taş
- k. Değirmen taşları
- l. Emine'nin sandığı
- m. İbret taşları

2. Veliler ile İlgili Efsaneler

- a. Şarık ile Şivan
- b. Sultan Kıbisî
- c. Şeyh Derviş Efendi
- d. Şeker Baba
- e. Mehmet Baba
- f. Hamza Baba
- g. Yeşil Dere
- h. İki Arkadaş
- i. Şeyh Ali Efendi
- j. Şeyh Ömer
- k. Ders
- l. Şeyh Mahmut Efendi
- m. Üç Şehitler
- n. Şeyh Hamid-i Veli
- o. Vayis Baba
- p. Kefen Getiren
- q. Somuncu Baba'nın Balıkları
- r. Hacı Muhsin Efendi
- s. Horata Ziyareti
- t. Ali Baba
- u. Korucuk (Hasan Basri)
- v. Munzur Baba
- w. Düzgün Baba
- x. Kırkların Abdalı
- y. Can Baba

3. Mecnunlar ile İlgili Efsaneler
 - a. Deli Mustafa
 - b. Tam Baba
4. Hz. Hızır ile İlgili Efsaneler
 - a. Hz. Hızır
5. Meşhur Kahramanlar ile İlgili Efsaneler
 - a. Abdulvahap Gazi
 - b. Hasan Gazi
 - c. Battal Gazi I
 - d. Battal Gazi II
 - e. Köroğlu ve Bingöller
 - f. Sultan Murad
6. Yer Adları ile İlgili Efsaneler
 - a. Bingöl
 - b. Kral Kızı
 - c. Nadir
 - d. Şeref Meydanı
 - e. Yaralı Kurt
 - f. Gelin Tepesi
 - g. Kırklar Dağı
 - h. Tümen Tepe Ziyareti
 - i. Ziyaret Tepesi
7. Çeşitli İşaretler ile İlgili Efsaneler
 - a. Köroğlu'nun Topuzu
 - b. Düldül Ayağı
 - c. Camız Ayağı
8. Çeşitli Yapılar ile İlgili Efsaneler
 - a. Kara Cemşit Hamamı
 - b. Kanlı Cami
9. Dağ, Göl, Pınar ve Mağaralar ile İlgili Efsaneler
 - a. Bingöl Dağları
 - b. Hazar Gölü
 - c. Çoban Hazer

- d. Bingöller
 - e. Ali Gelmez Gölü
 - f. Derme Suyu
 - g. Büyük Pınar
 - h. Kanlı Mağara
10. Ağaçlar ile İlgili Efsaneler
- a. Yel Ağacı
 - b. Çocuk Ağacı
11. Çeşitli Hastalıklar ile İlgili Efsaneler
- a. Kulak Taşı
 - b. Nekerek, Heşirik Bağı, Dabas
 - c. Sancı Taşı
 - d. Sarılık Ziyareti
12. Tabiat Hadiseleri ile İlgili Efsaneler
- a. Kocakarı Fırtınası
 - b. Şubat Ayı
13. Gök Cisimleri ile İlgili Efsaneler
- a. Yedi Kardeşler
14. Halk Oyunları ile İlgili Efsane
- a. Kartal Oyunu
15. Olağanüstü Varlıklar ile İlgili Efsaneler
- a. Alkarısı
 - b. Hıbilik (Gıbilik)
 - c. Kapoz
 - d. Albastı Ocağı
 - e. Haftar
 - f. Kurbağa
 - g. Kanlı Harık
 - h. Yılan
 - i. Eğlence
 - j. Değirmen
16. Hayvanlar ile İlgili Efsaneler
- a. Keko Kuşu

- b. İbibik Kuşu
- c. Taraklı Kuş
- d. Dana Kuşu
- e. Yarasaların Tüysüz Olmasının Sebebi
- f. Keklik
- g. Karayılan
- h. Karayılanın Aşkı
- i. Ayının Aslı
- j. Ayı

17. Diğerleri

- a. Süt
- b. Altın Beşik

Eserin Notlar ve Kaynaklar başlıklı bölümünde efsanelerin hangi tarihte, kimden ve kimin tarafından derlendiğine dair bilgi verilmiştir.

Çalışmada metinleri verilen efsanelerin özellikleri ya da motiflerine ilişkin açıklama ya da sahadaki efsane anlatılarının genel bir değerlendirmesi yapılmış değildir.

2. Kara, Ruhi; *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*, Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı yayınları, Ankara 1993

Çalışma, Giriş (s. V-VII), Birinci Bölüm (s. 1-57), İkinci Bölüm (s. 58-89), Üçüncü Bölüm (s. 90-134) ve Kaynaklar, Bibliyografya, Notlar ve Resume (s. 135-147) bölümlerinden oluşmaktadır. Araştırmacı eserinin Giriş (s. V-VII) bölümünde söz konusu çalışmada Erzincan ve yöresinden hemen hemen her konuda topladıkları efsaneleri ve onların kısaca tahlilini yaptıklarını belirttikten sonra efsanelerin tanımı, özelliği, tasnifi ve kaynakları hakkında genel bir bilgi vermektedir. Efsanelerin bir kısmı çok az değişikliklerle bir ülkenin değişik coğrafyalarında anlatılır. Bu efsanelere “Gezgin-migratory” efsane denir. Gezgin efsanelerin yurt dışında gezenleri ise daha fazla masal kaynaklı efsanelerdir, denmektedir.

Dinî ve Dinî Binalarla İlgili Efsaneler ve Tahlilleri ana başlığını taşıyan birinci bölüm (s. 1-57) aşağıdaki alt başlıklarla verilmiş ve onlara uygun efsane metinleri aktarılmıştır. Ayrıca her efsane türünün sonunda o efsane türlerinin kısaca tahlili yapılmıştır:

a. Kaleler Üzerine Anlatılan Efsaneler (s. 2-14)

1. Cimcime Sultan-I
2. Cimcime Sultan-II
3. Kaleli Bey
4. Kemah Kalesi-I
5. Kemah Kalesi-II
6. Köşk-ü Nigâr
7. Sansar Kalesi

b. Kutsal Kabirlerle İlgili Efsaneler (s. 15-41)

8. Acep Şir Gazi
9. Adı Bilinmeyen Ziyaret
10. Ak Baba
11. Ali Baba
12. Al Kız Ziyaretleri
13. Arap (Sancı Ziyareti)
14. Ardıçlık Mevkii
15. Başaçık Ziyareti
16. Bozoğlan
17. Büyük Çeşme
18. Derviş Bali
19. Gabu Söğüt
20. Hanekudur
21. Hıdırellez
22. Karababa ve Alicerrah
23. Kara Yakup
24. Kavak
25. Kırklar
26. Kümbet Baba
27. Livağa
28. Mecit Ziyareti-I
29. Mecit Ziyareti-II
30. Molla pîr-I
31. Molla Pîr-II

32. Oğlan Ağa Ziyareti
33. Oğlan Veren-I
34. Oğlan Veren-II
35. Oklu Baba
36. Seyyid İbrahim
37. Seyyid Musa
38. Őhitler
39. Şeyh Karpuz
40. Tütüncü Oluğu
41. Üçler Canbaba
42. Üzerlik Baba

c. Türbeler, Mabetler Üzerine Söylenen Efsaneler (s. 42-57)

43. Ali Cerrah-I
44. Ali Cerrah-II
45. Ali Cerrah-III
46. Ali Cerrah-IV
47. Ciminli Baba-I
48. Ciminli Baba-II
49. Ciminli Baba-III
50. Ciminli Baba-IV
51. Ciminli Baba-V
52. Ciminli Baba-VI
53. Farenin Altın Getirmesi
54. Hıdır Abdal Sultan
55. Mama Hatun
56. Sultan Melik-I
57. Sultan Melik-II
58. Terzibaba-I
59. Terzibaba-II
60. Terzibaba-III
61. Terzibaba-IV
62. Terzibaba-V
63. Terzibaba-VI

64. Terzibaba-VII

Evler ve İnsanların Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler ve Tahliller adlı ikinci bölüm (s. 58-89) aşağıdaki gibi alt başlıklar halinde sınıflandırılarak, o başlıklara uygun derlenen efsanelerle örneklendirilmiştir. Ayrıca bu efsanelerin kısaca tahlilleri de yapılmıştır:

a. Al Karısı İle İlgili Efsaneler (s. 59-66)

65. Al Karısı-I

66. Al Karısı-II

67. Al Karısı-III

68. Al Karısı-IV

69. Al Karısı-V

70. Al Karısı-VI

71. Al Karısı-VII

72. Al Karısı-VIII

b. Köprülerle ilgili Efsaneler (s. 68)

73. Kötür Köprüsü

c. Keramet Sahiplerinin Efsaneleri (s. 69-75)

74. Büyük Hocan'ın Tırtıl Duası

75. Cinlerin Molla

76. Dağ Ayısı

77. Deli Aziz-I

78. Deli Aziz-II

79. Deli Aziz-III

80. Hızır

81. Kurdun Ağzını Bağlama

82. Pire Duası

83. Şehit Asker

d. Şehirler ve Köylerle İlgili Efsaneler (s. 76-82)

84. Büyük Kadağan

85. Erzincan İsminin Nerden Geldiği-I

86. Erzincan İsminin Nerden Geldiği-II

87. Karakulak

88. Köşünker

89. Molla Köyü-I
90. Molla Köyü-II
91. Otlukbeli
92. Şirinli Mevkii ve Keferenci Köylerinin Adları İle İlgili Efsane
93. Yücebelen
- e. Tekin Olmayan Yerlerde Yaşayan Tekin Olmayan Yaratıklar (s. 83-89)
 94. Cinler-I
 95. Cinler-II
 96. Cinler-III
 97. Cinler-IV
 98. Cinler-V
 99. Cinler-VI
 100. Cinler-VII
 101. Cinler-VIII
 102. Cinler-IX
 103. Cinler-X

Tabiat ve Kırklarla İlgili Efsaneler ve Tahlilleri başlığını taşıyan üçüncü bölüm (s. 90-134) aşağıda sıralanan alt başlıklar ve onlara uygun efsaneler ve bu efsanelerin kısaca tahlilleri yer almaktadır:

- a. Ağaçlar ve Otlarla İlgili Efsaneler (s. 92)
 104. kavak Ağacı
 105. Kimyon Otu
 106. Uğunma Alıcı
- b. Dağlar ve Tepelerle İlgili Efsaneler (s. 93-98)
 107. Altıntepe
 108. Boğmaca Hastalığının Tedavisi
 109. Keşiş Dağı
 110. Kırklar Tepesi-I
 111. Kırklar Tepesi-II
 112. Kırklar Tepesi-III
 113. Köroğlu Tepeleri
 114. Lanetlenme
 115. Munzur İle Keşiş

- c. Düzüklerle İlgili Efsaneler (s. 100-101)
- 116. Erzincan Ovası
 - 117. Otlukbeli Kanlıçayır
- d. Göllerle İlgili Efsaneler (s. 103-105)
- 118. Ardos Gölü
 - 119. Aygır Gölü
 - 120. Gavurun Gölü
 - 121. Kadı Gölü
 - 122. Ölen (Ören) Yer
- e. Hayvanlarla İlgili Efsaneler (s. 107-110)
- 123. Bebbuk (İbibik)
 - 124. Bebbup Kuşu
 - 125. İbibik Kuşu
 - 126. Kurtlar
 - 127. Kürük Kuşları-I
 - 128. Kürük Kuşları-II
 - 129. Leylek
 - 130. Saksagan (Alacakarga)
- f. Nehirlerle-Su Araları-Sular-Gözeler-Pınarlar-Derelerle İlgili Efsaneler (s. 112-119)
- 131. Acı Su
 - 132. Bükün Gözesi
 - 133. Çardaklı
 - 134. Dük Harkı (Arkı)
 - 135. Kalecik
 - 136. Kandere
 - 137. Karasu
 - 138. Kırkgöz
 - 139. Koç Gözesi
 - 140. Köy Pınarına Kurban Kesme
 - 141. Mercan Suyu-I
 - 142. Mercan Suyu-II
 - 143. Pekerik Suyu

144. Su Yolu Sevdalıları
- g. Taşlar ve Kayalarla İlgili Efsaneler (s. 121-134)
145. Ağyar
146. Aktaşlar
147. Çamlar Ziyareti
148. Ekşi Su Yolu Üzerindeki Taşlar
149. Eskici Taşı
150. Gelinler
151. Hah Kayası
152. Kazankaya-I
153. Kazankaya-II
154. Kızlar Sinisi
155. Kızıl Dağda Kırk Kızlar
156. Kocakları Fırtınası
157. Köroğlu'nun Kır Atının İzleri
158. Küçük Otlukbeli'ndeki Taşlar
159. Mağara Önü
160. Melek Çeviren
161. Taş Kesilen Çoban
162. Yılan Dağı
163. Zincirli Kaya

Kaynaklar (s. 135-142) adlı son bölüm I. Derlediğimiz Malzemenin Kaynakları ve II. Başkalarından Derlediğimiz Malzemenin Kaynakları başlıkları altında derlenen malzemenin kaynaklarını tanıtmaktadır. Eser Bibliyografya (s. 143-145) ve Notlar (s. 146) ile son bulmaktadır.

3. Barışcan, Hasan; *Ege Efsaneleri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1998.*

Kitap, Anadolu'daki ilk uygarlıkların ve günümüz Ege bölgesinin haritaları dâhil olmak üzere 304 sayfadan oluşmaktadır. Metin aralarında efsaneleri aktarılan yerlerin renkli ve yarım sayfalık fotoğraflarına yer verilmiştir.

Kitapta içindekiler, önsöz ve giriş de dâhil olmak üzere, aktarılan efsane metinleri dışında bir bölüm yoktur. Derlenen efsaneler başlıklar altında yazılmış ve bütün kitap bu efsane metinlerinden oluşturulmuştur. Efsane türünün genel olarak

açıklaması, özellikleri, sınıflandırması hakkında bilgi verilmediği gibi, tek tek aktarılan efsaneler de bu yönleriyle ele alınmış, söz gelimi motifleri tespit edilmiş değildir. Aktarılan efsanelerin büyük bölümü Ege'nin antik çağa ilişkin efsaneleridir. Bu efsanelerin derlendiği kaynaklar da (sözlü ya da yazılı) kitapta belirtilmemiş, bir kaynakça verilmemiştir. Bu bakımdan çalışmanın efsane araştırmalarına bir örnek teşkil etmekten çok, bölge efsaneleri hakkında popüler bilgi edinmek için faydalı olacağını söyleyebiliriz. Bilimsel bir metodolojiyle kaleme alınmış olmamakla birlikte, çok sayıda efsaneyi bir kitapta toplamış olması bakımından araştırmacının sahada yapılacak efsane çalışmalarına önayak olduğu söylenebilir.

4. Rayman, Hayrettin; Bayburt Efsaneleri, Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları, Bayburt 2001

Eser, Önsöz (s. 1-2), Kaynak Kişi Künyeleri (s. 134-143) ve Bibliyografya (s. 144-146) dışında, Bayburt Efsaneleri (s. 3-89) ve Değerlendirme (s. 90-133) bölümlerinden oluşmaktadır.

Bayburt Efsaneleri başlığı altında öncelikle Bayburt kültürü üzerine yapılan çalışmalar tespit edilerek aktarılmış (s. 4-7), Efsane türü hakkında genel bilgiler verilmiş (s. 7- 11), dünyada ve Türkiye'de yapılan efsane çalışmaları ve belirlenen efsane tasnifleri açıklanmış (s. 12-25), tespit edilen Bayburt efsaneleri bu tasnife uygun olarak aktarılmış ve kaynak kişilerin adları her efsanenin sonunda belirtilmiştir (s. 26-89), değerlendirme bölümünde (s. 90-128) tasnif sırasına uygun olarak, bir önceki bölümde aktarılan efsanelerin motifleri ve özellikleri kısaca açıklanmıştır.

Çalışmada tespit edilen efsaneler tasnif şablonuna uygun olarak aşağıdaki gibidir:

I. Yaratılış Efsaneleri – Oluşum dönüşüm Efsaneleri

1. Şekil Değiştirme Efsaneleri

a. Taş Kesilme Efsaneleri

- i. Dikmetaş Efsanesi
- ii. Gelin-Güveyi Efsanesi
- iii. Gelin Taşları Efsanesi
- iv. Taht Köyü Efsanesi

- v. Taş Kardeşler Efsanesi
 - vi. Gelin Taşı Efsanesi
 - vii. Kız Taşı Efsanesi
 - viii. Kız-Oğlan Taşları
 - ix. Dilenci ve Sır Taşlar Efsanesi
 - x. Fatma Kız Efsanesi
 - xi. Çoban Efsanesi
 - xii. Kabul Olan Dilek Efsanesi
 - xiii. Delikli Taş Efsanesi
 - xiv. Kırk Kızlar Efsanesi
 - xv. Tec Dağı Efsanesi
 - xvi. Beş Kardeş ve Kocakarı Efsanesi
 - xvii. Ejderha Efsanesi I
 - xviii. Ejderha Efsanesi II
 - xix. Ejderha Efsanesi III
- b. Diğer Şekil Değişikliklerine Bağlı Efsaneler
- i. Cin Efsanesi I
 - ii. Cin Efsanesi II
 - iii. Taraklı Kuşu (Guggi Kuşu) Efsanesi
 - iv. İbibik Kuşu Efsanesi
 - v. Ağaç Kakağanın Olması Efsanesi
 - vi. Ayı Çocuk Efsanesi
 - vii. Kıllı Ayı Efsanesi
 - viii. Dağdaki Ayı Efsanesi
 - ix. Geyik Olan Kız Efsanesi

II. Tarihî Efsaneler

1. Adları Belli Yerlerle, Tabiat Şekilleriyle İlgili Efsaneler (Dağlar, Göller)
 - a. Aslan Dağı Efsanesi
 - b. Alucun Dağı
 - c. Sarı Çiçek Dağı
 - d. Kopdağı ve Hurşit efsanesi
2. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler

- a. Kanlı Kaya Efsanesi
 - b. Duvaklı Kaya Efsanesi
 - c. Buz Mağarası Efsanesi
 - d. Mutlu Köyü Efsanesi
 - e. Kurt Mezarlığı Efsanesi
 - f. Balahor Efsanesi
 - g. Pinçirge Efsanesi
3. Savaşlar, Fetihler, İstilalarla İlgili Efsaneler
 - a. Bayburt Kalesinin Fethi Efsanesi
 - b. Fıt Fıt Aşısı Efsanesi
 - c. Kudret Topu Efsanesi
 - d. Bir Avuç Toprak Efsanesi
 4. Aşk ve Aile Hayatıyla İlgili Efsaneler
 - a. Kâzım ile Senem Efsanesi
 - b. Nergis ile Yankı Efsanesi
 - c. Kaybolan Kız Efsanesi
 5. Kaleler, Surlar ve Köprülerle İlgili Efsaneler,
 - a. Bayburt Kalesi Efsanesi
 - b. Kale Yapan Kardeşler Efsanesi
 - c. Kırk Keçi Efsanesi

III. Olağanüstü Varlıklar Üzerine Anlatılan Efsaneler

1. Tekin Olmayan Araç ve Yerlerle İlgili Efsaneler
 - a. Tepedeki Çamlar Efsanesi
 - b. Kaza Getiren Çamlar Efsanesi
 - c. Ehil ile Cehil Efsanesi
2. Cin, Peri ve Tabiat Üstü Yaratıklar
 - a. Cin Efsanesi I
 - b. Cin Efsanesi II
 - c. Cin Efsanesi III
 - d. Peri Kızı Efsanesi I
 - e. Peri Kızı Efsanesi II
 - f. Peri Kızı Efsanesi III
 - g. Peri Kızı Efsanesi IV

- h. Peri Kızı Efsanesi V
- i. Cadı Efsanesi I
- j. Cadı Efsanesi II
- k. Al Karısı Efsanesi
- l. Ejderha Efsanesi

IV. Dini Efsaneler

1. Evliyalar ve Ermiş Kişilerle İlgili Efsaneler

- a. Seydi Yakup Efsanesi
- b. Muhammed-i Babur-i Alaaddin-i Ekmelüddin Efsanesi
- c. Şehid-i Âlâ Hacı Osman Efendi Efsanesi I
- d. Hacı Osman Efendi Efsanesi II
- e. Afganistanlı Şeyh Haydar Han
- f. Güneşlili Sofu (Güneşlili Hoca) Efsanesi I
- g. Güneşlili Hoca Efsanesi II
- h. Güneşlili Hoca Efsanesi III
- i. Hacı Mahmut Efendi Efsanesi I
- j. Hacı Mahmut Efendi Efsanesi II
- k. Oslu Hoca Efsanesi I
- l. Oslu Hoca Efsanesi II
- m. Oslu Hoca Efsanesi III
- n. Oslu Hoca Efsanesi IV
- o. Oslu Hoca Efsanesi V
- p. Oslu Hoca Efsanesi VI
- q. Oslu Hoca Efsanesi VII
- r. Emir Ahmet Zencanî Efendi Efsanesi
- s. Ahmed-i Zancanî ve Yanar Fırın Efsanesi
- t. Şehit Osman Efsanesi
- u. Seddü'l Şeria Türbesi Efsanesi
- v. Sadrü'l Şeria Hazretleri Efsanesi
- w. Ötmeyen Bülbül Efsanesi
- x. İrşadî Baba ve Âlimler Efsanesi
- y. Kiliseyi Cami Yaptırma Efsanesi
- z. Ceylan (Kara Dede) Efsanesi

- aa. Salatalık ve Lor Taşı Efsanesi
 - bb. Şeyh Ali Efsanesi
 - cc. Sultan Fahriye Efsanesi
2. İnançlarla İlgili Efsaneler
- a. Hayırsever emine Efsanesi
 - b. Kaybolan nehir Efsanesi
 - c. Vezir Efsanesi
 - d. Yılan Niçin Sürünür Efsanesi
 - e. Kedi-Köpek düşmanlığı Efsanesi
 - f. Arpa Niçin Faydalıdır Efsanesi
 - g. Kuymak Neden El Yakmaz Efsanesi
 - h. Katır Niçin Doğurmaz Efsanesi
 - i. Nuh'un Pilavı Efsanesi
 - j. Değirmen Taşlı Kadın Efsanesi
 - k. Genç Osman Efsanesi
 - l. Bey Böğrek Efsanesi
 - m. Lokman Hekim Efsanesi
 - n. Tilkinin Gözleri Efsanesi
 - o. Delikli Tabut Efsanesi
 - p. Yoğurda akan Yılan Efsanesi

V. Diğerleri

1. Satılmayan Boğa Efsanesi
2. Ayının Misafiri Efsanesi
3. Bereketli Ev Efsanesi
4. Yanmayan Evler Efsanesi
5. Nazif Bey Efsanesi
6. Korkulu Ölüm Efsanesi
7. Nife ile Hardal Efsanesi
8. Yoşalık Efsanesi
9. Yılan Efsanesi I
10. Yılan Efsanesi II
11. Kara Yusuf Efsanesi
12. Toprağın Tavı Efsanesi

13. Büyük Vaat Efsanesi
14. Hasis Kız (İnat Gelin) Efsanesi
15. Nasrettin Hoca ve Küheylan Efsanesi

Değerlendirme kısmında üzerinde durulan önemli hususlardan bazılarını özetleyecek olursak: Efsanelerde en çok karşılaşılan motiflerden biri olan taş kesilme motifinin sadece efsanelerde değil, mitlerde ve masalarda da sıklıkla görüldüğü ve Türk-İslâm kültürü içerisinde kendisini kabul ettiren bu motifin katalogunun Saim Sakaoğlu tarafından hazırlandığı belirtilmiştir. Taş kesilme motifinin halk ürünlerinde ve coğrafyalardaki yaygınlığına rağmen, sahada derlenen efsanelerden birinde, diğer yerlerde ve türlerde görülmeyen bir motifle kullanılmasına dikkat çekilmesi önemlidir. Taht Köyü adıyla aktarılan bu efsane özetle şöyledir: anne-baba kızlarının iki çocuğa sahip olmadan gelip kendilerini görmesine izin vermezler. Uzun bir bekleyişten sonra kadın nihayet anne-babasını görmek üzere yola çıkar. Ancak yanlış dileği sonucu iki çocuğu ile taş kesilir. Rayman, iki çocuğu ile taş kesilme motifini başka yörelerde görmenin mümkün olmadığını belirtmektedir. Kanaatimizce bu çıkarımın diğer yörelerdeki taş kesilme efsanelerindeki motiflerin örneklenmesiyle desteklenmeye ihtiyacı vardır.

Diğer şekil değişikliğine bağlı efsanelere ilişkin değerlendirme ise genel hatlarıyla şu şekildedir: Efsanelerde in, cin, peri, kuş şekline dönüşüm saptanmıştır. Bu yaratıkların insanlarla temasları olduğuna inanılmaktadır. Sahada, cinin erkek ve dişisinin olduğuna ve dişilerinin insanlarla evlenebildiklerine inanıldığı saptanmıştır. Ayrıca cinlerin Allah'ın adından ve besmeleden korktuklarına, ateşten ürktüklerine dair inanışlar vardır. Rayman bu tespiti yapmakla birlikte, bize göre olağanüstü varlıkları korkuttuğuna inanılan unsurların İslâmi dönem ve İslâm öncesi dönemden kalma izler noktasından hareketle değerlendirilmesi yerinde olacaktır. İslâmî dönemde dinsel motiflerin olağanüstü varlıkların kaçırılmasında, korkutulmasında etkin olduğuna inanılmasının doğal olması gibi; İslâm öncesi dönemde çıkardığı dumanların gökyüzüne yükselmesiyle göğe ulaşmanın bir basamağını sağlayan ateşin korkulan olağanüstü varlıkları etkisiz kılmada etkin sayılması da olağandır.

Çalışmada bazı efsanelerin benzerlerinin görüldüğü diğer yörelerin de verilmesi oldukça faydalıdır. Söz gelimi ibibik kuşu efsanesinin Yozgat'ta,

Manisa'da, Adana'da ve Bingöl'de de görüldüğü vurgulanmıştır. Burada bizim de kendi yaklaşımımızı vurgulamamız gerekirse: Bir milletin efsanelerinin onların kültür kodlarını yansıttığı düşünülürse, Türk dünyasının çok farklı hatta görece uzak noktalarında benzer efsanelerin mevcudiyeti zaten şaşırtıcı değildir. Ancak aradan geçen zaman çoğu kez aynı kökten kaynaklanan efsanelerde bazı değişikliklere yol açmıştır. Bununla birlikte Türklerin Anadolu'yu yurt tutması ve bunu takip eden Selçuklu-Beylikler-Osmanlı dönemlerinde aynı boya mensup alt grupların Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılması, yani genel olarak Türk dünyası coğrafyasındaki ayrılmaya nazaran geç bir tarihte aynı efsaneleri belleklerinde taşıyan toplulukların birbirinden farklı yerlere yerleşmesi, Anadolu'nun değişik bölgelerinde aynı efsanelerin daha küçük farklılıklarla ve bazen de aynıyla sürdürülmesini sağlamıştır.

Tarihî efsaneler değerlendirilirken, Osmanlı-Rus savaşı, Ermeniler'in bölgedeki saldırgan tutumlarının halkın belleğinde bıraktığı iz, millî mücadele gibi görece yakın döneme ilişkin efsanelerle birlikte, Akkoyunlular, hatta Selçuklular devri gibi nispeten erken tarihlere dair anlatıların da efsane anlatılarında akislerini bulduğu görülmektedir. Ayrıca yine İslâmiyet'in etkisiyle kökünü bu dinin inanışlarından alan ya da bu dinin pratiklerine uyarlanmış efsanelerin bulunması da dikkat çekicidir. Sahada velilerle ilgili efsanelerin de sayıca çok olduğu görülür.

5. Önal, Mehmet Naci; *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2003

Eser, Önsöz (s. XII-XXI), Giriş (s. 1-111), Birinci Bölüm (s. 113-165), İkinci Bölüm (s. 169-230), Üçüncü Bölüm (s. 233-293), Dördüncü Bölüm (s. 295-429) ve Sonuç (s. 432-436), Sözlük (s.437-438), Kaynak Kişiler Tablosu (s. 439-446), Resimler (s. 479-484), Haritalar (s. 485-488) ve Dizin (s. 489-490)'den oluşmaktadır.

Mehmet Naci Önal'ın Önsöz (s. XII-XXI) yazısında belirttiği üzere efsaneler tarihin bilinene veya bilinmeyen dönemlerinden günümüze gelebilmiş, bir yönleriyle kutsal olan hikâyelerdirler. Önal eserinin Önsöz'ünde efsaneler hakkında genel bir bilgi verdikten sonra Muğla efsaneleri adı altında hazırladığı kitabın çeşitli bölümleri hakkında bilgi vermektedir. Önal, Giriş (s. 1-111) bölümünde efsaneler hakkında aşağıdaki gibi alt başlıklar haline geniş bilgi aktarmaktadır:

I. Efsane Nedir (s. 1-7)

- A. Sözlüklerde Efsanenin Tanımı
- B. Ansiklopedilerde Efsanenin Tanımı
- C. Bilim Adamlarının Çalışmalarında Efsanenin Tanımı
- II. Efsanelerin Tasnifi (s. 8-10)
- III. Efsanelerin özellikleri (s. 11-13)
- IV. Efsanelerin Anlatıma Dayalı Türler İçindeki Yeri (s. 14-16)
- V. Muğla Efsaneleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar (s. 17-22)
 - A. Tezler
 - B. Kitaplar
 - C. Makaleler
- VI. Araştırma (s. 23-30)
 - A. Anket Yöntemi
 - B. Mülakat Yöntemi
 - C. Gözlem Yöntemi
- VII. İnceleme (s. 31-33)
- VIII. Yaratılış, Oluşum ve Dönüşümle İlgili Genel Değerlendirmeler (s. 34-49)
 - a. Değişme
 - b. Evren
 - c. İnsan
 - d. Hayvanlar
 - e. Bitkiler
 - f. Taşa Dönüşüm
- IX. Tarihî Efsanelerle İlgili Genel Değerlendirmeler (s. 51-57)
 - a. Tarihî Şahsiyetler
 - b. Kesik Baş
 - c. Yerleşim
- X. Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Genel Değerlendirmeler (s. 63-84)
 - a. Şeytan
 - b. Cin
 - c. Peri
 - d. Cibili Tavuk İnanmaları

e. Geçkinci İnanmaları

XI. Mistik Efsanelerle İlgili Genel Değerlendirmeler (s. 85-111)

- a. Eren veya Veli
- b. Keramet ve Menkıbe
- c. Erenlerin Geçmişi
- d. Erenlerin Olağanüstülükleri
- e. Hızır
- f. Ağaç
- g. Hz. Ali'nin Atının Ayak İzi

Yaratılış, Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri ana başlığını taşıyan Birinci Bölüm (s. 113-165) aşağıda sıraladığımız alt başlıkları içermektedir:

I. Efsaneler, Motifler ve Yerele Değerlendirmeler

A. Evrenle İlgili Efsaneler (s. 113-115)

1. Ay ve Güneş

B. İnsanlarla İlgili Efsaneler (s. 116-120)

1. Adem'in Çocukları

2. Ham, Sam ve Yafes

C. Hayvanlarla İlgili Efsaneler (s. 121-150)

1. Anne Kuş ve Yavru Kuş

2. Kırangıç

3. Kumru

4. Güvercin

5. İp İp Kuşu

6. Yusufçuk-I

7. Yusufçuk-II

8. Guguk Kuşu

9. Zeytin Kuşu

10. Baykuş ve Yarasa

11. Güvercin İle Keklik

12. Kirpi ve Fare

13. Kedi

14. Kaplumbağa-I

15. Kaplumbağa-II

16. Domuz

17. Yılan

18. Katır

D. Bitkilerle İlgili Efsaneler (s. 151-153)

1. Çalı

2. Çam Ağacı

E. Taşa Dönüşümle İlgili Efsaneler (s. 154-165)

1. Al At Taşı

2. Dağ Ereninin Taş Olması

3. Deve Taşı

4. Gelin Taşı

5. Taş ve Kuş Olan Sevgililer

6. Taş Olan Kız

7. Yedi Delik Taş

8. Yılanlı Dağı

Tarihî Efsaneler başlıklı İkinci Bölüm (s. 169-230) Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler alt başlığı altında aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

a. Tarihî Şahsiyetlerle İlgili Efsaneler (s. 169-177)

1. Ahmet Gazi

2. Kanuni Sultan Süleyman ve Kanduri Kalesi

3. Saldır Şeyh Horasanî

b. Yapıların Bir Gecede Oluşumu İle İlgili Efsaneler (s. 178-181)

1. Allahverdi Camii

2. Dalaman Köprüsü

3. Kızlar Türbesi

c. Köprülerle İlgili Efsaneler (s. 182-184)

1. Gelin Geçmez Köprüsü

d. Denizlerle İlgili Efsaneler (s. 186)

1. Ölüdeniz

e. Göllerle İlgili Efsaneler (s. 187-188)

1. Gelin Yutan Gölü

2. Göçük Suyu

f. Dağlarla İlgili Efsaneler (s. 189-195)

1. omak Dağı
 2. Sandraz Dağı
 3. Sığın Dağı
 4. Ölemez Dağı
- g. Őehirlerle İlgili Efsaneler (s. 196-197)
1. Muğla
- h. İlelerle İlgili Efsaneler (s. 198-203)
1. Bodrum
 2. Dalaman
 3. Koyceğiz
 4. Marmaris
 5. Ula
- i. Beldelerle İlgili Efsaneler (s. 204-210)
1. Bozyk
 2. Gcek
 3. İçmeler
 4. Gibya (YeŐilbađcılar)
 5. Yerkesik
- j. Köylerle İlgili Efsaneler (s. 211-222)
1. Akçaalan
 2. AvŐar
 3. Bezkese (Ataköy)
 4. ocukmezarlığı
 5. Glağzı
 6. HızırŐah
 7. Karadonar
 8. Turgutlar
 9. Trkbk
- k. Mevkilerle İlgili Efsaneler (s. 223-230)
1. Darcık DaŐı
 2. Ganibağ
 3. Gelinoluk
 4. Gavurdnd Yaylası

5. Kızkumu
6. Teke Suyu
7. Osmanyitiği
8. Öşürsüz

Olağanüstü Varlıklar ve Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler ana başlığını taşıyan Üçüncü Bölüm (s. 233-293) aşığıdaki gibi tasnif edilmiştir:

A. Şeytanla İlgili Efsaneler (s. 233-254)

1. Şeytanların Düğünü
2. Şeytanların Düğünü ve Besmelesiz İş Yapma
3. Şeytanın İnsan Şeklinde Görülmesi
4. Şeytanın Sesini İşitme
5. Şeytanın Cibili Tavuk Şeklinde Görülmesi
6. Şeytanın Diğer Şekillerde Görülmesi

B. Cinlerle İlgili Efsaneler (s. 258-271)

1. Cinlerin Düğün Dernek Kurmaları
2. Cinlerin İnsan Şeklinde Görülmeleri
3. Cinlerin Çeşitli Hayvan Şekillerinde Görülmeleri
4. Cinlere İş Yaptırma
5. Cinlerin Sadece Seslerinin Duyulması

C. Perilerle İlgili Efsaneler (s. 272-283)

1. Peri Kızı-I
2. Peri Kızı-II
3. Peri Kızı-III
4. Peri-I
5. Peri-II
6. Peri-III
7. Peri Kızları-I
8. Periler
9. Peri Kızları-II
10. Peri-IV

D. Geçkincilerle İlgili Efsaneler (s. 281-286)

1. Geçkinciler

E. Diğer Yaratıklarla İlgili Efsaneler (s. 287-290)

1. Zırtlan

2. Yılan

F. Olağanüstü olaylarla İlgili Efsaneler (s. 291-293)

1. Ölü Toprağı

2. Taşların Fırlatılması

3. Konuşan Taş

Mistik Efsaneler ana başlıklı Dördüncü Bölüm (s. 295-429) verilen başlıklar altında aşağıdaki gibi sınıflandırılmış, bu tasniflere uygun olarak, derlenen efsanelerle örneklendirilmiştir:

I. Erenlerle İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

A. Şehirdeki Erenler (s. 295-325)

1. Ahi Sinan

2. Emir Bayezid

3. Hamursuz Dede

4. Kurbanzade Hacı Süleyman Efendi-I

5. Kurbanzade Hacı Süleyman Efendi-II

6. Mehmet Dede

7. Şahidi-I

8. Şahidi-II

9. Şahidi-III

10. Şahidi-IV

11. Seydi Kemaleddin

12. Şemsi Ana

B. İlçelerdeki Erenler (s. 327-348)

1. Ahmet Gazi

2. Hasan Dede-I

3. Hasan Dede-II

4. Sarı Ana-I

5. Sarı Ana-II

6. Hüsamettin Efendi-I

7. Hüsamettin Efendi-II

8. Ahi Ebubekir

C. Belde ve Köydeki Erenler (s. 352-375)

1. Pisili Hoca-I
2. Pisili Hoca-II
3. Hacı Efendi
4. Çengerli Osman Efendi-I
5. Çengerli Osman Efendi-II
6. Çengerli Osman Efendi-III
7. Çengerli Osman Efendi-IV
8. Akçay Ereni
9. Çoban Evliya
10. Ermiş Adam
11. Pir Ahmet Çelebi-I
12. Pir Ahmet Çelebi-II
13. Pir Sultan Dedesi

D. Dağlardaki Erenler (s. 376-395)

1. Sığın Dede-I
2. Sığın Dede-II
3. Nohutlu Baba
4. Ağla Ereni
5. Çiçek Baba
6. Erenlerin Toplantısı
7. Diriltilen Geyik

I. Hızır İle İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler

a. Paylaşma, Bereket ve Ödüllendirme (s. 398-414)

1. İki Kardeş ve Hızır
2. Pisili Koca Pehlivan
3. Hızır İle Çiftçi
4. Hızır'ın Tavsiyesi
5. Sabır Dikeni
6. Hızır'ın Dersi
7. Hızır'ın Namaz Öğretmesi
8. Hızır'ın Yardımı
9. Hızır'ın Parası
10. Hızır'dan Dilekte Bulunma

11. Paslı Gömlek
 - b. Cezalandırma (s. 416-421)
 1. Hızır ve İhtiyar Kadın
 2. Hızır'ın Harman Yerini Batırması
 3. Hızır'ın Anılmasının Cezalandırılması
 - c. Don Değiştirme (s. 422)
 1. Hızır İle Hasta
- II. Ağaçlarla İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler
 - a. Gerçekçi Efsaneler (s. 423-424)
 1. Allan Kavağı
 - b. Gizemli Efsaneler (s. 425-428)
 1. İki Kardeş
 2. Kesilen Ağaçlar
- III. Hz. Ali'nin Atı Düldül'ün Ayak İziyle İlgili Efsaneler, Motifler ve Yerel Değerlendirmeler
 1. Düldül'ün Ayak İzi (s. 429)

Sonuç (s. 432-436) bölümünde araştırmacı Muğla bölgesindeki efsanelerin özellikleri hakkında genel bilgi verdikten sonra efsanelerin konu bakımından çeşitlilik gösterdiği; gerçek ve gerçeküstü olaylar etrafında anlatıldığı; belli bir zamana ve mekâna bağlı bulunan efsanelerin Muğla örnekleriyle karşılaştırarak sergilemeye çalışmıştır.

Çoğu zaman bir halk öğretisi olarak karşımıza çıkan efsaneler, anlatıma dayalı yönleriyle aynı zamanda halkın edebiyatını oluşturuyorlar. Efsanelerin dinleyicilerine gönderdiği mesajların kimi zaman o insanların dünyaya bakışlarını düzenler. Öyle ki, efsanelerin taşıdığı gizler veya sırlar olmaydı, insanoğlu herhalde insan olma özelliğinden uzaklaşabilir, mekanikleşen bir yapıya dönüşebilirdi.

Çoğu efsanenin sorularla başlaması başlı başına insanoğlunu düşündürmeye ve o sorulara sadece efsanelerdeki cevaplarla yetinmeyip o sorulara sahip çıkmasını sağlar. İnanmanın devreye girmesiyle de efsaneler inanç motifleriyle zenginleşip kuşaktan kuşağa tanır. İnanç evrim göstermediğinden düşünceler değişir. Efsaneler böylece sürekliliğini korur.

Yaratılış, oluşum ve dönüşüm efsanelerinde bildik ve tartışılmaz isimler aracı kişiler olarak karşımıza çıkan ulu kişiler veya peygamberlerdir. Mitolojik

düşünce yapısı bu önemli kişiler aracılığıyla adeta meşrulaşır ve dinî düşünce yapısına taşınır.

Efsane anlatıcılarının çekirdek motifini koruma şartıyla değişen ortama göre efsanelerin şeklini değiştirip yeni kahramanlar etrafında düzenledikleri efsanelere yeni kapılar açtıkları ve bu sayede günümüze kadar gelebildikleri görülmüştür.

Efsaneler, sadece inanış özellikleriyle değil, anlatıcılarının ve dinleyicilerinin çevrelerini ve uğraşlarını da verir. Yani onların mesleğine, yaşam tarzına ve dünyayı algılama biçimine de birer ayna tutar. Tüm efsane türlerinde olduğu gibi tarihî efsanelerde de anlatılan olaylar efsanelerin ruhu olan inanmalarla olağanlaşır. Anlatıcı efsanenin gerçek bir hikâyeye olduğundan kuşu duymaz.

Muğla'da anlatılan efsanelerin önemli bir kısmının Türkiye'nin değişik şehirlerde de görüldüğü; aynı kültür ürünlerinin farklı coğrafyalara serpiildiği; Muğla efsanelerinin de bu bütünün bir parçası olduğu tespit edilmiştir.

Bir eren menkıbesinin tarihine baktığımızda Orta Asya'dan Muğla topraklarına uzanan ve asırlar sonra, benzerlerinin çeşitli erenler etrafında anlatılması, kültür tarihimizin akışını, sürekliliğini ve canlılığını ortaya koyduğu görülür.

Animistik düşünce yapısını veya dinî düşünce yapılarını, kimi zaman her ikisini bir arada taşıyan efsanelerin, bilimsel düşünce yapısının hüküm sürdüğü günümüz dünyasında giderek azalacağı öngörülmüştür.

Türkiye'de efsaneler üzerine pek fazla bilimsel çalışmanın olmadığını belirten araştırmacı bütün şehirlerin efsanelerinin derlenip değerlendirilmesinin ardından ortaya çıkacak olan efsane külliyatı sayesinde Türk halkının gerçek düşünce yapısının tarihini incelemek isteyen bilim adamları için efsanelerin birer zengin kaynak oluşturacağı kânsındadır.

Araştırmacı, Sözlük (s.437-438), Kaynak Kişiler Tablosu (s. 439-446), Resimler (s. 479-484), Haritalar (s. 485-488) ve Dizin (s. 489-490) bölümüyle eserini tamamlamıştır.

6.Oğuz, M. Öcal; Ayşe Yavuz; 2004 Yılında Çorum'dan Derlenen Efsaneler, Gazi Üniversitesi, Türk Halk Bilim Topluluğu, Başak Matbaacılık, Ankara 2005

Eser, Çorum Fen Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Suat Kıyak'ın Sunuş yazısı (s. 3-4), Prof. Dr. Öcal Oğuz'un Önsöz'ü (s. 5-7) ve İçindekiler tablosu (s. 8) dışında sahada derlenen efsanelerin derleyen, derleme yeri, kaynak kişi, anlatı mekânı ve kaynak kişinin efsaneyi kimden öğrendiği bilgileriyle birlikte aktarılmasından oluşmaktadır. Oğuz'un Önsöz yazısında belirttiği üzere kitap Çorum Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü I. Sınıf öğrencilerinin Türk Halk Edebiyatı dersi dönem ödevi için Çorum'dan derledikleri ve mit, efsane, memorat, menkabe terimleriyle karşılanan halk anlatılarından müteşekkildir. Çalışmanın amacı UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihli "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nde öngörülen "Kaybolma tehlikesi altında olan ulusal kültür varlıklarının envanterinin çıkarılması" çalışmasına katkıda bulunmak olarak belirtilmiştir. Yine Önsöz'de derle yöntem ve teknikleri açıklanmış, derlenen anlatıların kitap haline getirilirken derleyenin soyadına göre sıralandığı kaydedilmiştir. Buradan anlıyoruz ki, öğrenciler tarafından derlenen anlatılar, herhangi bir tasnife tabi tutulmadan metne geçirilmiştir. Bu bakımdan mevcut çalışmanın Çorum bölgesi efsane araştırmalarına kaynaklık etme özelliğinde olduğunu ancak tek başına Halk bilimi metodolojisine uygun bir çalışma olarak değerlendirilemeyeceğini söyleyebiliriz. Bu özelliğinden dolayı çalışmanın içerdiği anlatıların başlıklarını vermeyi gerekli bulmuyoruz. Ancak biz okuduğumuz anlatı derlemelerinden yola çıkarak bir değerlendirme girişiminde bulunacak olursak: Sahada tarihî ve dinî efsaneler ile şekil değiştirme efsanelerinin görece ağırlıklı olduğunu saptayabiliyoruz. Şekil değiştirme efsaneleri arasında Anadolu'da yaygın olduğunu bildiğimiz taş kesilme efsaneleri başı çekmektedir. Söz gelimi, sahada birden çok varyantı saptanan Binek Taşı efsanesinde sevdiği kızın babasını ikna edip onunla evlenemeyen genç bir adamın, sevdiğiyle birlikte taş kesilmesi; düşmanın eline geçmemek için taş olmaya dua eden 39 kızın taş kesilmesi (aslında kızlar kırk kişidir ve bir tanesi taş değil, kuş olmak için dua etmiş, kuş şekline dönüşmüştür); Gelin Kayası 1 efsanesinde gelin olup baba ocağından ayrılırken evdeki eşyaları beraberinde götürmek isteyen genç kızın babasının duasıyla, gelin alayının yolda taş kesilmesi; Gelin Kayası 2

efsanesinde eşkıyalar tarafından yolu kesilen bir gelin alayının, eşkıyalara teslim olmamak için taş olmayı dileyen gelinin duasıyla taş kesilmesi sayılabilir. Görüldüğü üzere bu efsanelerde, Gelin Kayası 1 efsanesinde şekil değiştirme, kötülüğe karşı bir cezalandırma iken, diğerlerinde şekil değiştirme hadisesi kişinin kendi duasıyla, kurtuluşu için gerçekleşmiştir. Sahada derlenen dinî efsanelerden evliyalar, ermiş kişilerle ilgili efsaneler olarak belirtebileceğimiz sınıfa giren efsanelerin ağırlıklı çoğunluğunun, hakkında 19 efsane kaydedilmiş bulunan Koyun Baba etrafında şekillenmesi dikkat çekicidir. Koyun Baba hakkında anlatılan efsanelerin çoğunda, bu ermiş kişinin aşılmaz sular üzerinden köprü yapması işlenmektedir. Bu durum bölgenin coğrafi özelliklerinin anlatıların şekillenmesine etkisi olarak açıklanabilir. Ayrıca Erzurum Dede hakkında beş ve İskilipli Şeyh Yavsi hakkında üç efsane derlenmiştir. Tarihî efsanelerden yer adlarıyla ilgili efsaneler başlığı altına alınabilecek efsaneler derlenmiştir. Alaca ilçesinin köyü Yatar Kavak'ın adına dair, dinsel motifler de içeren efsane bu meyandadır.

7.Alpaslan, İsmet; *Demirci Efsaneleri, Özlem Matbaacılık Yayınları, İzmir 2006.*

Eser Önsöz (s. vii-ix), Efsane Hakkında (s. xi-xxii), Efsaneler (s. 1-119), Notlar ve Kaynaklar (s. 121-132) dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışma, Efsane Hakkında başlıklı bölümünde efsanenin kısaca anlamı verilip diğer Türk yurtlarındaki karşılığı anlatıldıktan sonra Efsanelerin Diğer Türlerle İlişkisi başlığı altında efsanelerle diğer türlerin ilişkisi anlatılmıştır. Ayrıca Efsanelerin Genel Özellikleri kısaca sıralanıp efsanelerin özelliklerine göre aşağıdaki gibi dört ana gruba ayrılmıştır:

I.Yaradılış Efsaneleri

II. Tarihî Efsaneler

III. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçleri konu alan efsaneler

IV.Dinî efsaneler

Bu bölümün ardından Yayınlanmış Efsane Kitapları başlığı altında efsanelerle ilgili yayınlanmış kitaplarını listesi verilmiş ve en son kaynaklar açıklanmıştır.

Çalışma, bölümlere ayrılmadan tek bir bölüm halinde sahada derlenen efsanelerin belirli bir tasnife tabi tutularak bu tasnifin başlıkları altında aktarılmasından oluşmaktadır (s. 1-119).

I. Yer Adları İle İlgili Efsaneler: (s. 3-24)

1. Dedetaşı
2. Dikilitaş
3. Domuz Deresi
4. Gökçukuru
5. Horoz Kayası
6. İzkaya
7. Kanlıçeşme
8. Kılavuzlar
9. Kırk Elif
10. Kızkanlıdı Taşları
11. Kız Mezarı
12. Kocain Kayası
13. Kongra Köprüsü
14. Namazlar Boğazı
15. Sevişler
16. Süt Pınarı
17. Uyuz Pınarı

II. Taş Kesilme İle İlgili Efsaneler: (s. 27-31)

18. Deve Taşı
19. Gelin Kayası
20. Gelin Kayası
21. Ilıca'daki Gelin Taşları
22. Taş Olan Anne

III. Veliler ve Din Uluları İle İlgili Efsaneler: (s. 35-100)

23. Abdullah Hoca
24. Balzat Hacı Baba
25. Caroğlu Hoca
26. Çomaklı Dede
27. Dede Kaşı

28. Dede Kaşı
29. Dede Taşı
30. Dede Yatırı
31. Deli İle Veli-I
32. Deli İle Veli-II
33. Deli Osman
34. Durhasan-I
35. Durhasan-II
36. Eskici Baba-I
37. Eskici Baba-II
38. Eskici Baba-III
39. Felâhi İle Melâhi
40. Gâvur İni
41. Hacı Baba
42. Hasan Efendi-I
43. Hasan Efendi-II
44. Hatip Dede
45. İbrahim Eren
46. İncuz Dede
47. İrezler
48. Kamçılı Dede
49. Kandırmış Sultan
50. Kazi Sultan
51. Kemah Dede
52. Kutb'ül- Aktab Hasan Efendi-I
53. Kutb'ül- Aktab Hasan Efendi-II
54. Mantır Dede
55. Nasuh Dede
56. Nurullah Dede
57. Okçu Dede
58. Ören Köylü Molla Ahmet
59. Salih Hoca
60. Seyirt Ali

61. Sultan Dede
62. Şeyh Hüseyin
63. Şeyh İzzeddin Efendi
64. Türkmen Dede
65. Veli Efendi
66. Yaren Dede
67. Yayılar Yatırı
68. Yemen Dede-I
69. Yemen Dede-II

IV. Değişik Özellik Gösteren Efsaneler: (s. 103-116)

70. Aşağı Köy
71. Çamköy'ün Çınarı
72. Dede İbriği
73. Eskihisar Köyü
74. Geyik
75. İsmailer
76. Kerbelâ
77. Kız Mezarı
78. Kurşunlu Asâ
79. Perili Su
80. Sucuklu Suyu
81. Yukarı Kıran Camii Yapımı

V. Aşk Efsaneleri:

82. Kızölen Tepe

Görüldüğü gibi efsaneler yukarıdaki beş başlık altında sınıflandırılmış ve bu efsaneler bu sınıflandırmaya tabi tutularak aktarılmıştır. Notlar ve Kaynaklar kısmında ise hangi efsanenin kimin tarafından, hangi kaynaktan ve nerede derlendiğine dair bilgi verilmiştir. Eserde son olarak Demirci hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bizim gördüğümüz kadarıyla Demirci yöresinde Horasan erenlerinin bölgeye gelişinden başlayarak Saruhanoğulları, Osmanlılar ve Milli Mücadele dönemi ile ilgili pek çok anlatı şekillenmiştir. Bu özelliğin Demirci'nin tarihî dokusundan kaynaklandığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu özellikteki efsaneler tarihî efsaneler başlığı altında değerlendirilmiş değildir. Söz

konusu motifler yörede derlenen efsanelerden özellikle veliler ve din uluları ile ilgili efsaneler tasnifi altında karşımıza çıkmaktadır. Motiflerin görece erken tarihe atfedilebilecek olanlarının, Anadolu'nun Türkleşmesinin aynı zamanda İslamlaşması sürecine de işaret etmesi bakımından bu şekilde sınıflandırılmasının doğal olduğu kanaatindeyiz.

8. Görkem, İsmail; *Elazığ Efsaneleri, İnceleme-Metin*, Manas Yayıncılık, Elazığ 2006

Çalışma, İçindekiler (s. V-X), Önsöz-I (s. 1-3), Önsöz-II (s. 5-14), Giriş (s. 15-24), Metinler (s. 143-190), Ekler (s. 192-270), Bibliyografya (s. 271-289) dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te Elazığ iline ait genel bilgiler başlığı altında Elazığ ilinin coğrafi konumu, Türk tarihi ve kültür tarihi bakımından önemi ve folklor, halk edebiyatı ve etnografyaya ait yayınlar anlatıldıktan sonra Elazığ efsanelerinin derlemesi ve yazıya geçirilmesi adını taşıyan başlığın altında efsane derleme şekli ve metinlerin yazıya geçirilmesi anlatılmıştır.

I. Bölüm (s. 25-55), Genel olarak efsane üst başlığı ile efsanenin kavram özellikleri başlığı altında sözlüklerde, ansiklopedilerde ve Türk araştırmacıların tariflerindeki efsane tanımı anlatılıp efsanenin anlatmaya dayanan diğer türlerle münasebeti başlıkları altında ise efsane türünün mit, masal ve destan türüyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Türkiye'de efsane üzerine yapılan çalışmalar ana başlığı altında kitaplar, Makaleler anlatılıp son olarak Elazığ efsaneleri üzerinde çalışmalar başlığı altında Elazığ efsaneleri üzerine hazırlanmış kitaplar ve mezuniyet tezleri hakkında bilgi verilmiştir.

II. Bölüm (s. 57-125) Efsane tasnifleri ve incelemede takip edilen yol, Metinlerin incelenmesi, Taş kesilme efsaneleri, Hayvan efsaneleri ve Yer adlarıyla ilgili efsaneler başlıklarını taşımaktadır. Birinci başlık altında efsanelerin tasnifi ve incelemede takip edilen yol anlatılmıştır. İkinci başlık altında Dinî efsaneler ve bu efsaneler içinde yer alan dinî türden efsaneler başlıklar hainde anlatılıp Al karısı, kapos (kepoz) ve cinlerle ilgili efsaneler verilmiştir. Üçüncü başlık altında Taş kesilme efsaneleriyle ilgili efsaneler aktarılmıştır. Dördüncü başlık altında şekil değişikliği ile ilgili efsaneler ve açıklayıcı⁴³ efsaneler verilmiştir. Beşinci başlık

⁴³ Açıklayıcı efsanenin anlamı İngilizce etiological myths; Almanca Ätiologische Mythen evrenin, tanrıların, insanların, hayvanların, bitkilerin oluşumunu ve türlü olayların, kurumların,

altında meskûn yerlerle ilgili efsaneler, yeryüzü şekilleriyle ilgili efsaneler ve diğerleri hakkında bilgi verilip örnek efsaneler aktarılmıştır.

III. Bölüm (s. 127-142) Elazığ efsanelerinin motif yapısı ve netice başlıklarını taşımaktadır. Birinci başlık altında Elazığ efsanelerinin motif yapısı ele alınarak incelenmiştir.

Netice (s. 138-142) başlığını taşıyan sonuç bölümünde araştırmacı anonim halk edebiyatının önemli bir türü sayılan efsanelerle ilgili günümüze kadar yayınlanan birçok neşrin olduğunu ancak bu tür derlemelerin daha çok amatörler tarafından derlendiğine dikkat çekmekte, bu tür derlemelerin sistemli ve metotlu bir tarzda yapılmadığını ileri sürmektedir. Eserde yer alan efsane metinleri “kutsal”, “gerçek” ve “olağanüstü”lükleri bakımından incelenmiş, ayrıca metinlerin Anadolu ve Türk dünyası varyantlarıyla karşılaştırılmıştır.

Elazığ Efsaneleri (Metinler) (s. 143-190) bölümünde araştırmacı derlenen efsaneleri tasnife göre aşağıda sıraladığımız gibi aktarmaktadır:

I. Dinî efsaneler

A. Evliya menkıbeleri

1. Abdülvahab Gazi
2. Cemâl Abdal
3. Evliya Baba-I
4. Hasan Baba
5. Şeyh Ahmet Pekevî
6. Şarik-Şivan
7. Septi Hz.-I
8. Septi Hz.-II
9. Molla Kasım-I
10. Molla Kasım-II
11. Miyadınlı Mehmet Baba
12. Şeyh Hasan Efendi
13. Şeyh Ali Efendi-I
14. Şeyh Ali Efendi-II
15. Şeyh Ali Efendi-III

törelere kökenlerini açıklayan; "niçin" ve "neden" sorularını yanıtlamaya çalışan efsaneler için kullanılan bir tanımdır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Etiyoloji>

16. İmam Efendi
17. Asker Ahmet Baba
18. Beyzâde Hoca
19. Hamza Baba-I
20. Hamza Baba-II
21. Mehmet Baba
22. Hacı Abdullah Efendi

B. Kutsal kabirlerle ilgili efsaneler

23. Sefkâr Baba
24. Topçu Baba
25. Evliya Baba-II
26. Şeyh Alâeddin Efendi-I
27. Şeyh Alâeddin Efendi-II
28. Şeyh Ali Efendi

C. Mecnunlarla ilgili efsaneler

29. Deli Mehmet
30. Deli Mustafa-I
31. Deli Mustafa-II
32. Deli Mustafa-III
33. Deli Mustafa-IV
34. Deli Hakkı-I
35. Deli Hakkı-II
36. Deli Cevdet-I
37. Deli Cevdet-II
38. Deli Cevdet-III
39. Deli Mehmet-I
40. Deli Mehmet-II

D. Hızır-İlyas vd. ilgili efsaneler

41. Hızır-İlyas ve İskender
42. Hızır (A.S.)-I
43. Hızır (A.S.)-II

II. Al karısı, kapos (kepoz) ve cinlerle ilgili efsaneler

44. Al Karısı-I

45. Al Karısı-II

46. Kapos-I

47. Kapos-II

48. Cinler

III. Taş kesilme efsaneleri

49. Ejderha Taşı-I

50. Ejderha Taşı-II

51. Kırmızı Gelin Dağı

52. Kara Mağara Köprüsü

53. Hazine

IV. Hayvan efsaneleri

A. Şekil değişikliği ile ilgili efsaneler

54. Pepok Kuşu

55. Keko Kuşu

56. Ayı

57. Köstebek

58. Dağ Keçisi ve Avcı

B. Açıklayıcı efsaneler

59. Baykuş, Karga ve Serçe

60. Keklik

61. Moz

V. Yer adlarıyla ilgili efsaneler

A. Meskûn yerlerle ilgili efsaneler

62. Taşca Yokuşu

63. Şefkat

64. Kurtdere

65. Obuz

66. Arındık

67. Baskil

68. Ağın

69. Süt Kalesi

B. Yeryüzü şekilleriyle ilgili efsaneler

70. Dua Dağı

71. Hazar Dağı
72. Çile Dağı
73. Kara Göbek Dağı
74. Karınca Kayası
75. Buzluk-I
76. Buzluk-II
77. Deve Gölü
78. Gölcük-I
79. Gölcük-II

C. Diğerleri

80. Lânet Taşı

Kitap, en son Ekler (s. 192-270) başlığı altında kaynak şahıslar, sözlük, efsane derleme fişi, B. Elazığ il haritası ve bildiriler ve makalelerle devam edip bibliyografya (s. 271-289) bölümüyle son bulmaktadır.

9.Akman, Eyüp; *Kastamonu Ninnileri ve Taş Bebek Efsanesi*, Gazi Kitapevi, Ankara 2007.

Eser Önsöz (s. v-vi), Söz Başı (s. vii-viii), Sonuç (s. 84), Kaynak Kişiler (s.89-90), Ek (s. 91-96) dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Çalışmada ‘Giriş’ başlığı bulunmakla birlikte, herhangi bir giriş metni yazılmadan, bu başlığın altında doğrudan I. Bölüm başlığı atılarak ilk bölüme başlanmıştır. I. Bölüm (s. 1-58) Ninni Üzerine (s. 1-6), Ninnilerin Özellikleri (s. 7-10) ve Ninni Metinleri (s. 11-59) konularını kapsar ve Kastamonu ninnilerini ele alır.

Bizim konumuz açısından öncelikli olan efsaneler, II. Bölüm’de (s. 59-83) işlenmiştir. Burada efsanelerle ilgili genel bilgiler verilmeden, sınıflandırma yapılmadan, doğrudan Kastamonu bölgesine ait iki efsane üzerinde durulmuştur. Bunlar: 1) Taş Bebek Efsanesi, 2) İncili Bebek Efsanesi’dir. Her iki efsanenin metinlerinin sonlarına tahlilleri ve motiflerinin değerlendirilmesi yazılmıştır. Bunları kısaca özetlememiz gerekirse;

1)Taş Bebek Efsanesi

Taş bebek efsanesi Türkiye’nin pek çok yerinde bilinmektedir. Bu efsaneye ilgili ilk yayın 1931’de Ahmet Vahit Salcı tarafından yapılmıştır.

Çok çeşitli varyantları olan taş bebek efsanesinin bütün varyantlarında uzun yıllar çocuğu olmayan bir çift ve kocası yeniden evlenmek üzereyken çaresiz kalan kadına bir dervişin taş vermesi, bu taşı beşiğe belemesini söylemesi, velilere dua edilerek taşın canlanıp bebek olması anlatılmaktadır. Taş bebek efsanesi ayrıca ninnilere de konu olmuştur. Efsanenin motifleri araştırmacı tarafından şu şekilde saptanmıştır:

- a) Çocuğu olmayan bir kadının çaresizliği
 - b) Çaresiz kadının yanına bir dervişin gelmesi ve kadının derdini dinlemesi
 - c) Dervişin dağarcığından kadına bebek şeklinde bir gök taş vermesi
- Kadının taşı beşiğe beleyip dua sonucu çocuğu olması

2) İncili Bebek Efsanesi

Araştırmacı bu efsane metnini Nasıh Güngör'den aktarmıştır. Efsane halk arasında "Boş Beşik" olarak da bilinmektedir. Varyantlarının hepsinde olay bir obada geçer. Bütün varyantlarda ortak motif, bebeğin bir kartal tarafından öldürülmesi/kaçırılmasıdır. Efsanenin motifleri ise şu şekildedir:

- a) Kırk gün kırk gece düğün motifi
- b) Çocuk sahibi olamama
- c) Ulu çam
- d) Dua ve nezir sayesinde çocuk sahibi olma
- c) Nezrin yerine gelmemesi sonucu cezalanma

Çalışmanın sonuç kısmında halk ürünlerinin Türk milletinin ortak ürünleri olduğu ve Orta Asya'dan Balkanlara kadar bütün Türk coğrafyalarında benzer anlatıların bulunduğu belirtilmiştir. Bu çalışmada ele alınan iki efsane için de aynı durumun geçerli olduğu vurgulanmış, her iki efsanenin teşekkül ettiği yerin ortak merkez olduğu kaydedilmiştir.

10. Banoğlu, Niyazi Ahmet; Tarihi ve Efsaneleriyle İstanbul Semtleri, Selis Kitaplar, 2. Baskı, İstanbul 2008

Kitabın onu ülkemizde yapılmış efsane çalışmalarının incelemesinde bizim için atlanamaz olmasını sağlayan, efsane çalışmaları için oldukça erken bir tarihte, 1935'te neşredilmiş olmasıdır. Eser, Banoğlu'nun 1983 yılında Kurun gazetesinde yayınlanmış tefrikalarının bir araya getirilmesinden oluşmuştur ve iç kapaklar, yazarın biyografisi ve içindekiler de dâhil olmak üzere 450 sayfadır.

Hacimli sayılabilecek eserde derlenen efsaneler müstakil başlıklar altında kaydedilmiştir. Ancak efsane türüyle ilgili genel bilgiler verilmiş, aktarılan efsaneler sınıflandırılmış, aktarılan efsaneler üzerinde bir değerlendirme yapılmış, efsanelerin derlendiği kaynaklar belirtilmiş değildir. Yine de, yukarıda da belirttiğimiz üzere, ülkemizde efsaneleri konu alan erken tarihli çalışmalardan biri olması bakımından çalışmanın bu eksiklikleri onu tezimizde ele almaktan bizi alı koymamıştır. Çünkü halk bilim çalışmalarında metodolojinin zaman içerisinde oturduğu, erken çalışmaların salt derleme aktarmalarından ibaret olduğu bilinmektedir. Nihayetinde yazı hayatına Cumhuriyetin erken yıllarında başlamış bir araştırmacının kaleminden çıkmış, yerel efsane derlemelerinin ülkemizdeki ilk örneklerinden biri olması, çalışmayı bizim nazarımızda zikredilmeye değer kılmaktadır. Bu bakımdan çalışmanın yakın bir tarihte yeniden yayınlanmış olmasını faydalı bulduğumuzu kaydetmek isteriz.

Kitabın başlığından da anlaşılacağı üzere eserde sadece İstanbul semtlerinin efsaneleri değil, bunların bilinen tarihleri de aktarılmıştır.

11. Küçükbezirci, Seyit; *Konya Halkbilimi, Folklor Güldestesi, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya 2009*

Çalışma, Önsöz (s. 13-15), Konya'ya Giriş Yazıları (s. 17-34), Türküler (s. 35-48), Maniler (s. 49-56), Ninniler (s. 57-60), Okşamalar (s. 61-64), Nasihatler (s. 65-68), İlâhiler (s. 69-78), Çocuk Tekerlemeleri (s. 79-100), Efsaneler, Söylenceler (Rivayetler) (s. 101-114), Atasözleri ve Deyimler (s. 115-124), Dualar (s. 125-128), Halk İnanışları (s. 129-148), Masallar (s. 149-160), Büyüler (s. 161-166), Oyunlar (s. 171-176), Asker Mektupları (s. 177-184), Mizahlı, Hisseli, Küçük Halk Hikâyeleri (s. 185-202), Konya'da İsimler, Unvanlar (s. 203-206), Konya Güvercinleri (s. 207), Konya Rüzgârları (s. 208), Konya Evleri (s. 209-220), Koyunculuk ve Çobanlık Folkloru (s. 221-242), Konya Folkloru Üzerine Bildiriler (s. 243-282), Konya Aydınlık Getiren Ek Kaynaklar (s. 283-306) ve Konya Folkloru Bibliyografyaları (s. 307-354) oluşmaktadır.

Eserin Giriş bölümünde (s. 17-34) derlenmiş Konya folklor ürünleri hakkında genel bilgi verildikten sonra derlemelerin özelliğine değinilmiştir.

Araştırmacının yer verdiği eserdeki folklor ürünleri daha önce kendisi tarafından Öz Demokrat Konya Gazetesi'nde tefrika edilmiş; ayrıca "İssız Yuvalar/Konya Türküleri" adı ile kitaplaşmıştır. Bu eserde yer alan folklor ürünleri 1957-1960 yılları arasında yazılı kaynakların etkisinde kalmaksızın Konya halkından derlenmiş; kaynak kişilerin -Konyalıların kendi deyimiyle "Garadakım"ların- halktan insanlar olmasına özen gösterilmiştir. Eklemelerden ve çıkartmalardan kaçınılmış, malzemeler kaynak kişilerin ağız özelliğine bağlı kalarak saptanmıştır.

Folklor Güldestesi ana başlığı altında derlenen folklor ürünlerinin tasnifini yukarıda sırladığımız biçimde yapan araştırmacı efsane türü olanları Efsaneler, Söylenceler (Rivayetler) (s. 101-114) bölümü olarak ele almış; derlenen malzeme içindeki örneklerini aşağıdaki gibi vermiştir:

1. Saman Yolu Efsanesi
2. Arşın Baba Rivayetleri
3. Şamlı Sultan Efsaneleri
4. Arap Mezarı Efsanesi
5. Pambıkçı Dede Efsanesi
6. Pehlivanlar Hakkında Rivayetler
7. Pehlivana Kadın Eli Değmesi Rivayeti
8. Alâaddin Cami İle Alâaddin Tepesi Efsaneleri, Rivayetleri
9. Meram Kız Kayası Efsanesi
10. Taş Olan Sürü Efsanesi
11. Muallak Taşı Efsanesi
12. Bozdağ Taşlarındaki At İzleri
13. Taş Bebek Efsanesi
14. İplikçi Camii İçin Anlatırlar ki
15. Nasrettin'e Hocasının İntizarı
16. Taşkın Baba Rivayetleri,
17. Üçler Hakkında Söylenenler

Eserde, derlenmiş metinler bölümünden sonra araştırmacı Konya Folkloru Üzerine Bildiriler (s. 243-282) başlığı altında kendisinin Konya Folkloru hakkındaki bildirimlerine de yer vermektedir. Eser, Konuya Aydınlık Getiren Ek Kaynaklar bölümü (s. 283-306) ve Konya Folkloru Bibliyografyaları (s. 307-354) ve Seyit Küçükbezirci'nin kendi biyografisiyle (s. 355-358) son bulur.

12. Göde, Halil Altay; *Isparta Efsaneleri*, Fakülte Kitapevi, Isparta 2010

Çalışma, İçindekiler (s. 1-8), Önsöz (s. 9-11), Giriş (s. 13-30), Sonuç (s. 405-408), Bibliyografya (s. 409-423), Kaynak Şahıslar Listesi (s. 425-428), Dizinler (s. 429-448) dışında üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te Isparta ilinin tarihi, coğrafyası ve ekonomisi; Isparta efsaneleri üzerine yapılan çalışmalar; Isparta efsanelerinin derlenme şekli ve yazıya geçirilmesi anlatılmıştır.

I. Bölüm (s. 31-64), efsane kavramı, teşekkülü, diğer türlerle ilişkisi ve tasnifleri (s. 31-46) ve efsaneler üzerine yapılan çalışmalar (s. 47-64) ana başlıkları altında değerlendirilmiştir. Birinci başlık altında efsanenin ne olduğu, teşekkülü, diğer türlerle ilişkisi, efsane tasnifleri değerlendirilmiş; ikinci başlık altında ise Türkiye'de yapılmış efsaneler üzerine çalışmaların listesi, tezler (doçentlik tezleri, doktora tezleri, yüksek lisans tezleri, seminerler, bitirme tezleri), kitaplar, makale ve bildiriler, efsane yayınların yer veren dergiler tasnifine tabi tutularak aktarılmıştır.

II. Bölüm (s. 65-256) Değerlendirme başlığını taşımaktadır. Bu bölümde sahada derlenen efsaneler, efsanenin adı, derleme yeri ve kaynak şahıs, efsanenin geçtiği zaman, efsanenin geçtiği mekân, efsaneyle ilgili maddî unsurlar, efsanedeki karakterler, motifler, motif numaraları ve değerlendirme başlıkları altında tasnif edilip değerlendirilerek aktarılmıştır. Derlenen bu efsanelerin uygulanan tasnife göre verilen başlıkları şu şekildedir:

I. Taş Kesilme Efsaneleri

a. Nimete saygısızlık sonucu taş kesilme

1. Ertokuş Medresesi
2. Tekne Kayası
3. Hıdrellez Kayası (Süt didesi) Efsanesi
4. Analı Kız
5. Gümnüt

b. Çaresizlikten ve kötü davranışlardan kurtulmak için kendi duasıyla taş kesilme

6. Deve Taşı

7. Uyuyan Güzel

8. İki kardeş efsanesi

c. Yaptığı kötülükten dolayı beddua ile taş kesilme

9. Eşek taşı

10. Çeç tepesi

ç. Diğer taş kesilme efsaneleri

11. Çaylak mevkii

12. Kız taşı

13. Taşlı tarla

II. Hayvanlarla ilgili efsaneler

a. Kuşlarla ilgili efsaneler

14. Yusuf kuşu

15. Guguk kuşu

16. Baykuş

17. Yağ döktüm kuşu

18. Guguk kuşu (Allı gelin)

19. Kırlangıcın kuyruğu

20. Yarasa neden tüysüz

21. Keklik

b. Diğer hayvanlarla ilgili efsaneler

22. Yılan

23. Kedi

24. Köpek

25. Köstebek

26. Kaplumbağa

III. Açıklayıcı Efsaneler

27. Buğday efsanesi

28. Yelkovanlar haber verir

29. Ömür süresi

IV. Tabiat şekillerinin oluşumuyla ilgili efsaneler

a. Göllerin oluşumuyla ilgili efsaneler

30. Eğirdir I
31. Eğirdir II
32. Beyşehir Gölü

b. Pınarların oluşumuyla ilgili efsaneler

33. Ayazma Efsanesi I
34. Ayazma Efsanesi II
35. Kırkpınar Efsanesi
36. Kocabunar
37. Sidre Efsanesi

c. Kuru ve ağaçların Oluşumuyla İlgili Efsaneler

38. Beşardeş Efsanesi
39. Dört kardeşler
40. Aşık dede

V. Yerleşim yeri ve tabiat şekillerinin adlarıyla ilgili efsaneler

a. İlçe merkezlerinin adlarıyla ilgili efsaneler

41. Gelendost
42. Sütçüler
43. Şarkıkaraağaç
44. Keçiborlu

b. Belde ve köy adlarıyla ilgili efsaneler

45. Tokmacık
46. Aydoğmuş
47. İlleküp
48. Elecik köyü
49. Ayas
50. Suvar köyü
51. Yılanlı köyü
52. Sağır köyü

c. Dağ ve geçit adlarıyla ilgili efsaneler

53. Anamas I
54. Anamas II
55. Anamas III

56. Gelincik Ana Efsanesi I
 57. Gelincik Ana Efsanesi II
 58. Gelincik Ana Efsanesi III
 59. Gelincik Ana Efsanesi IV
 60. Sultan Ana
 61. Üç Kardeşler (Melek, Sultan, Gelincik)
 62. Engel Tepesi Efsanesi
 63. Sırat Boğazı Efsanesi
 64. Eğerim Geçidi
- Ç. Kayalarla ilgili efsaneler
65. Kanlıtaş
 66. Ballıkaya (Kanlıkaya)
 67. Kızlar Kayası Efsanesi
 68. Kız Tüydü Kayası
- d. Göllerle ilgili efsaneler
69. Gölcük
 70. Kanlı Göl
 71. Postacının Gölden Geçmesi
 72. Zorti Baba
 73. Gölden Geçen Tüccar
- e. Pınar ve kuyularla ilgili efsaneler
74. Hekimdöndüren Pınarı
 75. Gönen Tarlapınarı
 76. Su Gözü
 77. Zenzem Çeşmesi
 78. Kuyudaki Göz
 79. Serenli Kuyu
- f. Dere ve bataklıklarla ilgili efsaneler
80. Cenelti Deresi
 81. Deve Yudan Efsanesi
 82. Gelin Yudan
- g. Ağaç ve ormanla ilgili efsaneler
83. Dedecik (Dut Ağacı)

84. Çınar Ağacı
85. Üç Kardeşler Korusu
86. Kızlar Kavağı

VI. Olağanüstü Olaylarla İlgili Efsaneler

- a. Cinler
 87. Katmer İsteyen Cinler
 88. Atlı Cinler
 89. Avcı ve Cinler
 90. Değirmenci ve Cinler
 91. Kara Köpek
 92. Ocak Başındaki Cinler
- b. Şeytan
 93. Şeytan Kedi
 94. Şeytan'ın Çağrısı
 95. Ağaçtaki Şeytan
 96. Şeytan Kılıkları
 97. Şeytan Keçi
- c. Hazine ve koruyucuları ile ilgili efsaneler
 98. Hazine
 99. Sivri Hazinesi
 100. Altın

VII. Aşk ve Sevgi Üzerine Efsaneler

101. Altın Beşik
102. Kral Yolu
103. Güçlü Baba
104. Yılanlı Pınar
105. Kısık Suyu
106. Elif Öldüğü
107. Doğcallı
108. Çoban Taşı
109. Kanlı Kaya Efsanesi
110. Gelincik Kayası
111. Fatmacık Kayası Efsanesi

112. Karakoyun Efsanesi

VIII. Dinî Efsaneler

- a. İzlerle ilgili efsaneler
 113. Haz. Ali'nin El İzleri
 114. Döldül'ün Ayak İzi
 115. Muslihittin Dede
- b. Kesikbaşla ilgili efsaneler
 116. Kesikbaş
 117. Abdulgani Dede
 118. Cebelî Sultan
- c. Tayyi Mekân motifini içeren efsaneler
 119. Eyüp Dede
 120. Hacı Aziz I
 121. Hacı Aziz II
 122. Veli Baba'nın Orduyu Doyurması
 123. Pambucak Şıhı
 124. Dedegöl
 125. Üç Derviş Efsanesi
 126. Karaca Ahmet Dede
 127. Veli Baba I
 128. Veli Baba II
 129. Mehmet Dede Efendi
 130. Tiryaki Koca Efendi
 131. Yusuf Baba
- d. Hızır üzerine efsaneler
 132. Çamlarınız Kurumasın, Güzelliğiniz Solmasın
 133. İnsan Kendi Kendine Eder
 134. Sarı Su Efsanesi
 135. Gelin Efsanesi
- e. İbadet şekilleriyle ilgili efsaneler
 136. Çobanın İbadeti
 137. Hayrı Sevabı
 138. Gizli İbadet

- f. Rüyada haber verme motifiyle ilgili efsaneler
 - 139. Şeyh İsmail
 - 140. Beşir Dede Efsanesi
- g. Av ve avcılıkla ilgili efsaneler
 - 141. Avcı Mağarası
 - 142. Güvercin Avı
- h. Nefse hâkim olabilmekle ilgili efsaneler
 - 143. İki Dede Efsanesi
 - 144. Sopalı Mehmet Efendi
 - 145. Karabey Hamamı

13. Bayladı, Derman; Efsaneler Dünyasında Anadolu (Anadolu Mitolojisi), Say Yayınları

Bu çalışma da ülkemizde efsaneler üzerine yapılmış çalışmalar arasında özgünlüğü ile dikkatimizi çektiği için, özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarda farklılıklarını vurgulamak için incelemeyi seçtiğimiz eserlerden biridir.

Çalışmamızın giriş kısmında belirttiğimiz üzere mitler ve efsaneler birbirlerine yakın türler olarak sıklıkla birbirleriyle karıştırılmış, özellikle ülkemizde halk bilim çalışmalarının görece erken dönemlerinde aralarındaki farklar önemsiz görülerek ya da hiç fark edilmeyerek mit ve efsane terimleri birbirleri yerine hatta bir arada kullanılmıştır. Elimizdeki çalışmanın henüz önsözünde yazarın kaydettiği bir cümle, bu durumun açık bir örneği olarak karşımızdadır: “Benim bu kitapta sunduğularım Yunan mitolojisi olarak değerlendirilse de, özbeöz Anadolu efsaneleridir gerçekte. Yalnızca efsaneleriyle değil tanrıların ve kahramanlarının kökleriyle de” (s. 12).

Önsözden aktardığımız bu cümleden de anlaşılacağı üzere, çalışma Anadolu'nun daha çok antik dönemden kalma anlatılarını konu edinmekte, ancak zaman zaman yakın dönem efsanelerine de yer vermektedir. Eser, iç kapaklar, İçindekiler (s. 5 -8), yazarın tanıtımı (s. 9), Önsöz (s. 11-13), Giriş (s. 15-17), Dizin (s. 214-220), Sözlük (s. 221-252) ve Yararlanılan Kaynaklar (s. 253-256) dışında, Masalla Gerçeğin Kucaklaştığı Bölge: Marmara (s. 19-66), Troia'nın Bahtsızları (s.

67-84), Troas'tan Bithinya'ya Doğru – Ya Da Çanakkale'den İstanbul'a (85-118), Alır Götürür Efsaneler Marmara'dan Akdeniz'e (s. 119-130), Lydia Bölgesinde Yaratılan Efsaneler (s. 131-156), İzmir Yöresinde Oluşturulan Efsaneler (s. 157-169), Miletos: Bilimin ve Uygarlığın Beşiği (s. 170-184), Karia Efsaneleri (s.185-206), Lykia efsaneleri (s. 207-213) başlıklarından (bölümler numaralandırılmamıştır) oluşmaktadır. Bu kısımlarda başlıklar altında aktarılan efsane / mitoloji metinleri yer alır. Bunlardan sonra Ve Geldik Sözün Sonuna (s. 213) başlığı altında kısa bir sonuç bölümüne de yer verilmiştir.

Belirttiğimiz üzere çalışmada daha çok Anadolu'nun antik dönemine ilişkin anlatılara yer verilmiştir. Bunlar da halkbilimindeki efsane derleme metodundan farklı olarak, yazılı kaynaklardan saptanan ve aktarılan, daha çok mitolojik unsurlara sahip metinlerdir.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILMIŞ TEZLERİN TANITIMI

1. Karadavut, Zekeriya; *Yozgat Efsaneleri (İnceleme - Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1992.

Tez, İçindekiler (s. I-X), Önsöz (s. X-XII), Kısaltmalar (XII-XIV), Sonuç (s. 144-148), Notlar (s. 149-166) Kaynak Şahıslar Listesi (s. 282-297), Sözlük (298-300), Bibliyografya (s. 301-315), Ekler (s. 316-318), dışında hacimli bir Giriş (s. 1-13) ve yine oldukça hacimli hazırlanmış iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde önce Yozgat ili hakkında genel bilgiler verilmiş (s. 1-8), ardından Yozgat Efsanelerinin Derlenmesi Şekli ve Yazıya Geçirilmesi (s. 8-13) başlığı altında Efsaneleri Derleme Şekli (s. 9-12) ve Derlenen Efsane Metinlerinin Yazıya Geçirilmesi (s. 12-13) konuları ele alınmış ve Giriş'in sonuna Notlar (s. 14-16) kısmı eklenmiştir.

I. Bölüm (s. 17-58) kendi içerisinde üç kısma ayrılır. Bunlar; Efsane Kavramı ve Özellikleri (s. 17-18), Efsaneler Üzerine Yapılan Çalışmalar (s. 18-32) (bu başlık altında sırasıyla efsane konusunda yabancı ülkelerde yapılan çalışmalar, Anadolu-Türk efsaneleri üzerinde yapılan çalışmalar ve Yozgat efsaneleri üzerinde yapılan çalışmalar başlıklar halinde ele alınmıştır), Efsane Tasnifleri ve Yozgat Efsanelerinin Tasnifi (s. 32-46) (bu başlık altında da önce efsane tasnifleri bir başlık altında değerlendirilmiş ve ardından Yozgat efsanelerinin tasnifi başlığı altında bu ilin efsaneleri tasnif edilmiştir) şeklindedir. Birinci bölümün notları 47.-58. sayfaları kapsamaktadır.

II. Bölüm (s. 59-144) Metinlerin İncelenmesi başlığını taşır. Bu bölümün ilk başlığı Yaratılış Efsaneleri / Oluşum Dönüşüm Efsaneleri (s. 59-82)'dir. Bu

efsaneler, Şekil Değiştirme Efsaneleri alt başlığıyla, Taş Kesilme Efsaneleri, Diğer Şekil Değişikliğine Bağlı Efsaneler ve Açıklayıcı Efsaneler olarak tasnif edilmiş ve incelenmiştir.

Bu bölümün ikinci başlığı Tarihi Efsaneler (s. 82-103)'dir. Bunlar da, Adları Belli Yerlerle İlgili Efsaneler / Tabiat Şekilleriyle İlgili Efsaneler, İnsan Topluluklarının Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler / Yerleşim Yeri İle İlgili Efsaneler, Ünlü Büyük Yapılarla İlgili Efsaneler (Cami, Hamam vs.), Kaleler, Surlar, Köprülerle İlgili Efsaneler şeklinde tasnife tabi tutulmuş ve incelenmiştir.

Üçüncü başlık, Olağanüstü Varlıklar Üzerine Anlatılan Efsaneler (s. 103-110)'dir.

Dördüncü başlık Dinî Efsaneler (s. 111-143) başlığını taşır ve bunlar da Evliyalar üzerine anlatılan efsaneler, Ziyaret yerleri üzerine anlatılan efsaneler, peygamberler, Hızır ve diğer din büyükleri üzerine anlatılan efsaneler şeklinde tasnif edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Bölümün sonunda Notlar kısmına yer verilmiş ve bundan sonra da Yozgat Efsanelerinin metinleri aktarılmıştır (s. 167-281).

Tezde yer verilen efsaneler ve bunların tasnifi şu şekildedir:

I. Yaratılış Efsaneleri /Oluşum Dönüşüm Efsaneleri

a. Şekil değiştirme efsaneleri

i. Taş Kesilme efsaneleri

1. Çatalkaya
2. Kızıoğlan Kayası
3. Leyla ile Mecnun
4. Gelin Kayaları
5. Oğlan Kayası
6. Deveci Dağı (I)
7. Deveci Dağı (II)
8. Deve Taşı
9. Pir Ali Baba

ii. Diğer şekil değişikliğine bağlı efsaneler

1. Yusufçuk
2. Hepbüyük
3. İbibik

4. Tosbağa
5. Köstebek
6. Sırçalı
7. Çifte Meşeler
8. Pınarbaşı Efsanesi
9. Taşbebek
10. Keme

iii. Açıklayıcı Efsaneler

1. Cin ile Kane
2. Türkmen Efsanesi
3. Güzel Keklik ile Çil Keklik
4. Kayış Kanat
5. Kırlangıcın Yuvası
6. Sülük ve Arı
7. Balıklı Pınar (I)
8. Balıklı Pınar (II)
9. Katır Neden Gunnamaz

II. Tarihi Efsaneler

a. Adları Belli Yerlerle İlgili Efsaneler / Tabiat Şekilleriyle İlgili Efsaneler

- i. Beşik Tepe
- ii. Şahna Kayası
- iii. Yarikkaya
- iv. Gelinağlatan Kayalar
- v. Pehlivan Mezarı
- vi. Çekerek Irmağı
- vii. Sülük Gölü
- viii. Çamlık
- ix. Sulukaya

b. İnsan Topluluklarının Yaşadığı Yerlerle İlgili Efsaneler / Yerleşim Yeri ile İlgili Efsaneler

- i. Yozgat (I)
- ii. Yozgat (II)

- iii. Yozgat (III)
- iv. Sorgun Adının Efsanesi
- v. Gelin Güllü
- vi. Gülveli ve Bahaddin
- vii. Akkoca
- viii. Duralidayılı Köyü
- ix. Göğçeli Efsnesi
- x. Erbek
- c. Ünlü Büyük Yapılar ile İlgili Efsaneler (Cami, Hamam vs.)
 - i. Çapanoğlu Cami (I)
 - ii. Çapanoğlu Cami (II)
 - iii. Çarşı Hamamı
 - iv. Cimcime Sultan İmareti
 - v. Cimcime Sultan Hanı ve Hamamı
 - vi. Uyuz Hamamı (I)
 - vii. Uyuz Hamamı (II)
- d. Kaleler, Surlar, Köprülerle İlgili Efsaneler
 - i. Muşallim Kalesi
 - ii. Keçi Kalesi
 - iii. Kerkenez
 - iv. Kızlar Kayası
- III. Olağanüstü Varlıklar Üzerine Anlatılan Efsaneler
 - a. Al Kızı (I)
 - b. Al Kızı (II)
 - c. Al Karısı (III)
 - d. Congoloz Efsanesi
 - e. Cin
 - f. Ateşten Kavak (Cin)
- IV. Dini Efsaneler
 - a. Evliyalar Üzerine Anlatılan Efsaneler
 - i. Şemunel Gazi (I)
 - ii. Şemunel Gazi (II)
 - iii. Şemunel Gazi (III)

- iv. Şakir Efendi (I)
 - v. Şakir Efendi (II)
 - vi. Molla Osman (I)
 - vii. Molla Osman (II)
 - viii. Emir Çini
 - ix. Aliyar
 - x. Koca Fakı
 - xi. Hafız Nuri
 - xii. Cemaleddin Efendi
 - xiii. Avni Şih Efsanesi
 - xiv. Abdullah Efendi
 - xv. Bedir Baba
 - xvi. Yeşeren El
 - xvii. Mehmet Hoca
 - xviii. Seyit Dede
 - xix. Saadettin Efendi
 - xx. Dişli Köyü
- b. Ziyaret Yerleri Üzerine Anlatılan Efsaneler
- i. Çoban Dede Yatırı
 - ii. Kömüşlük
 - iii. Üçkaraağaç
 - iv. Güzelce Mahmut
 - v. Kara Dede
 - vi. Turudu Dede
 - vii. Dedenin Tepe
 - viii. Şeyh Demir
 - ix. Ziyaret Tepe
- c. Peygamberler, Hızır ve Diğer Din Büyükleri Üzerine Anlatılan Efsaneler
- i. Döldülözü
 - ii. Hacet Çeşmesi
 - iii. Hıdırellez
 - iv. Hızır

- v. Yanmayan Kaşık
- vi. Eğilen Kavak
- vii. Nuh'un Gemisi
- viii. Hacı Bayram'ın Müridi

2. Peker, Selçuk; *Bekdik (Ereğli / Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Altunel, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1995

Tez, Önsöz (s. IV-VII), Sonuç (s. 383-385), Kaynak Şahıslar (s. 386-398), Sözlük (399-405), Bibliyografya (s. 406-414), Ekler (s. 415-428) dışında üç bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm (s. 1-56) Ereğli'nin Genel Özellikleri, Bekdikler ve Derleme Şekli başlıklarını taşımaktadır. İlk iki kısımda sırasıyla Ereğli ve Bekdik hakkında genel bilgiler verilmiş; ardından tezde kullanılan materyalin derlenme şekli hakkında bilgi verilmiştir. II. Bölüm (s. 57-177) Metinlerin İncelenmesi başlığını taşır. Bu bölümde metinler, anlatmalar, anonim şiirler ve kalıplaşmış sözler başlıkları altında incelenmiştir. Efsaneler, anlatmaların incelenmesi başlığı altında, halk hikayeleri ve fıkralarla birlikte alt başlık olarak incelenmiştir. III. Bölüm (178-382), Metinler başlığını taşır ve bir önceki bölümdeki plana uygun başlıklar halinde derlenen metinler bir araya toplanmıştır. II. Bölüm'deki Efsaneler başlığı altında, efsane tanımları yapılmış, Milletlerarası Halk Anlatısı Araştırmaları Kurumu'nun ve Boratav'ın buna bağlı olarak Türk efsaneleri için geliştirdiği efsane tasnifleri verilmiş, efsanelerin özellikleri tespit edilmiştir. Bundan sonra Bekdik köylerinin coğrafi durumunun bölgede efsane anlatısının gelişimine etkisi söz konusu edilmiş ve pek çok dağ, tepe ve kayanın bir efsanesi olurken, Bekdik köylerinin tamamının ova köyü olmasının efsane bulma ihtimalini azaltan etkisi tartışılmıştır. Bundan sonra sahada tespit edilen 17 efsane hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bunlardan ilki, Akhüyük köyü civarındaki, kurban isteyen bir mağaraya ilişkindir. İkincisi yaşlıların tecrübesine müracaatı vurgulayan, sivrisineklerin yediği bir kıza ilişkin bir efsanedir. Üçüncü ve dördüncü efsaneler, Akgöl'ün sularının taşması veya çekilmesi sırasında oluşan bataklık benzeri alanlara (ki bunlar ada olarak anılmaktadır) verilen isimlerle ilgilidir. Her iki efsanede de adalar ölen bir kızın ardından isim almışlardır. Yedi numaralı metin

menkıbe benzeri özellikler de taşıyan dinsel bir anlatıdır. Sekiz, dokuz, on ve on birinci metinler kuyu (Tatlıkuyu) ile ilgili efsanelerdir. On iki, on üç, on dört ve on beş numaralı metinler yılanla ilgilidir. On altı numaralı metin, bölgede “yallı” olarak adlandırılan vahşi bir efsanevi yaratıkla ilgilidir. On yedi numaralı metin, Çiller ve Akhüyük köyleri civarındaki iki mevkiin isimleriyle ilgilidir. Son bölümde bu efsanelerin metinleri, tasnife tabi tutulmadan verilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

1. Gılcini (Kılıç İni)
2. Deli Gız Adası
3. Arzadası (Arzu Adası) I
4. Arzadası (Arzu Adası) II
5. Ganlı Töme
6. Acı Göl
7. İvriz
8. Tatlıkuyu I
9. Tatlıkuyu II
10. Tatlıkuyu III
11. Tatlıgül
12. Yallı
13. Yallı II
14. Yallı III
15. Yallı IV
16. Yallı V
17. Büyük ve Küçük Çadır Yeri

Metinler yazıya aktarılırken, halkın anlattığı şekle sadık kalınması, dil ve özellikle de ağız çalışmaları açısından tezin değerini arttırmaktadır.

3. **Büyükokutan, Ashı; Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir 2005**

Çalışma, Özet (s. iii) ve İngilizce Özet (s. iv), Önsöz (s. v-vii), İçindekiler (s. viii-xxv), Kısaltmalar (s. xxvi), Giriş (s. 1-84), Sonuç (s. 429-448), Kaynak Şahısların Listesi (s. 449- 465), Ekler (s. 466-484) ve Kaynakça (s. 485-511) dışında, iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te, araştırmanın konusu ve alanı tespit edilmiş; araştırma alanının coğrafi, idarî, ekonomik yapısı ile eğitim-öğretim durumu hakkında bilgi verilmiş; malzemenin derlenip yazıya geçirilme süreci anlatılmış; çalışmaya konu olan Tahtacılar hakkında mevcut çalışmalar tanıtılmıştır.

I. Bölüm (s. 85-148), Alevi Türkmenlerinin İnanç Yapısı (s. 85-104) ve Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin İnanç Kavramları (s. 105-147) başlıklarını taşıyan iki kısma ayrılmıştır. II. Bölüm (s. 148-428), kendi içerisinde Halk Edebiyatı (s. 148-326) ve Halk Bilimi (s. 327-428) kısımlarına ayrılır. Tezin bizim çalışmamız için özellikle önem arz eden Efsaneler (s. 176-203) konusu, birinci kısım olan Halk Edebiyatı başlığı altında ele alınmıştır.

Eserde Efsaneler başlığı altında öncelikle efsanelerin incelenmesi ele alınmış, oluşum ve dönüşüm efsaneleri; olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler ve dinlik efsaneler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Bundan sonra çalışma kapsamına giren efsane metinleri tespit ve tasnif edilmiştir. Bu tasnif ve söz konusu efsaneler aşağıdaki gibidir:

1- Oluşum Dönüşüm Efsaneleri

a) Taş Kesilme Efsaneleri

- (1) Gelin ve Bebeği
- (2) Aygır ve Şimşir Dağları
- (3) Gelin Uçtu Kayası

b) Hayvan Efsaneleri

- (1) Guguk Kuşu
- (2) Kuzulkoyun Kuşu
- (3) Yusufçuk Kuşu
- (4) Kedi (I)
- (5) Kedi II
- (6) Tavşan I
- (7) Tavşan II
- (8) Horoz

- (9) Keklik ve Güvercin
- (10) Güvercin
- (11) Kınalı Keklik
- (12) Ateş Böceği
- (13) Köpek ile Kedi

2- Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler

- a) Hızır I
- b) Hızır II
- c) Hızır III
- ç) Hızır IV
- d) Hızır V
- e) Cin I
- f) Cin II
- g) Cin III
- h) Cin IV
- ı) Cin V
- i) Şeytan Çarpması
- j) Şeytan

3- Dinlik Efsaneler

- a) Hacı Nasuf Dede
- b) Arap Baba
- c) Ahmet Gazi
- ç) Seyh Dede
- d) Kırklar Cemi
- e) Abdal Musa
- f) Hazreti Ali
- g) Kurban
- h) Hacı Bektaş Veli
- ı) Mehdi

Sonuç olarak ele alınan bölgedeki Alevi Türkmen unsurların eski Türk kültüründe mevcut ancak günümüzde unutulmuş bazı inanç ve uygulamaları devam ettirdikleri saptanmış ve efsaneler de bu meyanda değerlendirilmiştir.

4. Koçer, Nurseher; *İlgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. İbrahim Altunel, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2006.

Tez, Önsöz (s. 1-3), Giriş (s. 4-12), Yöresel Kelimeler (s. 208-212), Kaynak Şahıslar (s. 213-215), Bibliyografya (s. 216-219) ve Sonsöz (s. 220) dışında altı bölümden oluşmaktadır. Giriş'te Ilgın Hakkında Genel Bilgiler başlığı altında, Ilgın'ın antik dönemden itibaren tarihi, coğrafi konumu ve özellikleri, şehirdeki önemli ve tarihî yapılar hakkında bilgi verilmiş; bu bölümde kullanılan kaynaklar, bölümün sonuna eklenmiştir.

Derlemede Tutulan Yol ve Geleneğe Bağlı Yapı başlıklı I. Bölüm (s. 13-46), Toprağın İşlenişi ve Harman Zamanı, Kış Hazırlıkları, Köylerde Zamanın Belirlenmesi ve Haftanın Günlerine Verilen İsimler, Yemekler, Giyim Kuşam, Halk Bilgisi ana başlıklarına ayrılmıştır.

Müteakip bölüm, II. Bölüm sırası atlanarak, doğrudan III. Bölüm (47-77) olarak geçmektedir. Bölüm Geçiş Dönemi Törenleri başlığını taşımaktadır. IV. Bölüm (s. 78-80) Halk İnanışları başlığını taşır ve alt başlığa ayrılmamıştır. V. Bölüm (s. 81- 86) Kalıplaşmış Düzenli Törenler başlığını taşır ve bu başlık altında bayram törenleri, imece geleneği, hacca uğurlama ve karşılama töreni, yağmur duası, saya gezmesi ve gölle gecesı, hıdrellez konuları ele alınmıştır. VI. Bölüm (s. 87-117) Metinler Üzerine İncelemeler başlığını taşır. Burada anlatmalar, anonim şiirler ve kalıplaşmış sözler incelenmiştir. Metinler başlıklı VI. Bölüm (s. 118-207)'de bir önceki bölümde tasnif edilerek incelenen metinler aktarılmıştır.

Bizi ele aldığımız efsanelerin incelenmesi, VI. Bölüm'e dâhildir ve burada efsaneler, Anlatmalar başlığı altında, hikâyeler, masallar ve fıkralar alt başlıklarıyla birlikte alt başlık halinde değerlendirilmiştir. Burada kısaca efsanelerin tanımı yapıldıktan sonra, yukarıda bizim de aktardığımız, Pertev Naili Boratav'ın efsane

tasnifi verilmiştir. Ancak bir sonraki bölümde metni verilen efsaneler bu ya da başka bir tasnif içerisinde değerlendirilmiş değildir. Metne aktarılan efsanelerin başlıkları, Deve Taşı, İbibik Kuşu, Isırgan otu, Ebe Kadın, Çavuşçu Gölü, Al Bastı şeklindedir. Çalışmada dikkati çeken bir özellik, metinlerin yazıya aktarılırken, bunun anlatıcıların konuşmasına uygun halde yapılmasına dikkat edilmesidir ki, bu, halk bilimi açısından yapılan çalışmanın ağız çalışmaları açısından da değerini arttırmaktadır.

Tezin sahibi Sonsöz kısmında derlediği halk ürünlerinin türlerini bir kez daha belirttikten sonra, “çirkinliği, müstehcenliği, inanışına zıtlığı, ahlâk ve edebe aykırılığı incelememe almadım,” şeklinde bir de kayıt düşmektedir ki, bu kaydın dikkate alınması ve tetkik edilmesi ihtiyacı açıktır. Çalışmada “bilimde ayıp yoktur” şeklinde formüle edile gelen yaklaşımdan uzak bir yol izlenip ele alınan sahadaki halk edebiyatı ürünlerinden ancak tezi hazırlayanın subjektif yargıları süzgeçinden geçmeyi başaranların kayda geçilmiş olması ihtimali düşündürücüdür.

5. Osan, Mustafa; *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mustafa Arslan, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı, Denizli 2006

Tez, Özet ve İngilizce Özet (s. IV-V), İçindekiler (s. VI-VIII), Önsöz (s. IX-IX), Giriş (s. 1-9), Sonuç (s. 115-118), Yöresel Sözlük (s. 118-122), Kaynak Kişiler (s. 122-126), Kaynakça (s. 126-128), Ekler (s. 128-141) dışında iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm (s. 11-55), Kuzeydoğu Denizli Efsanelerinin İncelenmesi başlığını taşımakta ve kendi içinde altı kısma ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla Efsane Nedir, Yapı, Konu, İşlev, İcra ve Kuzeydoğu Efsanelerinin Motif Yapısı (Kuzeydoğu Denizli Efsanelerinde geçen motifler ve Kuzeydoğu Denizli Efsanelerinin motif listesi alt başlıklarını içerir) şeklindedir. II. Bölüm, Metinler başlıklıdır. Burada kuzeydoğu Denizli efsaneleri tasnife tabi tutulmuş ve bu tasnife göre efsane metinleri kaydedilmiştir. Tasnif ve dolayısıyla bölümü oluşturan kısımlar şu şekildedir:

1. Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri
2. Dinî ve Mistik Efsaneler
3. Tarihî Olaylarla İlgili Efsaneler

4. Memoratlar

Çalışmada Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rol oynadıkları kaydedilen erenler etrafında şekillenen menkıbevî anlatıların Orta Asya'dan Kuzeydoğu Denizli yöresine dek uzanan ürünler olduğu ortaya konmuş; efsanelerin derlenip toplanmasından sonra bilimsel kurallar içinde incelenmesinin toplumun inanç yapısı üzerine tetkikler için detaylı bilgiler sağlayacağı vurgulanmış; yapılan tez çalışmasıyla bu alandaki gereksinimlere katkı sağlanması hedeflenmiştir. Tezin sonuna eklenen yöresel sözlük, çalışmanın halk bilimine katkı oranını efsaneler üzerine yapılacak çalışmalar sınırından çıkartıp daha da arttırmaktadır.

6. Özdoğan, Rahime, *Amasya'da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Şahin Köktürk, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2006.

Eser, Önsöz (s. IV), Teşekkür (s. V), İçindekiler (s. VI), Kısaltmalar (s. XI), Özet (s. XII) ve İngilizce Özet (s. XIII), Giriş (s. 1-6), Sonuç (s. 118), Derlenen Metinler ve Genel Bilgiler (s. 120- 211), Kaynak Kişiler (s. 212-218) ve Bibliyografya (s. 218) dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında Amasya iline ait genel bilgiler, Fizikî ve Tarihî Çevre ile Beşerî Çevre olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Tarihî Çevre, Amasya Adının Kaynağı, Türk Yerleşimi Öncesi Amasya ve Türk Yerleşimi Sonrası Amasya alt başlıklarına; Beşerî Çevre ise Nüfus Yapısı, Ekonomik ve Ticarî Hayat, Kültürel ve Sosyal Yapı alt başlıklarına bölünmüştür. I. Bölüm (s. 8-48), Adak Yerleri ile İlgili Temel Kavramlar ve Terimler (bu başlık altında adak ve nezir, ziyaret ve adak yeri, türbe ve yadır, velî ve evliya kavram ve terimleri izah edilmiştir), Eski Türk Kültürü ve İnançlarının Adak Yerleriyle İlgili İnanmalara Etkisi (bu başlık altında eski Türk inançları, Türklerin benimsediği diğer dinlerdeki –Şamanizm, Maniheizm, Budizm – inançlar ve Türk İslâm inançları üzerinde burulmuştur), Anlatı (bu başlık altında halk anlatısı, efsane ve menkıbe türleri ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiş ve menkıbeler değerlendirilirken de evliya menkıbelerinin özellikleri ile Türk edebiyatında evliyâ menakıbnameleri ve bunların metin kaynakları açıklanmıştır) ve Motif kısımlarından oluşmaktadır. II.

Bölüm (s. 48-118), Amasya'daki Adak Yerleri Etrafında Anlatılan Efsanelerin İncelenmesi başlığını taşır. Bölüm, beş kısma ayrılarak ele alınmıştır. Bunlar, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerin Epizot ve Motif İncelemesi, Amasya'daki Adak Yerleriyle İlgili Anlatılan Efsanelerin Motif Değerlendirmesi (kendi içinde Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde İslâmiyet Öncesi İnanç Motifleri, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde Kitab-ı Mukaddes'teki Mucize Motifleri, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki Mucize Motifleri, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde Destanî ve Mitolojik Ürünlere Ait Motifler başlıklarına ayrılmaktadır), Efsanelerin Toplumsal ve Psikolojik Fonksiyonları, Amasya'daki Adak Yerlerinin İnanç Bağlamında Değerlendirilmesi (kendi içinde Eski Türk İnançlarının İzleri, Amasya'daki Adak Yerlerini Ziyaret Etme Nedenleri ve Bunlara Bağlı Uygulamalar alt başlıklarına ayrılmıştır) ve Amasya'daki Adak Yerlerinin Velif Bağlamında Değerlendirilmesi başlıklarını taşır.

Sonuç olarak bu çalışmada evliyalar şehri olarak bilinen ve türbesi ya da yatır bulunmayan köyü hemen hemen hiç olmayan Amasya'da, adak yerleri ile ilgili halk anlatıları, bunlara ilişkin inanıl ve uygulamalar ve adak yerleri etrafında anlatılan efsaneler inceleme konusu edilmiştir. Amasya efsanelerinin motif değerlendirilmesi yapılarak, burada Türk halkının İslâmiyet öncesi kültür özelliklerini İslâm çerçevesinde edindiği yeni kültürle sentezleyerek bambaşka bir kültür halkası oluşturduğu ortaya koyulmuştur.

7. Aktaş, Ali Osman; *Avut Köyü'nün Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bekir Şişman, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007.

Çalışma, Özet (s. iii) ve İngilizce Özet (s. iv), Kısaltmalar (v), Önsöz (vi), Giriş (s. 1-12), Sonuç (s. 122-126), Bibliyografya (s. 127-129), Kaynak Kişiler (s. 130-131), Ekler (s. 132-165) ve Sözlük (s. 167) dışında 3 bölümden oluşmaktadır.

Giriş, üç kısma ayrılmıştır. Bunlar: Çalışma ile İlgili Genel Bilgiler (konu, amaç, çalışma alanının sınırı ve araştırma yöntem ve teknikleri); Araştırma Alanı ile İlgili Bilgiler (köyün tarihçesi - kuruluş efsanesi, köyün adı - , Çepniler ve Avut

köyü); Coğrafi ve Sosyal Yapı (köyün coğrafi özellikleri, köyün nüfusu ve ekonomik yapısı, sosyal ve kültürel yapı, ulaşım ve altyapı hizmetleri) şeklindedir.

I. Bölüm (s. 13-36), Avut Köyü'nde Tespit Edilen Halkbilim Unsurları başlığını taşımaktadır. Bu bölümde beslenme, mutfak, kiler; aydınlanma ve ısınma; taşıtlar ve taşıma teknikleri; ölçme ve mesafe birimleri; halk sanatları ve zanaatları; giyim-kuşam-süs; halk bilgisi (halk veterinerliği; halk meteorolojisi ve takvimi; halk botaniği; halk hukuku) ve takma adlar konuları ele alınmaktadır. İnançlar başlığını taşıyan II. Bölüm (s. 37-110) kendi içinde Dinsel İnançlar ve Törenler (Avut Köyü'nün inanç yapısı, dini törenler, dinsel-büyüsel içerikli inançlar); Halk İnanışları (geçiş dönemlerine ait halk inanışları, diğer halk inanışları) ve Halk Eğlenceleri başlığını taşıyan III. Bölüm (s. 111-121) de Nevruz, Hıdrellez, askere uğurlama gelenekleri, köy seyirlik oyunları, çocuk oyunları alt başlıklarına ayrılmaktadır.

Bizim konumuz açısından önem arz eden Efsaneler (s. 103-111), II. Bölüm'de, Halk İnançları başlığı altında verilmiştir. Bu çalışmada efsaneler tasnife tabi tutulmamış, efsane türü hakkında kısaca bilgi verildikten sonra derlenen 8 efsane metin olarak aktarılmıştır.

8. Yeşildal, Ünsal Yılmaz; *Anadolu Folklorunda Geyik*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Zekeriya Karadavut, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2007.

Tez, Önsöz (s. I-IV), Giriş (s.1-2), Sonuç (s. 263), Kaynakça (s. 264) dışında beş bölümden oluşmaktadır.

I. Bölüm (s. 3-89) Türk Folklorunda Geyik başlığını taşır ve türeyiş unsuru, av hayvanı, yol gösterici, şekil değiştirme unsuru, hükmedilen hayvan, kemiklerden diriltme unsuru, fal unsuru, kurban unsuru, inanma unsuru olarak geyik konularını ele almaktadır.

Halk Anlatmalarında Geyik başlıklı II. Bölüm (s. 43-124), geyik motifini destanlardaki fonksiyonlarına göre, hak hikayelerindeki fonksiyonlarına göre, masallardaki fonksiyonlarına göre ve bizim çalışmamız açısından daha ziyade önem taşıyan, efsanelerindeki fonksiyonlarına göre ele almaktadır.

III. Bölüm (s. 125-190) halk Şiirinde Geyik, IV. Bölüm (s. 191-207) Kalıplaşmış İfadelerde Geyik, V. Bölüm (s. 208-262) Âşık Şiirinde Geyik başlıklarını taşımaktadır.

Efsanelerdeki Fonksiyonlarına Göre Geyik (s. 99-124) başlığı altında, Anadolu sahasında tespit edilen efsanelerde tespit edilen geyik motifi ele alınmıştır. Burada Anadolu sahası efsanelerinde geyiğin fonksiyonları şu şekilde tespit edilmiştir:

- 1- Yol Gösterici Olarak Geyik
 - a. Maddi Anlamdaki Yolu Gösteren Geyik
 - i. Olağanüstü Mekânlara Götüren Geyik
 - ii. Nereden Geldiği Belli Olmayan Sesin Geldiği Yere Götüren Geyik
 - iii. Mağaraya Götüren Geyik
 - b. Manevi Anlamdaki Yolu Gösteren Geyik
- 2- Yardımcı Geyik
 - a. Terk Edilen Bebeği Emziren Geyik
 - b. Sütünü Vererek Yardımcı Olan Geyik
 - c. Moral Vererek Yardımcı Olan Geyik
 - d. Hükmedilen Hayvan Olarak Geyik
- 3- Türeyiş Unsuru Olarak Geyik
- 4- Olağanüstü Özelliklere Sahip Olan Unsur Olarak Geyik
- 5- Güzel Koku Unsuru Olarak Geyik
- 6- Av Hayvanı Olarak Geyik
- 7- Şekil Değiştirme Unsuru Olarak Geyik
- 8- Kemiklerden Diriltme Unsuru Olarak Geyik
- 9- Koyun Tarafından Emzirilen Geyik

9. Çanlı, Zeynep; *Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali Torun, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya 2007.

Çalışma, Giriş (s. 2-17), I. Bölüm (s. 19-104), II. Bölüm (s. 106-156), III. Bölüm (s. 159-176), IV. Bölüm (s. 178-184), V. Bölüm (s. 186-224), VI. Bölüm (s. 226-228), Sonuç (s. 229), Ekler (s. 231), Kaynakça (s. 249) ve Dizin (s. 255) olmak üzere toplam on bir bölümden oluşmaktadır.

Giriş (s. 2-17) Kütahya, Hisarcık ve Şeyhler Beldesi'ne Genel Bir Bakış ana başlığı altında Kütahya ve Hisarcık ilçesinin genel tarih ve coğrafi özelliklerine değinildikten sonra araştırma bölgesi olan Şeyhler beldesinin sosyo-kültürel özellikleri hakkında genel bilgi aktarılmaktadır. Türk Halk Edebiyatı Anonim Ürünleri ana başlığını taşıyan I. Bölüm'de (s. 19-104) Manzum ve Mensur başlıkları altında söz konusu başlıklara dâhil olan türler ve bu türlerin yöredeki versiyonları aşağıda başlıklar halinde sıraladığımız şekilde incelenmiştir:

I. Manzum Ürünler

- i. Mani
- ii. Türkü
- iii. Ağıt
- iv. Ninni
- v. Bilmece
- vi. Nefes
- vii. Duvaz-Duvaz
- viii. Mersiye

II. Mensur Ürünler

1. Menkıbe-Efsane

- a. Menkıbe-Efsane Kavramı
- b. Menkıbe-Efsane anlatma geleneği
- c. Efsane Tasnifi
 - i. Tarihlik Efsaneler
 - ii. Türbelerde Yatan Zatlarla İlgili Efsaneler
 - iii. Yaratılış-Oluşum ve Dönüşüm Efsaneleri

2. Halk Hikâyeleri

3. Masal

III. Kalıplaşmış Sözler

- i. Atasözü
- ii. Deyim

- iii. Alkış
- iv. Kargış
- v. Yemin
- vi. Okşamalık Sözler.

Hayatın Geçiş Dönemleri başlığını taşıyan II. Bölüm (s. 106-156) Doğum, Çocuk, Evlenme ve Ölüm alt başlıklarını kapsamaktadır. İnanmalar başlıklı III. Bölüm (s. 159-176) yöredeki halkın inanışlarını sınıflandırmasını yapıp onlara has inanışları anlatmaktadır. Türbeler başlığını taşıyan IV. Bölüm (s. 178-184) Şeyhler beldesindeki türbeler hakkında genel bilgi verdikten sonra bu yöredeki türbeleri tanıtır ve bu türbelerin özellikleri hakkında bilgi vermektedir. Tören ve Kutlamaları ana başlıklı V. Bölüm (s. 186-224) aşağıda sıraladığımız alt başlıklardan oluşmaktadır:

- a. Dinî Törenler
- b. Dinî Ağırlıklı Törenler
- c. Geleneksel Törenler

Çocuk Oyunları ana başlığını taşıyan VI. Bölüm (s. 226-228) ise bölgedeki çocuk oyunları ve bölgesel adlandırmaları ve özellikleriyle ilgili bilgi aktarmaktadır.

Sonuç (s. 229) bölümünde ise Kütahya'nın Hisarcık ilçesine bağlı Şeyhler Beldesi folkloru, Alevi-Bektaşî inancıyla şekillenip günümüzde yerleşik yaşamları köy ve ziraat üzerine kurulu bu topluluk, tarihin getirdikleriyle Sünnî köylerine karşı büsbütün içine kapanmış, dayanışması çok kuvvetli kapalı bir cemaat haline gelmiştir. Burada sosyal ve kültürel değişmelerin diğer yerlere nazaran daha ağır bir şekilde cereyan etmesi, asırlar boyu Türk'e ait olanının korunmasını sağlamış, yörede benimsenen inançla yoğrulmuş, folklor ana başlığı altında yer alan, hepsinin bir anlamı bulunan ve olmaya devam eden âdetler, ritüeller, pratikler, ayinler ve kutsal yerler hakkındaki bilgiler derlenip, "Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri" adlı çalışmada incelenmeye alınmıştır.

Bizim çalışmamızda önemli olan efsanelerin ele alınışını tahlil ettiğimizde, her şeyden önce efsanelerin "Menkabe-Efsane" başlığı altında ve menkıbelerle birlikte değerlendirilmesi dikkati çekmektedir. Burada göz önünde tutulan, Anadolu'da "tarihlik efsaneler" diye adlandırılan efsanelerin veli tipi üzerine kurulmuş olmasıdır. Bundan dolayı, efsane konusu anlatılırken, tarihlik efsaneler

başlığı altında menkıbelere yer verilmiştir. Ele alınan efsanelerde veli tipi ise mahalli ve genel veliler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilk gruba girenler, şöhretleri buldukları bölgenin sınırlarını aşmamış olan ve mezar yahut türbeleri saha dâhilinde bulunanlardır. Genel veliler ise Hacı Bektaş, Mevlana, Yunus gibi genel olarak tanınan, meşhur velilerdir.

Çalışmada, sahada tespit edilen efsanelerdeki motiflerin üzerinde durulması ve izah edilmesi önemlidir. Ayrıca derlenen efsanelerin çoğunda kutsiyet atfedilen değerlere saygının işlenmesi vurgulanmıştır.

Teze bizim değerlendirdiğimiz diğer tezlerden farklı bir yön katan bir özellik, yörede tespit edilen bir efsanenin farklı varyantlarının aktarılması ve bunun, efsanelerin varyant kazanmasının halkbilimi açısından öneminin belirtilerek yapılmasıdır. Bu önem, folklor ürünlerinin süreç içerisinde uğradıkları değişikliklerin tesadüfen değil, belli yasalar uyarınca gerçekleşmesidir.

10. Semiz, İsa; *Terme Yöresi Halk Edebiyatı Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bekir Şişman, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007.

Çalışma Önsöz (s. i-iii), Türkçe ve İngilizce Özet (s. iv-v), İçindekiler (s. iv-v), Giriş (s. 1-37), Sonuç (s. 141), Kaynakça (s. 142), Ekler (s. 143), Fotoğraflar (s. 149-154), Haritalar (s. 155-156) dışında Terme Yöresi Anonim Halk Edebiyatı Ürünleri (s. 38-140) başlıklı tek bir bölümden oluşmaktadır. Bu tek bölüm kendi içerisinde şu ana başlıklara ve alt başlıklara ayrılmıştır:

A.Nesir Anlatım Türleri

- I. Masallar
- II. Fıkralar
- III. Efsaneler
- IV. Menkıbeler
- V. Halk Anlatımları (Öyküler)

B.Nazım Türleri

- I- Maniler
 - a) Sevda Manileri
 - b) Gurbet Manileri

- c) İş Manileri
- d) Davulcu Manileri
- e) Ölüm Manileri
- f) Askerlik Manileri

II. Türküler

III. Tekerlemeler

IV. Ninniler

C. Hem Nazım Hem Nesir Seklinde Olanlar

I. Atasözleri

II. Deyimler

III. Bilmeceler

IV. Dualar

V. Beddualar

Görüldüğü üzere efsaneler, nesir anlatım türleri içerisinde değerlendirilmiştir (s.49-55). Burada öncelikle efsane türü hakkında genel bilgiler kısaca özetlenmiş, bundan sonra sahada tespit edilen efsaneler tasnife tabi tutulmadan metne aktarılmıştır. Bu efsanelerin adları, Pazar Camii ve Türbesi (caminin yapılışı hakkında tarihî bir efsane aktarılmıştır), Garpu / Karpu Kule (Terme'nin güneyindeki Homa ve Bolas köyleri arasında yer alan tarihî kalenin Amazonlar zamanından kalma olduğuna dair inanış aktarılmıştır), Mih Tutmaz Geçidi (Terme'nin dağ köylerinden Hambartepe'nin yolu üzerinde, sarp kayalarla çevrili ve tek tarafı da uçurum olan bir geçidin uğursuzluğuna ilişkin inanış aktarılmıştır), Geçme Zalimin Köprüsünden (Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine giderken geçmek zorunda kaldığı bir akarsuya dair olan efsane aktarılmıştır), Vermeyince Mabut Neylesin Mahmut (efsaneye adını veren darb-ı meselin orijinine dair bir efsane aktarılmıştır), Simenit Gölü (Simenit gölünün yerinde bir zamanlar bir şehir olup, halkının ahlaksızlıkları yüzünden Tanrı tarafından cezalandırılmalarıyla şehrin göl haline geldiğine dair bir efsanedir), Hazreti Ali'nin Atının Ayak İzi (Hazreti Ali'nin atının ayak izini taşıdığına inanılan bir taşla ilişkin bir efsane ve bu efsane temelinde gelişen yürüyemeyen çocukların bu taşla bastırılmaları halinde yürüyebilecekleri inanışı aktarılmıştır), Cünübated Tekkesi (Cüneyd-i Bağdadî'nin adının yöre halkının söyleyişinde Cünübated'e dönüştüğü kaydedilmiş, Terme'nin 10 km güneyindeki Dibekli köyünde bulunan tekkeye

ilişkin efsane iki varyantıyla aktarılmıştır), Kızılot Türbesi (Kocaman köyü merkez kabristanında kim tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbe etrafında gelişmiş bir efsane aktarılmıştır) şeklindedir.

Çalışmada aktarılan efsanelerden kaynak kişileri belirtilenler şunlardır: Mıh Tutmaz Geçidi, Geçme Zalimin Köprüsünden, Vermeyince Mabut Neylesin Mahmut, Hazreti Ali'nin Atının Ayak İzi, Kızılot Tekkesi. Bu efsanelerde de kaynak kişiler ismen belirtilmekle yetinilmiş, derlemenin nerede ve ne zaman yapıldığı, kaynak kişinin yaşı, eğitim durumu, mesleği gibi konularda bilgi verilmemiştir. Tezin yazarı Sonuç kısmına şu sözlerle başlamaktadır: “Ulusların varlığını devam ettirmesinde çok önemli bir yere sahip olan Halk kültürüne ait unsurların bir araya getirilerek, kayıt altına alınması bizim için çok önemli idi. Bu çalışma süresince önemli malzemelere ulaştık. Bu malzemeleri bir düzen ve metot içerisinde tasnif ettik. Bu ürünleri daha verimli kullanılabilmesi için önce üst başlıklar sonrada alt başlıklar altında sınıflandırdık.” Ancak en azından bizim değerlendirdiğimiz efsaneler kısmı için, derlenen efsanelerin belirli bir tasnif içerisinde aktarılmadığını, özellik ve motiflerinin saptanmasına dönük bir çalışma yapılmadığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte tez, sahadaki halk kültürü unsurlarının kayıt altına alınmasını sağlama bakımından önemli bir işleve sahiptir.

11. Sancak, Nuriye; *Mardin Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Paki Küçüker, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim dalı, Sakarya 2008.

Çalışma, Giriş (s. 1-4), Sonuç ve Öneriler (s. 209-212), Kaynakça ve Ekler (s. 217-247) dışında dört ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın önemi, amacı ve izlenen yöntem belirtilmiş; bölümler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Mardin İline Ait Genel Bilgiler başlığını taşıyan I. Bölüm (s. 4-16), Mardin İlinin Tarihi (s. 4-10), Mardin İlinin Coğrafyası (s. 11-13), Mardin İlinin İlçeleri (s. 13-16) alt başlıklarıyla, çalışma sahası hakkında bilgi verilmiştir. Efsane kavramının izahına ayrılan II. Bölüm (s. 16-68), Efsane Kavramı başlığını taşımaktadır ve Kavram Olarak Efsane ve Özellikleri (s. 16-22), Efsanelerin Oluşumu (22-26), Efsanenin Diğer Türlerle İlişkisi (26-30), Efsanelerin Konuları

ve Tasnifleri (30-50), Efsaneler Üzerine Yapılan İlmî (Akademik) Çalışmalar (s. 50-68) alt başlıklarını kapsamaktadır. III. Bölüm (s. 68-124) Mardin Efsane Metinleri başlığını taşımaktadır. Çalışma, sözlü kaynaklardan derlenen 134 efsane metni ve yazılı kaynaklardan derlenen 16 efsane metni olmak üzere 150 metin üzerine yapılan incelemeyi içermektedir.

Bu bölümde Mardin efsaneleri şu şekilde tasnif edilmiştir:

- a. Dini Efsaneler
 1. Dini kişilerle ilgili efsaneler
 2. Ziyaretler, mezarlar, türbelerle ilgili efsaneler
 3. Camiler, kiliselerle (ibadet yerleri) ilgili efsaneler
- b. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçlerle İlgili Efsaneler
 1. Cinler, perilerle ilgili efsaneler
 2. Hastalık ve ölüm getiren varlıklarla ilgili efsaneler
 3. Büyü ve büyücülükle ilgili efsaneler
 4. Ölüm ve ölümlerle ilgili efsaneler
 5. Nur inmesiyle ilgili efsaneler
- c. Hayvanlarla İlgili Efsaneler
 1. Şekil değiştirmeye ilgili efsaneler
 2. Açıklayıcı efsaneler
- d. Taş Kesilmeyle İlgili Efsaneler
- e. Tabiatla İlgili Efsaneler
 1. Dağlar, tepeler, kayalarla ilgili efsaneler
 2. Çeşmelerle (pınarlarla) ilgili efsaneler
 3. Ağaçlarla ilgili efsaneler
- f. Yer Adlarıyla İlgili Efsaneler
- g. Diğer Efsaneler
- h. Tarihi Efsaneler
 1. Kaleler, hamamlarla ilgili efsaneler
 2. Aşkla ilgili efsaneler
1. Gök Cisimleriyle İlgili Efsaneler
 1. Yıldızlarla ilgili efsaneler.

Metin İncelemesi başlığını taşıyan IV. Bölümde, bir önceki bölümde tasnifi yapılan Mardin efsaneleri, saptanan tasnife bağlı olarak incelenmiş; önce ana

gruplar hakkında kısaca bilgi verildikten sonra efsanelerin motif sıraları tespit edilmiştir.

12. Karanfil Güldemir, Münevver; *Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali İhsan Yitik, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir 2008.

Çalışma, Özet (s. IV) ve İngilizce Özet (s. V), İçindekiler (s. VI-XI), Kısaltmalar (s. XI), Giriş (s. 1-13), Sonuç (s. 110-114), Kaynak Kişiler (s. 114-120), Kaynakça (s. 120-123) ve Resimler (s. 123-135) dışında dört ana bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te halk inançları kavramı hakkında tanım ve değerlendirmeler ile araştırmanın alanı ve sınırı, amacı ve yöntemi gibi metodolojik bilgilere yer verilmiştir.

Halk inançlarının ortaya çıkışı ve başlıca özellikleri hakkında bilgi verilen I. Bölüm (s. 13-18), Halk İnançları başlığını taşımakta ve kendi içerisinde Halk İnançlarının Doğuşu ve Halk İnançlarının özellikleri olarak iki kısma ayrılmaktadır. Bolvadin'in Coğrafi Durumu ve Tarihçesi başlıklı II. Bölüm (s. 18-29), Bolvadin'in Coğrafi, Beşerî ve Ekonomik Durumu ile Bolvadin'in Tarihçesi başlıkları altında değerlendirilmiştir. III. Bölüm (s. 29-103) Bolvadin ve Çevresi Halk İnançları başlığını taşır. Bu bölümde Bolvadin ve çevresine ait halk inançları, günlük hayat, hayatın geçiş dönemleri, sağlık, tabiat ve gök cisimleri, hayvanlar ve ziyaret yerleri başlıkları altında ele alınarak, bunların uygulamalarına açıklık getirilmiştir. Bu bölümde Bolvadin ve çevresindeki halk inançlarının tasnifi şu şekilde yapılmıştır: Günlük Hayatla İlgili Halk İnançları, İnsan Hayatının Geçiş Dönemiyle İlgili Halk İnançları, Sağlık ile İlgili Halk İnançları, Hayvanlarla İlgili Halk İnançları, Gök Cisimleri ve Tabiat Olaylarıyla İlgili Halk İnançları, Ziyaret Yerleriyle İlgili Halk İnançları. IV. Bölüm (s. 104-107) Efsaneler başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Bolvadin ve çevresinde görülen beş efsane, herhangi bir tasnife tabi tutulmaksızın kısaca aktarılmıştır. Bu efsaneler şu adları taşımaktadır:

1. Üç Kızlar Kayası Efsanesi

2. Garip Kadın Kayası Efsanesi
3. Gelin Alayı Kayaları Efsanesi
4. Kızlar Evcığı (Kırk Kızlar) Efsanesi
5. Kızıl Kilise Efsanesi

Sonuç olarak bu çalışmada ele alınan yöredeki inanış ve adetlerin Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen atalarımızın taşıdığı eski Türk inanışlarının, günümüze kadar değişen bir morfoloji ve pratikler içerisinde sürdüğü tespit edilmiştir. Halk inançlarının bir kısmı İslâmiyet öncesi Türk tarihinden kaynaklanırken, halkın günlük yaşamında kendine has olarak gördüğü bazı inanışların ise İslâm dininin hayata farklı şekillerde yansması olduğu tespit edilmiştir.

13. Gedik, Melike; *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2008

Tez, Önsöz (s. VII), Giriş (s. 1-18), Yer Adları (s. 362-369), Sonuç (s. 369-371), Kaynak Şahıslar (371-374), Kaynakça (s. 374-377), Fotoğraflar (s. 377-381) ve Haritalar (s. 381) dışında on üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te öncelikle derlemeler esnasında karşılaşılan güçlükler kaydedilmiş, bundan sonra Derebucak ilçesinin detaylı bir tanıtımı yapılmıştır.

I. Bölüm (s. 19-55) Halk Anlatmaları başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Derebucak ilçesinin halk anlatmaları, şu tasnifte verilmiştir:

- A. Masallar,
- B. Efsaneler,
- C. Menkıbeler,
- Ç. Fıkralar,

II. Bölüm (s. 55-195) Anonim Halk Şiiri başlığını taşımaktadır. Bu bölümde de sırasıyla Ninniler, Maniler, Tekerlemeler, Türküler, Ağıt konuları ele alınmıştır.

Kalıplaşmış İfadeler başlıklı III. Bölüm (s. 195-262)'de Atasözleri, Deyimler, Ölçülü Sözler, Dualar ve Beddualar incelenmiştir.

Geçiş Dönemleri başlığını taşıyan IV. Bölüm (s. 262-292) Doğum, Evlenme ve Ölüm konularına ayrılmıştır.

V. Bölüm (s. 291-297) Halk Hekimliği başlığını taşır ve İnsan Hastalıkları ile Hayvan Hastalıkları / Halk Baytarlığı olmak üzere iki kısma ayrılır.

VI. Bölüm (s. 297-300) Halk Meteorolojisi başlığıyla bu konuya ayrılmıştır.

VI. Bölüm (s. 300-310), İnanışlar başlığıyla anne babaya saygıyla, kader / alinyazısıyla, ahiret ile, ekmekle, çaput / bez bağlamayla, delik taştan geçmeyle, adak adama / dilek tutmayla, doğum ve çocukla, nazarla ilgili inanışlar ile ocakçılık ve diğer inanışları inceler.

IX. Bölüm (s. 310-338) Mahalli Kelimeler başlığını taşır.

X. Bölüm (s. 338-347) Sülale Unvanları (Lakaplar) ve Soy İsimler başlığıyla bu konuyu ele alır.

XI. Bölüm (s. 347-354) Oyunlar başlığına sahiptir ve yöresel oyunlar listelenip anlatılmıştır.

XII. Bölüm (s. 354-362) Yemekler başlığını taşır ve yöresel yiyecek-içeceklerin anlatılmasına ayrılmıştır.

XIII. Bölüm (s. 362-369) Yer Adları başlığını taşır. Yer Adları, Derebucak'taki Yer Adları ve Derebucak'a Bağlı Kasaba ve Köylerdeki Yer Adları olmak üzere iki başlık altında verilmiştir.

Sonuç olarak çalışmada Toroslar'daki Derebucak'ın folkloru ve halk edebiyatı ürünleri bir arada toplanmaya çalışılmış, bu meyanda efsanelere de yer verilmiştir.

14. Ercan, Hüseyin; *Burdur İli Ağlasun İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Seyit Emiroğlu, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya 2008.

Tez, Özet (s. i) ve İngilizce Özet (s. ii), İçindekiler (s. iv-viii), Önsöz (s. ix), Giriş (s. 1-2), Sonuç (s. 65), Kaynak Kişiler (s. 66), Kaynakça (s. 68-70) dışında altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş kısmında araştırmanın yöntemi, araştırmanın modeli, verilerin toplanması, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve tanımlar hakkında bilgi verildikten sonra, Burdur – Yedi Göller'e bağlı bulunan Ağlasun ilçesinin tarihi,

antik çağlardan başlayarak, kısaca anlatılmış; ilçenin coğrafi konum ve özellikleri belirtilmiştir. I. Bölüm (s. 13-33) Halk Edebiyatı başlığını taşımaktadır ve Türküler, Maniler, Ağıtlar, Bilmeceler, Ninniler, Tekerlemeler kısımlarından sonra, bizim de esas ilgi alanımızı oluşturan ve aşağıda daha detaylı ele alacağımız Efsaneler kısmına yer verilmiştir. II. Bölüm (s. 34-39) Kalıplaşmış İfadeler başlığını taşımakta ve Halk Dili, deyimler, Ata Sözleri, Dualar ve Beddualar, Ağlasun'a Has Kelimeler kısımlarına ayrılmaktadır. III. Bölüm (s. 42) El Sanatları; IV. Bölüm (s. 43-52) Yemekler; VI. Bölüm (s. 55-64) Geçiş Dönemleri konularını işlemektedir.

II. Bölüm'de Halk Edebiyatı başlığı altında alt başlık olarak ele alınan Efsaneler kısmında, bir cümle ile efsanenin tanımı yapıldıktan sonra, herhangi bir tasnife tabi tutulmaksızın derlenen 5 efsane aktarılmıştır. Bu efsaneler şu başlıklar altında verilmiştir.

1. Sarı Su Efsanesi
2. Burada Dur (I)
3. Burada Dur (II)
4. Ağlarsa Ağlasın
5. Ağlasus Efsanesi

Bu efsanelerden dinsel olan ilk efsane dışındaki dördünün tarihsel motifler içeren ve yer adlarının (1 ve 2 Burdur, 3 ve 4 Ağlasun) kökenine dair efsaneler olması dikkat çekicidir. 2, 3 ve 5. Efsaneler ayrıca konar-göçer Türkmen boylarının Anadolu'yu yurt tutma sürecine dair hatıraları düşündürmektedir.

Tezin sonuç bölümünde efsaneler dair düşünülen kayıt, diğer halk edebiyatı ürünleri ile birlikte, bu türün de Ağlasun'da hâlâ canlılığını koruduğu şeklindedir.

15. Uysal, Yavuz; Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali Berat Alptekin, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2008.

Çalışma, Giriş (s. 12-14), I. Bölüm (s. 16-50), II. Bölüm (s. 51-85), III. Bölüm (s. 87-98), IV. Bölüm (s. 100-142), V. Bölüm (s. 146-159), VI. Bölüm (s. 160-177), VII. Bölüm (s. 184-188), VIII. Bölüm (s. 192-198), IX. Bölüm (s. 198-

203), X. Bölüm (s. 204-206), XI. Bölüm (s. 206), Sonuç (s. 227-228), Kaynak Şahıslar, Kaynakça ve Fotoğraflar, Harita (s. 229-249) dışında 13 bölümden oluşmaktadır. Gazipaşa'nın Tarihi ve Coğrafi Yapısı başlığını taşıyan Giriş (s. 12-14) bölümünde kısaca Gazipaşa'nın tarihi ve coğrafi yapısı hakkında bilgi verilmiştir. I. Bölüm'de (s. 16-50) Halk Anlatımları ana başlığı altında genel bir takım açıklama verildikten sonra Masallar, Efsaneler, Fıkralar, Halk Hikâyeleri başlıklarını taşıyan bölgeye ait derlenenler aşağıda sıralığımız biçimde aktarılmıştır:

A. Masallar

1. Köse
2. Padişahın Garıları
3. Delice Memet
4. Höccemci
5. Yağarca Memet
6. Derbeder Oğlanla Koçmar Keler
7. Çoban İle Hırsız

B. Efsaneler

1. Deliklitaş Efsanesi (s. 35)
2. Denizkızı Efsanesi (s. 36)
3. İki Kadın Efsanesi (s. 36)
4. Kıbrıs Savaşı İle İlgili Efsane (s. 37)
5. Yusufçuk Kuşu Efsanesi (s. 37)

C. Fıkralar

D. Halk Hikâyeleri

II. Bölüm (s. 51-85) Anonim Halk Şiiri ana başlığı altında bölgeden derlenen Mani, Ninni, Türkü, Ağıt türlerinden örneklere yer verilmiştir. III. Bölüm (s. 87-98) Destan başlığı altında yöreden derlenen destanlardan oluşmaktadır. IV. Bölüm (s. 100-142) Kalıplaşmış İfadeler başlığı altında o türden örnekler sunmaktadır. Gazipaşa Folkloru / Geçiş Dönemi Adetleri ana başlığı taşıyan V. Bölüm (s. 146-159) Doğum, Evlenme, Ölüm alt başlıkları ve o türlere ait derlenen örnekleri kapsamaktadır.

VI. Bölüm (s. 160-177) Gazipaşa'da Halk Hekimliği ve Halk Baytarlığı başlığı altında bölgeden derlenen söz konusu türlerden örneklere yer verilmiştir.

VII. Bölüm (s. 184-188) Gazipaşa Halk İnanışları ana başlığı altında aşağıda sıraladığımız şekilde örnekleri kapsamaktadır:

- i. Doğum ve Çocuk Büyütme İle İlgili İnanışlar
- ii. Yemekle İlgili İnanışlar
- iii. Sayılarla İlgili İnanışlar
- iv. Gök Cisimleri İle İlgili İnanışlar
- v. Nazar Değmesi İle İlgili İnanışlar
- vi. Diğer İnanışlar

VIII. Bölüm (s. 192-198) Gazipaşa'da Çocuk Oyunları başlığı altında bölgedeki çeşitli çocuk oyunlarının tür ve örnekleri, IX. Bölüm (s. 198-203) Gazipaşa Yöresel Yemeklerinin türlerinden örnekler verilmiştir. Gazipaşa'da Lakaplar başlığını taşıyan X. Bölüm (s. 204-206) ve Gazipaşa'da Kullanılan Mahallî Kelimeler adlı başlığıyla XI. Bölüm (s. 206)'lerde ise söz geçen türlerle ilgili örneklere yer verilmiştir. Sonuç (s. 227-228) bölümünde ise Gazipaşa'da Türk milletinin diğer yaşadığı coğrafyalarda da olduğu gibi zengin kültür hazinelerini kaybolup gitmeden derlenip belgelenecek gelecek kuşaklara aktarılmasının önemine değinilmiş, bölgede derlenen malzemelerin düşünülenden daha zengin olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışma Kaynak Şahıslar, Kaynakça ve Fotoğraflar, Harita (s. 229-249) bölümleriyle son bulmaktadır.

Bizim ele aldığımız efsaneler konusunda çalışmanın genel özelliklerini değerlendirecek olursak; öncelikle efsanenin tanımı yapılmış ve efsanelerin tasnifi verilmiştir. Bundan sonra çalışılan sahadaki efsanelere ilişkin tespitler aktarılmıştır ki, sıklıkla karıştırılan efsane ve masal türlerinin sahada birbiriyle iç içe geçmiş halde olmasına dikkat çekilmesi önemlidir.

Derlenen efsaneler aktarılmadan önce, bunlar bir tasnife tabi tutulmuş ve sahadaki tespit edilen efsanelerden bir tanesinin (Kıbrıs savaşı ile ilgili efsane adı altına verilmiştir) tarihlilik efsaneler grubuna girdiği; diğerlerinin ise olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine anlatılan efsanelere dâhil olduğu görülmüştür.

16. Şahin, Fulya; *Kütahya-Allören Köyü Folklor Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. Ali Torun, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Kütahya 2008.

Çalışma, I. Bölüm (s. 2-10) Yörenin Tarihî ve Coğrafi Özellikleri, II. Bölüm (s. 12-63) Türk Halk Edebiyatı Anonim Ürünleri, III. Bölüm (s. 65-87) Hayatın Geçiş Dönemleri, IV. Bölüm (s. 90-95) Halk Hekimliği, V. Bölüm (s. 97-112) Gündelik Hayata Dair İnanışlar, VI. Bölüm (s. 114-129) Dinî Hayata Dair İnanış ve Gelenekler başlıklı bölümler ile Değerlendirme ve Sonuç, Ekler, Kaynaklar ve Dizin'den (s. 131-155) oluşmaktadır. Yörenin Tarihî ve Coğrafi Özellikleri başlığını taşıyan I. Bölüm (s. 2-10) Kütahya'nın Tarihî ve Coğrafi Durumuna Genel Bir Bakış, Araştırma Yöresinin Tarihi, Ekonomik ve Sosyal Yapısına Genel Bir Bakış alt başlıklarıyla, çalışma sahası hakkında bilgi verilmiştir. Türk Halk Edebiyatı Anonim Ürünleri başlığı altında Türk Halk Edebiyatı Anonim Ürünleri hakkında bilgi veren II. Bölüm (s. 12-63)

- a. Manzum Ürünler (s. 12-35)
- b. Mensur Ürünler (s. 36-53)
- c. Kalıplaşmış Sözler (s. 54-63)

Yukarıda sıraladığımız başlıklar altında anonim türlerinin tanımı ve açıklamalarını içeren yazıları kapsamaktadır. Hayatın Geçiş Dönemleri ana başlığını taşıyan III. Bölümün (s. 65-87) alt başlıkları şöyledir:

- i. Doğum İle İlgili İnanç ve Gelenekler (s. 65-70)
- ii. Sünnet İle İlgili İnanç ve Gelenekler (s. 71-72)
- iii. Askerlik İle İlgili İnanç ve Gelenekler (s. 72-73)
- iv. Evlenme İle İlgili İnanç ve Gelenekler (s. 73-81)
- v. Ölüm İle İlgili İnanç ve Gelenekler (s. 81-87)

Üste sıralanan başlıklar ve onların alt başlıklarından oluşturmaktadır. Halk Hekimliği başlıklı IV. Bölüm (s. 90-95) Allöhören'de Halk Hekimliği, Çocuklarda Uygulanan Tedavi Yöntemleri, Yetişkinlerde Uygulanan Tedavi Yöntemleri başlıklarıyla yöredeki bu uygulamalar ve bu yöndeki inanışlar hakkında bilgi vermektedir. Gündelik Hayata Dair İnanışlar ana başlığını taşıyan V. Bölümde (s. 97-112) ise, Hayvanlar, Ağaçlar, Renkler, Sayılar, Tabiat Olayları, Kutsak Sayılan Yer ve Âdetler başlıkları altında yöre halkının inanışları anlatılmaktadır. VI. Bölüm (s. 114-129) Dinî Hayata Dair İnanış ve Gelenekler başlığı altında yöre halkının çeşitli dinî inanç ve gelenekleri aşağıdaki başlıklar halinde incelenmiştir:

1. Yağmur Duası

2. Ayinler
3. Musahiplik,
4. Kutsal Günler,
5. Yatırlar-Türbeler

Başlıkları altında izah edilmiştir. Değerlendirme ve Sonuç bölümünde Allıören’de eskiden uygulanan geleneklerin önemli bir kısmının günümüzde uygulanmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışma neticesinde kayda geçmemiş ve unutulma tehlikesiyle karşı karşıya olan anonim ürünler araştırmacıların hizmetine sunulmuştur. Yörede, nefes ve duvazları söyleyen kişilerin bu nefes ve duvazları deftere yazdıkları görülmüştür. Bu defterler genellikle nefes söyleyen kişilere ya da Dede soyundan gelenlere aittir. Allıören’de yaygın olarak varlığını sürdüren inançlar vardır. Bazı hayvanlar, ağaçlar, renkler ya da sayılar günümüzde de değer görmekte ve kutsal sayılmaktadır. Yörede efsane ve menkıbeler çok önemli bir yer tutmakta ve bu unsurlar efsane ve menkıbelerde sıkça yer almaktadır. Yörede her yaştan insanın bu efsaneleri az çok bildiği halde bazı efsane ve menkıbelerin tamamı veya bir kısmı unutulmuştur. Bu efsane ve menkıbeler titizlikle incelenmiş; en iyi şekilde derlenmeye çalışılmıştır. Yöre, kalıplaşmış sözler bakımından da zengin bir kaynak arz etmektedir. Özellikle, yörenin kendine özgü deyimleri dikkati çeker. Bilinen deyimlerin yanında yöre ağzıyla söylenen ve sıkça kullanılan deyimler de tespit edilmiştir. Yörede halk hekimliği de eskiden yaygın olan bir gelenektir. Ancak bu gelenek, belirli kişiler tarafından ve aynı aileden devam ettiği için, bunu yapan kişi sayısı azdır. Bu çalışma söz konusu yöre hakkında sonraki çalışmalar için kaynaklık etmesi açısından önem arz etmektedir. Folklor ürünleri Türk halkının inanç ve yasayışını yansıtmaktadır. Ancak bu ürünler günden güne unutulmakta olduğundan bu tür folklor çalışmalarının hız kazanması ve bu ürünlerin gelecek nesillere de aktarılmasının uygun olacağı inancını taşımaktadır.

17. Bildir, Fatma; *Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı An Bilim Dalı, Balıkesir 2008.

Eser Özet ve İngilizce Özet (s. iii-iv), Önsöz (s. v-vii), İçindekiler (s. viii-xvii), Kısaltmalar (s. xviii), Ekler Listesi (s. xix), Giriş (s. 1-51), Sonuç (s. 338-341), Sözlük (s. 342-352), Kaynak Şahıslar Listesi (s. 353-371), Kaynakça (s. 372-378), Ekler (s. 379), Harita (s.380), Fotoğraflar (s. 381-395), Özgeçmiş (s. 396) dışında iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm (s. 52-255) Halk Edebiyatı başlığını taşımaktadır ve ele alacağımız efsaneler konusu da bu bölümde işlenmektedir. Bu bölümde yer alan ana başlıklar Masallar, Halk Hikâyeleri, Efsaneler ve Rivayetler, Fıkralar, Maniler, Ninniler, Türküler, Ağıtlar, Atasözleri ve Deyimler, Bilmeceler, Tekerlemeler, Alkışlar ve Kargışlar'dır. II. Bölüm (s. 256-387) ise Halk Ürünleri başlığını taşımaktadır Doğum, Sünnnet, Askerlik, Evlenme, Ölüm, Bayramlar ve Kutlamalar, Diğer İnanmalar ve Uygulamalar, Oyunlar, Halk Hekimliği, Halk Mutfağı, Halk Meteorolojisi, El Sanatları, Ad ve Lakaplar ana başlıklarına ayrılmaktadır.

Efsaneler konusuna baktığımızda bunlar; Efsaneler ve Rivayetler başlığı altında ve sınıflandırmaya tabi tutularak ele alınmıştır. Tasnif edilen efsanelerin başlıkları ve tasnif şu şekildedir:

1. Oluşum Dönüşüm Efsaneleri

a. Taş Kesilme Efsaneleri

- 1) Çizmeli Kaya
- 2) Gelinin Taş Olması
- 3) Gelin Taşı
- 4) Buğday Başağı

b. Hayvan Efsaneleri

- 1) Yusufçuk Kuşu
- 2) Kuzu Kuşu

2. Tarihlik Efsaneler

a. Bir Yerin Hikâyesi

3. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler

- a. Midem'in Kaybolması
- b. Mezar
- c. Kambur Dayı
- ç. Şeytan
- d. Eden Bulur

4. Dinlik Efsaneler

- a. Aşağı Musalar Dedesi
- b. Güğü Dedesi
- c. Hıdırlık Dedesi

Zengin bir folklorla sahip bulunan Dursunbey'in efsanelerine ilişkin olarak araştırmacının saptaması, masalların ve efsanelerin tipleri ve varyantlarının, Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki masal ve efsanelerle benzerlik gösterip çeşitli kataloglarda yer aldığı şeklindedir. Ayrıca Balıkesir ve çevresi göz önüne alındığında il merkezinden uzak ve diğer ilçelere göre ulaşımın zor olması itibarıyla Dursunbey'in nispeten kapalı kalmış olduğu, inanış ve uygulamaların daha çok muhafaza edildiği görülmüştür.

Tezin sonuna yöresel sözlük eklenmesi, çalışmanın değerini artırmaktadır.

18. Akca, Gözen; *Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Refiye Şenesen, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana 2009.*

Tez, Özet (s. i) ve İngilizce Özet (s. ii), Kısaltmalar (s. x), Giriş (s. 1-13), Sonuç (s. 321-327), Kaynakça (s. 327), Ek 1 - Fotoğraflar (s. 341-350), Ek 2 - Araştırma Alanının Haritası (s. 350) dışında iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş'te çalışma ile ilgili genel bilgiler ve araştırma alanı ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra Ergani sözcüğünün anlamı, Ergani'nin siyasî tarihi ve Diyarbakır'daki Erganililer alt başlıkları altında Diyarbakır ili Ergani ilçesi ve Erganililer hakkında bilgi verilmiştir. I. Bölüm (s. 15-177) Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ele alınan konuların Türk halk kültüründeki yeri belirtildikten sonra, sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında Ergani halk kültüründeki yeri belirlenmeye çalışılmış, böylece tespit edilen adet ve inanışların eski Türk kültürü ile benzer ve farklı yönleri ortaya konmuştur. II. Bölüm (s. 177-321), Ergani İlçesi Anonim Halk Edebiyatı başlığını taşımaktadır. Bu bölüm kendi içerisinde Anonim Halk Edebiyatının Manzum Ürünleri, Anonim Halk Edebiyatının Manzum-Mensur Ürünleri, Anonim Halk Edebiyatının Mensur Ürünleri ve Seyirlik Oyunlar alt başlıklarına ayrılmıştır. Bizim ele aldığımız efsane

konusunda yapılan değerlendirmeler, Anonim Halk Edebiyatı Mansur Ürünleri (s. 286-304) alt başlığı altında, Efsane başlığıyla verilmiştir. Burada önce Türk halk edebiyatında efsanenin yeri ve önemi açıklanmış, ardından Ergani halk kültüründeki efsaneler hakkında bilgi verilmiştir. Burada, tespit edilen 26 efsane, on ana başlık altında tasnif edilerek verilmiştir. Bu tasnif aşağıdaki gibidir:

1- Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Söylenen Efsaneler

a. Kepoz (Cin) Efsanesi I

b. Kepoz (Cin) Efsanesi II

2- Dini ve Tarihi Kişiler Üzerine Söylenen Efsaneler

a. Dedüğü Baba Ziyareti Adının Efsanesi

b. Zülküfül Peygamber Adının Efsanesi

3- Türbe ve Ziyaretler Üzerine Söylenen Efsaneler

a. Arap Ziyareti Efsanesi

b. Enüş ya da Abbas Peygamber Türbesi Adının Efsanesi

c. Kılıç Baba Türbesi Efsanesi

d. Şeyhmal Türbesi Efsanesi

e. Şih Şükrü Türbesi Adının Efsanesi

f. Yukarı Ziyareti Adının Efsanesi

4- Dönüşme Efsaneleri

a. Ayıya Dönen Kadın Efsanesi

b. Kuşa Dönen Ablanın Efsanesi

c. Kuşa Dönen Yusuf'un Efsanesi

5- Tabiat Varlıkları Üzerine Söylenen Efsaneler

a. Gelin Çukuru Efsanesi

b. Hz. Ali Dağı Adının Efsanesi

c. Servet Ağacı Adının Efsanesi

d. Vahit Baba Çeşmesi Adının Efsanesi

6- Kuyu Üzerine Söylenen Efsaneler

a. Ayno Kuyusu Adının Efsanesi

b. Reşat Kuyusu Adının Efsanesi

7- Mağaralar İle İlgili Efsaneler

a. Dipsiz Mağara Adının Efsanesi

b. Cuma Mağarası Adının Efsanesi

- 8- Taşlar İle İlgili Efsaneler
 - a. Altın Taşı Efsanesi
 - b. Eşyan Taşı Adının Efsanesi
- 9- Köy Adları İle İlgili Efsaneler
 - a. Pir Ahmet Köyü Adının Efsanesi
 - b. Üzümlü Köyü Adının Efsanesi
- 10- Taş Kesilme Efsaneleri
 - a. Gelin Vadisi Adının Efsanesi

Efsaneler ilişkin yapılan değerlendirme (s. 314-315) ise şöyledir: “Yörede olağanüstü varlıklar ile ilgili tespit ettiğimiz efsaneler cinlerle ilgilidir. Dini ve tarihi kişiler üzerine söylenen efsanelerde bu kişilerin nereden geldikleri ve kim oldukları anlatılmaktadır. Türbe ve ziyaretler üzerine söylenen efsanelerde türbelerin nerede oldukları ve türbede yatan velinin kim olduğu üzerinde durulmuştur. Yörede türbe oldukça fazladır ve yöre halkı türbelere sonsuz saygı duymaktadır. Hayvana dönme efsanelerinin birinde gelin utancından ayıya dönmek isterken, diğerinde de abla kardeşini haksız yere suçladığı için çok pişman olmuş ve kuşa dönmek istemiştir, bir diğer efsanede ise Yusuf aşkı için kuşa dönmüştür. Her iki efsanede de kuşa dönüşme kişilerin kedi isteğiyle olmuştur. Tabiat varlıkları ile ilgili efsanelerde çukur, dağ, çeşme ve ağaçtan bahsedilmiştir. Kuyu, mağara ve taşlarla ilgili söylene efsanelerde bu varlıkların adlarının nereden geldiğinden bahsedilmektedir. Köy adları üzerine söylenen efsanelerde ise köy adlarının nereden geldiği ve tarihi hakkında ilgi verilmektedir. Geriye kalan tek bir efsanede taş kesilme motifi ile ilgilidir. Birlikte kaçan kız ve erkek ölümden kurtulmak için taş olmayı dilemişlerdir. Onları vurmak için peşlerine düşen kızın ağabeyi ise pişmanlığın verdiği utançla Allah’a dua ederek taş olmayı istemiştir.”

19. İnce, Gül; *Hatay’da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri İle İlgili İnanışlar Ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Paki Küçüker, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim dalı, Sakarya 2009.

Çalışma; Giriş (s. 1-4), Sonuç Ve Öneriler (s. 154-160), Kaynakça, Kaynak Şahıslar Listesi ve Ekler (s. 160-218) dışında beş ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın önemi, amacı ve izlenen yöntem belirtilmiş; bölümler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Hatay İline Ait Genel Bilgiler başlığını taşıyan I. Bölüm (s. 4-16), İlinin Tarihi (s. 4-10), Mardin İlinin Coğrafyası (s. 4-17), Hatay İlinin Tarihi hakkında dönem başlıklarıyla, bilgi verildikten sonra (s. 4-13) Hatay İlinin Coğrafi Özellikleri (s. 16-17) kısaca anlatılmıştır. Tezin II. Bölüm'ünde (s. 17-39) ise Araştırma Konusu İle İlgili Terimler başlık altında bu terimler hakkında bilgi verilmiştir. III. Bölüm (s. 39-79) Hatay'daki Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri başlığı altında Hatay'ın çeşitli ilçelerinde bulunan Türbe, Yatır ve Ziyaret Yerleri hakkında bilgi verir. IV. Bölüm (s. 81-113) Hatay'da Türbe, Yatır ve Ziyaretler Çevresinde Oluşan Efsaneler şu şekilde tasnif edilmiştir:

Efsane Metinlerinin Tasnifi:

a. Dini Olaylar ile İlgili Efsaneler

1. Hızır Aleyhisselam ile İlgili Efsaneler (s. 83)
2. Türbe ve Ziyaret Yerlerinin Oluşumu ile İlgili Efsaneler (s. 87)
3. Olağanüstü Olaylar ile İlgili Efsaneler (s. 89)
4. Hastalıkları İyileştirme ile İlgili Efsaneler (s. 90)
5. Yüce Kavramlara Saygısızlık Edenler ile İlgili Efsaneler (s. 92)
6. Velilik Makamını İspat Etmek Amacıyla Gösterilen Kerametlerle İlgili Efsaneler (s. 93)
7. Nefse Hâkim Olabilme ile İlgili Efsaneler (s. 94)
8. Gelecekte Haber Verme ile İlgili Efsaneler (s. 95)
9. Akıldan Geçenleri Bilme ile İlgili Efsaneler (s. 96)
10. Öldükten Sonra Dirilme ile İlgili Efsaneler (s. 97)
11. Ağaçlar ile İlgili Efsaneler (s. 100)
12. Hayvanlar ile İlgili Efsaneler (s. 101)
13. İnsanları Beklenmedik Yerlerden Nasıplendirme ile İlgili Efsaneler (s. 102)
14. "Kesik Bas Motifi" ile İlgili Efsaneler (s. 104)
15. Çobanlar ile İlgili Efsaneler (s. 107)
16. Nur İnmesi ile İlgili Efsaneler (s. 107)

17. Başka Mekânlarda Olan Olayları Bilme ile İlgili Efsaneler (s. 108)
18. İzler ile İlgili Efsaneler (s. 109)
19. “Tayyi Zaman” ve “Tayyi Mekân” Motifi ile İlgili Efsaneler (s. 110)

b. Tarihi Olaylar ile İlgili Efsaneler

1. İslamiyet’i Yaymak Amacıyla Yapılan Savaşlar ile İlgili Efsaneler (s. 111)
2. Kıbrıs Savaşı ile İlgili efsaneler (s. 112)
3. Kore Savaşı ile İlgili Efsaneler (s. 113).

V. Bölüm Hatay’da Türbe, Yatır ve Ziyaret Kavramlarına Bağlı Olarak Gelişen İnanış Uygulamalar başlığı altında aşağıda sıraladığımız eylemleri kapsamaktadır.

- i. Yağmur Duası Ritüelleri ve Buna Bağlı Pratikler (s. 114),
- ii. Yağmur Yağdırma Ritüelleri (s. 118)
- iii. Yağmur Dindirme Ritüelleri (s. 121)
- iv. Halk Hekimliği ile İlgili İnanışlar ve Uygulamalar (s. 122)
- v. Kurban Geleneği (s. 129)
- vi. Kanlı Kurban (s. 130)
- vii. Kansız Kurban (s. 132)
- viii. İslam Öncesi İnanç Sistemlerine Bağlı Olarak Gelişen Kültler (s. 133) Atalar/Veli Kültü (s. 133)
- ix. Dağ/Tepe ve Tas Kültü (s. 137)
- x. Ağaç Kültü (s. 141)
- xi. Su/Pınar Kültü (s. 144)
- xii. Ateş Kültü (s. 146)
- xiii. Hızır Kültü (s. 148)

Tezin Sonuç ve Öneriler bölümünde “Evliyalar Diyarı” olarak bilenen Hatay ilinde Müslüman, Hıristiyan, Musevî dinleri ve diğer mezhep ve tarikatların birlikte yaşadıkları ve araştırmalar sonucu bu kültürler arası bir etkileşimin yaşandığı gözlenilmiştir. Hatay halkı yaşadıkları bölgelerin Türkleşme ve İslamlaşmasında katkıları büyük olan velilerin hatıralarını ebedileştirebilmek için bir yandan onlara birer makam tahsis etmiş ve onları ziyaret ederek minnettarlığını

göstermeye çalışmış, bir yandan da taş, ağaç, su ve tepeleri geleneksel kültürüyle kutsallaştırmış ve kendine has kılmıştır. Çalışmada Hatay halkının kutsal mekânlar olarak tabir ettiği ziyaret yerleri ve bunlar etrafında şekillenen halk anlatıları/ürünleri değerlendirilmiş; derlenen efsanelerin tarih ve edebiyat bilimlerine ışık tutacak bilgiler içerdiği vurgulanmıştır.

20. Ortak, Melek; *Tarsus Bölgesine Ait Şahmeran Efsanelerinde Yer Alan Sembollerin Yorumlanması*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Zeki Umay, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Mersin 2010.

Tez, Önsöz (s. i-iii), Özet ve İngilizce Özet (s. iii-v), İçindekiler (s. v-vii), Giriş (s. 1-5), Sonuç (s. 92-93) ve Kaynaklar (s. 93- 95) dışında, dört ana bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm (s. 5-23) Tarsus Tarihine Kısa Bir Bakış başlığını taşımakta ve kendi içerisinde Tarsus'un Kısa Tarihi (s. 5-10), Efsanelerin Ortaya Çıkışı (10-15), Sembollerin Ortaya Çıkışı (15-23) alt başlıklarına ayrılmıştır. Ayrıca Tarsus'un Kısa Tarihi başlığı altında, Tarsus'un İsmi (s. 8-10) adıyla bir başlık da açılmıştır. II. Bölüm (s. 23-53) Tarsus Bölgesine Ait Şahmeran Efsaneleri ve Sembolleri başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında sadece Şahmeran Efsanesi başlık olarak açılmış ve ele alınmış, bu başlık da kendi içerisinde Şahmeran Efsanesinin Ortaya Çıkışını Sağlayan Anlatılar (s. 23-29), Şahmeran Efsanesinin Türk Edebiyatındaki Yeri (s. 29-30), Şahmeran Efsanelerinin Ortak Yönleri (s. 30-35), Şahmeran Efsaneleri (35-53) alt başlıklarına ayrılmıştır. III. Bölüm (s. 53-76) Tarsus Bölgesine Ait Şahmeran Efsanesinin Yorumlanması başlığını taşır ve kendi içerisinde Şahmeran Efsanesinin Yorumlanması (s. 53-65) ve Lokman Hekim Varyantının Yorumlanması (s. 65-76) başlıklarına ayrılır. IV. Bölüm (s. 76-92) Tarsus Bölgesine Ait Şahmeran Efsanesinin Uygulama Çalışmaları adını taşır. Bu son bölüm de Minyatür Sanatı (s. 76-79) ve Uygulama Çalışmaları (s. 79-92) kısımlarına ayrılır.

Çalışmada efsanelerin toplumların zihin ve kültür yapılarına ayna tutma özelliğinden yola çıkılarak, efsanelerde yer alan sembollere yüklenen anlamsal

içeriğın simgesel uygulamalara kaynaklık etme durumu ele alınmaya çalışılmış; bunun için de Tarsus bölgesi Şahmeran efsanelerinde yer alan semboller örnek olarak seçilmiştir.

**21. Bazancir, Recai; *Bingöl Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı:
Prof. Dr. M. İlhan Başgöz, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk
Edebiyatı Bilim Dalı, Van 2010**

Çalışma, Giriş (s. 1-30), I. Bölüm (s. 31-74), II. Bölüm (s. 74-919), III. Bölüm (s. 92-94), IV. Bölüm (s. 95-100), V. Bölüm (s. 102-110), VI. Bölüm (s. 111-120), VII. Bölüm (s. 120-124) ve Sonuç ve Kaynaklar (s. 125-131) bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş (s. 1-30) bölümü İnceleme ana başlığı altında aşağıda verdiğimiz biçimde aktarılmıştır:

- i. Bingöl
- ii. Bingöl Efsaneleri Üzerindeki Çalışmalarım
 - a. Efsane Tanımları
 - b. Efsanenin Dili ve Anlatım Tekniği
 - c. Efsanenin Kahramanları ve Kahramanların Yaşadığı Zaman
 - d. Efsanelerin İnanışla İlgisi
 - e. Efsane İle Anlatan İnsanın Kişiliği ve Sosyal Çevresi Arasındaki Bağ
 - f. Efsanenin Verdiği Mesajlar
 - g. Efsanelerin Anlatılma Zamanı
 - h. Efsanelerin Coğrafyada Dağılımı
 - i. Efsanelerin Görevi, Yani Fonksiyonu
- iii. Derlemelerde Karşılaştığım Güçlükler
- iv. Türkiye’de Efsaneler Üzerine Yapılmış Çalışmalar ve Bu Çalışmaların Karşılaştırmalı Analizi
- v. Açıklamalar

vi. Bingöl Efsaneleri

Efsane Metinleri ana başlığını taşıyan birinci bölüm (s. 31-74) yöreden derlenen efsaneler aşağıdaki gibi alt başlıklar halinde bir tasnife tabi tutularak metne aktarılmıştır:

I. Dinî Efsaneler

A. Dinî ve Tarihî Kişiler Üzerine Söylenmiş Efsaneler (s. 31-41)

1. Şeyh Şirazi'nin Kerameti ve Yok Olması
2. Erenler ve Sof (Sofu) Şakir Hazretleri'nin Kerametleri
3. Hüseyin-i Cefer ve Hasan-ı Cafer
4. Hz. Ali ve Atı Düldül
5. Derviş Baba ve Sultan Alâeddin Keykubat
6. Yad Mahmut Evas (Yado) Efsanesi
7. Şih (Şeyh) Muhammed Şakiri
8. Sof (Sofu) Şakir Hazretleri-I
9. Sof (Sofu) Şakir Hazretleri-II
10. Mala (Molla) Pör
11. Şih (Şeyh) Ahmet Efendi-I
12. Şeyh Ahmet Efendi-II
13. Şeyh Ahmet Efendi-III
14. Sof (Sofu) Şakir Hazretleri ve Asası

B. Alevî Dedeleri ve Erenleri Üzerine Söylenmiş Efsaneler

15. Ulu Mansur ve Kureyş Baba-I
16. Ulu Mansur ve Kureyş Baba-II
17. Cemal Abdal
18. Paşa'nın Kötürüm Oğlu ve Seyit Mehmet'in Mucizesi
19. Baba Mansur'un Demir Örs'ü Eritmesi ve Kaybolması
20. Tespîh'in Yılana Dönüşmesi
21. Cemal Abdal'ın Ölü Kuzu Diriltmesi
22. Kurban Eti Mucizesi

23. Seyit Mehmet'in Ölümü Bilmesi
24. Kur Hüseyin İsminin Çıkışı
25. Seyit Hüseyin ve Beritanlı Çoban
26. Seyit Hüseyin Oğlu Seyit Süleyman'ın Gösterdiği Mucize
27. Şako (Şah İsmail) ve Küçük Ağa
28. Sey (Seyyit) Hıdır
29. Seyid Hüseyin
30. Dede ve Kerametleri
31. Seyit Ali-ye Seyit Nuri ve Aksakallı Pir
32. Seyit Hüseyin Oğlu Seyit Süleyman'ın Gösterdiği Mucize
33. Sey (Seyit) Süleyman
34. Seyid Mustafa
35. Pirlerin ve Dedelerin Manevi Gücü
36. Sey (Seyit) Kamer
37. Seyit Mehmet
38. Sey Hüseyin'in Tespihi
39. Dede'nin Cem'de Öleceğini Bilmesi
40. Pir Gudo
41. Ulu Mansur'un Duvarı Yürütmesi
42. Seyit Hüseyin'in Manevî Mucizesi
43. Seyit Kur Hüseyin'in Mucizesi
44. Ali Ava'nın Şifalı Eli
45. Şako'nun Kerameti

C. Cem Evleri, Tekkeler, Ocaklar ve Camiler (İbadet Yerleri) Üzerine Söylenmiş Efsaneler (s. 63-67)

46. Dut Ağacının Yerleşmesi ve Seyit Hüseyin Dergâhı
47. Seyit Hüseyin ve Şako
48. Hüseyin Ali Dede Tekkesi ve Oğulları
49. Kader Dergâhı
50. Seyit Ali-ye Seyit Nuri Tekkesi

51. Seyit Ali-ye Seyit Nuri Ocağı

52. Ocak

D. Ziyaretler, Türbeler, Yatırlar (Kabirler), Mezarlar Üzerine

Söylenmiş Efsaneler (s. 68-74)

53. Şih (Şeyh) Ahmet ve Ziyareti

54. Bingöl Depremi ve Ziyaretler

55. Şeker Baba Ziyareti-I

56. Kur Hüseyin Mezarı

57. Şeker Baba Ziyareti-II

58. Şeker Baba Ziyareti'nin Mucizesi

59. Şeker Baba

60. Şeker Baba Türbesi

61. Ziyaret Dede

62. Ali Ekber Baba Türbesi

63. Malum Yusuf

Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler ana başlığı altındaki İkinci Bölüm (s. 74-919) bu kategorideki efsanelerin türlerine göre daha alt başlıklarda sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma aşağıdaki gibi yapılmıştır:

II. Olağanüstü Kuvvetler ve Varlıklar Üzerine Efsaneler

a. Cinler, Periler, Devler, Ejderhalar, Kapozlar (Karabasanlar) (s. 74-89)

64. Ejderha'nın Arşa Çıkması

65. Mut Xertev

66. Üç Bacı-Kardeş

67. Olağanüstü Yaratık

68. Dev-i Dügerman (Alıncık Devi)

69. Cin çarpması

70. Cinlerin Sofrası

71. Kardek Efsanesi

72. Cinlerin Gece Ortaya Çıkması

73. Cinlerin Düğünü-I

74. Cinlerin Düğünü-II

75. Cinlerin Düğünü-III

76. Ayşe Zer
77. Kapoz-I
78. Kapoz-II
79. Güzel Görünümlü Kapoz
80. Kapozun Yakalanması
81. Kapozun Çuvaldıza Bağlanması
82. Süle Gıcık'ın Cinlere Karışması
83. Cin Mağarası
84. Aksakallı Dede-I
85. Aksakallı Dede-II
86. Uğurlu-Uğursuz Melaket (Melek)

b. Hastalık ve Ölüm Getiren Varlıklar (s. 89-91)

87. Hızır'ın Ölüm Getirmesi
88. Ayşe Şorak'ın Ölüm Getirmesi
89. Kötülük Mıskası

Hayvanlar Üzerine Efsaneler ana başlıklı üçüncü Bölüm (s. 92-94) hayvanlarla ilgili derlenen efsaneleri konu edinmiştir.

III. Hayvanlar Üzerine Efsaneler (s. 92-94)

90. Merel Şehri (Fare İstilâsı)
91. Kekavu Kuşu-I
92. Kekavu Kuşu-II
93. Şarık u Şivan (Şare İle Çoban)

Tarihî Efsaneler başlıklı dördüncü bölüm (s. 95-100) türlerine göre aşağıda verildiği şekilde alt başlıklar halinde tasnife tabi tutulmuştur:

IV. Tarihî Efsaneler

a. Savaşlar, Fetihler (s. 95-96)

94. Şeker Baba Şehidi'nin Rus Askerlerini Bozguna Uğratması
95. Kızılbaş

b. Hükümdar Sülalelerinin Menşeleri, Adlar-Unvanlar (s. 96-98)

96. Çorı-Borı Efsanesi
97. Sümerlerden Bingöl'e

c. Kaleler, Surlar, Köprüler (s. 98-100)

98. Bingöl Dağlarındaki Bir Kalenin Efsanesi

99. Kral Kızı Kalesi

d. Meskun Yerlerle İlgili Olanlar: Evler, Köyler (s. 100-101)

100. Moradan Köyü

Tabiatla İlgili Efsaneler başlıklı beşinci bölüm (s. 102-110) bu tür efsane örneklerini aşağıdaki gibi alt başlıklı kategorilere göre sınıflandırmıştır:

V. Tabiatla İlgili Efsaneler

a. Taşlar, Kayalar, Tepeler, Dağlar, Kırlar (s. 102)

101. Cebel-i Cur (Yüksek Dağ)

102. Vayo-Bıra (Bacı-Kardeş) Kayalığı

b. Göller, Çeşmeler, Pınarlar (s. 103-108)

103. Kuş Gölü Efsanesi

104. Şemo Deresi

105. Bin Göller Efsanesi ve Köroğlu'nun Atı

106. Bin Göller

107. Köroğlu ve Atının Ab-ı Hayatı İçmesi

108. Ab-ı Hayat-I

109. Ab-ı Hayat-II

110. Köroğlu'nun Ab-ı Hayat Suyunu İçmesi

111. Bingöl'de Ab-ı Hayat

112. Evliya Çelebi'nin Belirttiği Bingöller'den Bazıları ve Mucizeleri

113. Hızır (a.s)'ın Ab-ı Hayat'ta Abdest Alması

c. Ağaçlar, Bitkiler, Meyveler (s. 108-110)

114. Cem Ayini Sırasında Ağaçların Secde Etmesi

115. Kanayan Ağaç

116. Dut Ağacı

117. Şako'nun Sopayı Yılana Dönüştürmesi

Hızır İlyas İle İlgili Efsaneler başlığını taşıyan Altıncı Bölüm (s. 111-120) aşağıdaki derlenen çeşitli efsanelerle örneklendirilmiştir:

VI. Hızır İlyas İle İlgili Efsaneler (s. 111-120)

118. Boz Atlı Hızır'ın Rus Saflarında Olması

119. Maçanların Hızır'ı

120. Hızır Nasreddin Hoca Kılığında
121. Hızır'ın Köle Olması
122. Hızır'ın Ab-ı Hayatı Bulması
123. Hızır ve Atı
124. Hızır'ın Hac'da Yardımı
125. Hızır'ın Yağmur Yağdırması
126. Seyit Mehmet'in Hızır'ı Görmesi
127. Hızır'ın Kapımıza Gelmesi
128. Hızır'ın Depremden Önce Belirmesi
129. Hızır-I
130. Hızır-II
131. Hızır-III
132. Hızır-IV
133. Hızır-V

Etiyolojik (İzah Edici) Efsaneler başlıklı yedinci bölüm (s. 120-124) ise şöyle verilmiştir:

VII. Etiyolojik (İzah Edici) Efsaneler (s. 120-124)

134. Kekavu Kuşu
135. Haval Kadın
136. Kartal Oyunu Efsanesi-I
137. Kartal Oyunu Efsanesi-II
138. Çaçan Oyunu Efsanesi
139. Çoban (Kartal) Oyunu Efsanesi-I
140. Çoban (Kartal) Oyunu Efsanesi-II

Tezin Sonuç (s. 125-126) bölümünde efsane türünün tanımı ve özelliklerinin tam olarak belirtmesinin güç olduğuna dikkat çekilmiş, efsanelerin ortaya çıktığı bölge ve orada yaşayan halkla ayrılmaz bir parça olduğu; bu tür kültürel ürünler ait oldukları halkın inanç sistemini, inanış biçimini ve kültürel zenginliğini ortaya çıkardığı belirtilmiştir. Teze konu edilen toplam 140 efsanenin 129 tanesi yöredeki çeşitli bölgelerden derlenmiş, yazım sırasında anlatıcıların diyalektik özellikleri ve cümle yapıları büyük ölçüde korunarak, özgünlük kazandırılmıştır.

**22. Değirmenciöglu, Figen; *Manyas Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri*,
Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ali Duymaz, Balıkesir
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalı, Balıkesir 2010**

Çalışma, Önsöz (s. iii), Özet ve İngilizce Özet (s. vi-viii), İçindekiler (s. ix-xi), Sonuç s. 164-166) Kaynak Kişiler Listesi (s. 167-169), Kaynakça (s. 170-173) dışında 163 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmanın bölümsel tasnifi düzenli yapılmış değildir. Tezin ana hat planına göre ilk bölüm Giriş (s.1-2) olup Problem, Amaç, Önem, Varsayımlar alt başlıklarına ayrılmıştır. Burada kısaca çalışmanın konusunun saptanma amacı (ele alınan bölgenin kayıt altına alınmamış olması), çalışmanın amacı (sözü edilen bu ürünlerin kayıt altına alınması gereği) ve çalışmanın önemi (yok olmakta olan sözlü kültür ürünlerinin yazıya geçmesinin önemi) üzerinde durulmuştur. İlgili Alanyazın (s. 3-5), ikinci başlık olarak belirmektedir. Bu başlık altında da kuramsal çerçeve tespit edilmiş, ilgili araştırmalar açıklanmıştır. Üçüncü başlık Yöntem (s. 5-7)'dir. Burada araştırmacının modeli, veri toplama araç ve teknikleri, veri toplama süreci ve verilerin analizi kısaca açıklanmıştır. Dördüncü başlık Bulgular ve Yorumlar (7-163) olup Araştırma Alanımızın Genel Özellikleri, Halk Bilimi, Halk Edebiyatı alt başlıklarına ayrılmıştır. Bizim üzerinde duracağımız efsaneler konusu da bu bölümde, Halk Edebiyatı başlığı altında incelenmiştir.

Burada öncelikle efsane teriminin açıklaması yapılmış, efsanelerin özellikleri, Saim Sakaoğlu'nun tespiti temel alınarak aktarılmıştır. Bundan sonra efsanelerin incelenmesi alt başlığıyla Pertev Naili Boratav'ın efsane tasnifi kısaltılarak verilmiştir. Bu toplam iki sayfalık açıklamaların ardından sahada derlenen efsaneler tasnife tabi tutulmaksızın, efsane metinleri başlığı altında sıralanarak yazılmıştır.

Burada aktarılan efsaneler ve bunların genel özelliklerine baktığımızda: İlk olarak Salur Kasabasının Efsanesi başlığı altında, öncelikle Salur isminin nereden geldiğine dair çeşitli rivayetler kısaca aktarılmıştır. Bundan sonra, Salur boyunun adı zikredilerek, Dede Korkut hikâyeleri arasında yer alan Salur Kağan Hikâyesi aktarılmış; bu Dede Korkut hikâyesinin halk arasında Salur kasabasına adını veren bir efsane olarak bilindiği kaydedilmiştir. Ancak sahadan derlenen efsane anlatısına da yer verilmemesi, metnin eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir

derlemenin ve aktarmanın, eldeki yazılı Salur Kağan hikâyeleri ile Manyas'ta sözlü kültürde yaşayan Salur efsanesinin farklılık ve ortaklıklarını saptamada önemi yadsınamaz veriler sağlayacağı açıktır. Ne var ki, araştırmacı sadece Dede Korkut'un Salur Kağan hikâyesinin metnini aktarmakla ve bu hikâyenin yöre halkı tarafından Salur efsanesi olarak bilindiğini kaydetmekle yetinmiştir. Bundan sonra Dede Korkut'un Salur Kağan hikâyesinden farklı olarak yörede Salur adının kökeni ile ilgili inanışlar aktarılmaya devam edilmiştir.

Bundan sonra Kızıksa Kasabanın Efsanesi başlığı altında Kızıksa isminin menşesine dair sahada derlenen efsaneler aktarılmıştır. Ardından Akçaova Köyünün Efsanesi başlığı altında, bu köyün önceki ismi olan Deydin adının menşesine ilişkin halk anlatıları aktarılmıştır. Aynı şekilde, Boğazpınar Köyünün Efsanesi başlığı altında da bu köyün önceki ismi olan Mürvetler adının menşesine ilişkin halk anlatıları aktarılmıştır. Çakırca, Çamlı, Çatal, Çataltepe, Çavuşköy, Darıca, Dere, Doğancı, Erecek, Eşen Köyleri, Hacıibrahimpınarı, Hacıosman, Haydar, Hamamlı, Hekim, Kapaklı, Işıklar, Kocagöl, Koçoğlu, Kalfa, Kubaş, Kulak köylerinin adlarının nereden geldiğine ilişkin halk anlatıları da derlenmiş ve aktarılmıştır. Burada tez sahibinin konuyla ilgili çıkarımı şu şekildedir: "Efsane bölümünde ele aldığımız köylerle ilgili bu bilgiler genel olarak köylerin kuruluşlarıyla ilgili bilgi verse de en azından isimleriyle ve etnik gruplarla ilgili bazı fikirler vermektedir." Bu tek cümlelik çıkarımdan sonra tez, Türküler başlığı ile devam etmektedir.

23. Yaşar, İsmail Celalettin; Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları, Yüksek Lisans Tezi, Birinci Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Behiye Köksel, İkinci Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fuzuli Bayat Güzelov, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep 2010.

İslâm öncesi dönem Türk kültüründe önemli bir kült olan atalar inanışının İslâmî dönemde veli adı altında halk inançlarında kendisine yer açtığı bilinmektedir. Elimizdeki tez çalışmasında Adıyaman ili ve bu ilin ilçeleri araştırma sahası olarak seçilmiş ve bu sahadaki evliya anlatıları derlenmiştir. Çalışma, anlatı türlerinden biri olarak efsanelerin ayrıca ele alınması bakımından bizim çalışmamızla da ilişkilidir. Tezi kısaca tanıtmak gerekirse; eser Özet ve İngilizce

Özet ve İngilizce Özet (s. i-ii), Önsöz (s. iii), İçindekiler (s. iv-viii), Kısaltmalar (s. ix), Sonuç (s. 129), Kaynakça (s. 130-134), Ekler (s. 135-185) dışında beş bölümden oluşmuştur. I. Bölüm (s.1-7)'de çalışma sahası (Adıyaman ili ve ilçeleri) tanıtılmış; çalışmanın tanımı ve önemi açıklanmış, amacı izah edilmiştir. II. Bölüm (s. 8-15)'de önce özel olarak Adıyaman'da, ardından Türkiye'de velilerle ilgili yapılan çalışmalar tanıtılmış, ardından halk anlatısı türleri olarak efsane, menkıbe ve memorat hakkında genel bilgiler verilmiştir. III. Bölüm (s. 16-17) Materyal ve Yöntemler adını taşır ve bu bölümde araştırmada kullanılan gereçler ve yöntemler açıklanmıştır. Bulgular ve Tartışma başlıklı IV. Bölüm (s.18-94)'de sahada tespit edilen evliya anlatıları yazıya aktarılmıştır. V. Bölüm (s. 95-27)'de ise Adıyaman veli anlatılarında karşılaşılan başlıca motifler tespit edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Çalışmanın onu Türkiye'de efsaneler üzerine yapılmış çalışmalar arasına dâhil etmemizi sağlayan efsane türüne ilişkin yönlerini değerlendirecek olursak: Öncelikle tezin ikinci bölümünde efsane, menkıbe ve memorat türleri izah edilmiş, bu türlerin birbirine yakın ve birbirinden farklı özellikleri belirtilmiştir. Bundan sonra dördüncü bölümde sahada derlenen evliya anlatıları aktarılırken, bunların hangi türe ait olduğu da belirtilmiş; tek bir veli etrafında şekillenen farklı türlerden anlatılar tespit edildi ise bu türlerin örnekleri ayrı ayrı yazılmıştır. Söz gelimi Kamber Dede etrafında şekillenen hem menkıbe, hem efsane, hem de memorat türünden anlatılar tespit edilmiştir. Bunlar özetle şu şekildedir: “1. Menkıbe: Sıkıyönetim döneminde Adıyaman'da meşhur Kara Bela lakaplı bir subay vardı. Bu subay özellikle Alevilerin üzerinde bir baskı oluşturuyordu. Yine günlerden bir gün Kara Bela Kamber Dede'nin köyü olan Kındıralı'ye gelip Kamber Dede'ye baskın düzenlemek istemiş. Evine girmiş. Hangi odayı açsa Kamber Dede orada masa başında içki içiyormuş. Kara Bela şaşırıp ve korkarak oradan uzaklaşmaya başlamış. Kamber Dede Kara Bela'nın arkasından seslenerek: “Gördün göreceğini sakın bir daha gelme buralara” demiş. O günden sonra Kara Bela bir daha Alevileri hiç rahatsız etmemiş. 2. Memorat: Kamber Dede yanına gelenlerin sırtına bir çeşit terlikle (şımmık) vurduğu zaman hastalar rahatları. 3. Efsane: Kamber Dede Kureyşan Ocağı'nın piridir. Hıdırsor Aşireti'nin yerlisidir. Kureyşan Ocağı ise Seyyid Mahmud-u Hayrani'ye bağlıdır. Seyyid Mahmud u Hayrani'nin türbesi ise Akşehir'dedir. Seyyid Mahmud u Hayrani'nin soyu ise Muhammed Bakır Hazretleri'ne dayanır. 1025 yılından beridir bu şecereler kayıt altındadır. Bu

şecereler Kerbela'daki İmam Hüseyin'in türbesinde kayıtlıdır. Bu ocağı kim devralırsa o gider Kerbela'da İmam Hüseyin'in türbesinde ismini kayıt ettirir. Kamber Dede aşiret içerisinde birliğin, beraberliğin, güzelliğin devamını sağlayan birisiydi. Bu ocağa sadece Hıdırsor Aşireti bağlı değildi, Kav ve Balyan Aşiretleri de bağlıydı. Aşiretler arasında bir sorun yaşandığında Kamber Dede, aşiretlerin reisleriyle beraber gider sorunları çözmeye çalışırlardı. Kamber Dede Hıdırsor Aşireti'nin hem dedesi hem de ağasıydı. Otoriter bir kişiliği vardı. Kamber Dede'nin ölümünden sonra aşiret dağılmaya aşiretin ahlaki değerleri bozulmaya başladı" (s. 45-46). Tezin son bölümünde tespit edilen Adıyaman veli anlatılarında karşılaşılan başlıca motifler ise şunlardır: Velinin olacıkları önceden haber vermesi, çürümeyen ceset, kesik baş ile savaşmaya devam etme, velinin mezarının kaldırılamaması, aynı anda birden fazla yerde görülme, ateşte yanmama, öldükten sonra keramet gösterme, hastalıkları iyileştirme, kendileri üzerine yalan yemin edenleri çarpma, minderin altındaki karayılan. Bu bölümde ayrıca Adıyaman velileri mahiyet ve şahsiyetlerine göre de sınıflandırılmıştır.

Ele aldığımız diğer çalışmalarda dikkat ettiğimiz efsanelerin tasnif edilmesi, türlerinin tespiti ve değerlendirilmesi gibi özellikleri bu çalışmanın ana ekseninin evliyalık olması ve efsane anlatılarının veliler etrafında teşekkül eden üç anlatı türünden biri olarak kaydedilmesinden dolayı, mevcut çalışmada gözetmiyoruz. Nihayetinde aktarılan efsanelerin Boratav'ın Dinlik efsaneler olarak nitelediği türe dâhil olduğu açıktır. Bununla birlikte elimizdeki çalışma, belirli bir sahadan derlenmiş belirli bir sınıflandırmadaki efsaneleri kendisine yakın türdeki anlatılarla bir arada aktarması bakımından dikkat çekicidir.

24. Başarkanoğlu, Levent; Nizip Efsaneleri, Yüksek Lisans Tezi, Birinci Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel, İkinci Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fuzuli Bayat Güzelov, Gaziantep Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Gaziantep 2010.

Çalışma Özet ve İngilizce Özet (s. i-ii), Önsöz (s. iii), İçindekiler (s. iv), Semboller ve Kısaltmalar (s. iv), Sonuç (s. 116-118), Kaynakça (s. 119-122), Ekler (s. 124-127), Özgeçmiş ve İngilizce Özgeçmiş (s. 128) dışında dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş (s. 1-29) kısmında çalışmanın tanıtımı, amacı ve önemi; Nizip ilçesi hakkında genel bilgiler; Nizip folkloru ile ilgili eserler ve çalışmalar; efsane ile ilgili genel bilgiler verilmiştir.

Girişten sonra II. Bölüm (s.30-33) gelmektedir. Bu bölümde kaynak özetleri başlığı altında efsaneler üzerine yapılan çalışmaların (kitapların) özetleri verilmiştir.

III. Bölümde (s. 34-36) materyal ve yöntem hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

Tezin esas ağırlık merkezini oluşturan IV. Bölüm (s. 37-115) Bulgular ve Tartışma ana başlığını taşımaktadır. Bu bölümde efsane tasnifleri hakkında bilgi verildikten sonra, Nizip efsanelerinin tasnifi, epizotları, metinleri ve incelemeleri, bu efsanelerde geçen başlıca motiflerin tespiti ve incelemesi verilmiştir.

Çalışmada tespit edilen efsanelerin başlıkları ve tabii tutuldukları tasnif aşağıdaki gibidir:

I. Dinî Efsaneler

a. Ziyaret yerleri üzerine anlatılan efsaneler:

1. Abdullah Baba
2. Sarıkoç Baba-1
3. Sarıkoç Baba-2
4. Sarıkoç Baba-3
5. Seyit Hasan Baba-1
6. Seyit Hasan Baba-2
7. Şih Abdal Makamı-1
8. Şih Abdal Makamı-2
9. Şih Abdal Makamı-3
10. Şih Bilecen-1
11. Şeyh Bilecen-2
12. Memik Dede (Şih bilecen-3)
13. Şih Hadi-1
14. Şih Hadi-2
15. Şih Hadi-3
16. Şih Mahmut
17. Şih Süleyman

18. Şıh Şemsettin ile Fatma Banu-1
19. Şıh Şemsettin ile Fatma Banu-2
20. Şıh Şerif-1
21. Şıh Şerif-2
22. Şıh Cafer-i Tayyar ile Şıh Fatma
23. Şıhzâde Ziyareti

b. Camiler ve kiliseler

1. Fevkani Kilisesi (Nizip Kilisesi)
2. Tahtani Camisi (Leylek Camisi)

c. Din Büyükleri üzerine söylenmiş efsaneler

1. Hz. Ali'nin Atı
2. İbn-i Hacer

d. Keramet Sahiplerinin Efsaneleri

1. Aydoğmuş Dede
2. Mehmet Emin Er (Seyda)
3. Şıh Davut
4. Hacı Sadık Hoca-1
5. Hacı Sadık Hoca- 2
6. Hacı Davut Dağdeviren-1
7. Hacı Davut Dağdeviren-2

II. Tarihî Efsaneler

a. Tarihî olaylar ve kişiler üzerine anlatılan efsaneler

1. Antep'i yıkılmaktan kurtaran bilgin
2. Barak adı-1
3. Barak adı-2
4. Barak adı-3
5. Bilal ve Habeş Adları
6. Karacaoğlan'ın ölümü-1
7. Karacaoğlan'ın ölümü-2

III. Olağanüstü Varlıklar ve Güçler Üzerine Anlatılan Efsaneler

a. Cinler, periler, ejderler

1. Evren (Ejder) ve Karacaoğlan
2. Hasan kıyanın kara iti

b. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar

1. Al Kızı -1
2. Al kızı-2
3. Su kızı

IV. Tabiatla İlgili Efsaneler

a. Taşlar, tepeler, dağlar

1. Munzur Dağı
2. Hz. Ali Kayası

b. Mağaralarla ilgili efsaneler

1. Keke Aziz Mağarası
2. Derbent Mağarası

c. Ağaçlarla ilgili efsaneler

1. Kaba pala
2. Palamut ağacı
3. Mığaran çalısı
4. Çalık ağacı
5. Kan akıtan ağaç

V. Taş Kesilme Efsaneleri

- a. Zor durumdan kurtulma
- b. Âşık taşı-1
- c. Âşık taşı-2
- d. Taşbaş Tepesi'ndeki kız kardeşler
- e. Aşığın başı

VI. Sevdaya Bağlı Olarak Teşekkül Eden Efsaneler

- a. Karacaoğlan'ın hizmetkârı Yakup ve Turna Kız-1
- b. Karacaoğlan'ın hizmetkârı Yakup ve Turna Kız-2
- c. Yanan âşıklar
- d. Rum Kale Beyi'nin Kızı
- e. Nergis çiçeği

Efsanelerde görülen motifler ise Tayy-i Mekan, tayy-i, Rüya motifi, Ağaç motifi, Hızır motifi, Taş kesilme motifi, Bitkiye dönme motifi, Tabiatüstü varlıklara dönme motifi, Tedavi etme, Velinin koruyucu ruhu, Az yiyecekten çok kişiyi

doymak, Kuru odunu ağaç haline getirmek, Tabiat kuvvetlerine hâkim olmak, Cansız varlıkları harekete geçirme ve Ortadan kaybolma olarak tespit edilmiştir.

IV. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE EFSANELER ÜZERİNE YAPILMIŞ TEZLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ülkemizde özellikle son yıllarda giderek artan halk bilim çalışmaları arasında efsaneler üzerine olanlardan elde edebildiğimiz ve inceleme konusu edebildiğimiz tez çalışmalarını değerlendirmeden önce, üzerinde durduğumuz hususları vurgulamakta yarar vardır.

Öncelikle çalışmamızın yüksek lisans tezi olmasından ve belirli bir periyot dâhilinde bitirilmesi zorunluluğu bulunduğundan dolayı, konu üzerine yapılmış bütün tez çalışmalarına erişemediğimiz bir gerçektir. Bununla birlikte, yine aynı sınırlılıklar bizi elde edebildiğimiz tezler arasında da bir eleme yapmak mecburiyetinde bıraktı. Bu durumda örneklem olarak değerlendireceğimiz tezleri saptarken, birbirlerinden farklı özelliklere sahip tezleri seçmeye gayret ettik. Çalışmaları farklı kılan hususiyetleri aşağıda açıklanacaktır.

Öncelikle, değerlendireceğimiz tezlerin künyelerini listelersek (bundan sonra liste numaralarıyla kaydedileceklerdir):

1. Koçer, Nurseher; *Ilgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2006.

2. Peker, Selçuk; *Bekdik (Ereğli / Konya) Köyleri Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerinde Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1995

3. Sancak, Nuriye; *Mardin Efsaneleri*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim dalı, Sakarya 2008.

4. Ortak, Melek; *Tarsus Bölgesine Ait Şahmeran Efsanelerinde Yer Alan Sembollerin Yorumlanması*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Ana Sanat Dalı, Mersin 2010.

5. Karadavut, Zekeriya; *Yozgat Efsaneleri (İnceleme - Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 1992.

6. Osan, Mustafa; *Kuzeydoğu Denizli Yöresinde Anlatılan Efsaneler*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Halkbilimi Bilim Dalı, Denizli 2006
7. Özdoğan, Rahime, *Amasya'da Adak Yerleri ile İlgili Halk Anlatıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2006.
8. Karanfil Güldemir, Münevver; *Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir 2008.
9. Gedik, Melike; *Konya İli Derebucak İlçesi ve Çevresi Halk Edebiyatı ve Folkloru Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2008
10. Akca, Gözen; *Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana 2009.
11. Büyükokutan, Aslı; *Muğla Yöresi Alevi Türkmenlerinin Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir 2005
12. Aktaş, Ali Osman; *Avut Köyü'nün Halkbilimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007.
13. Yeşildal, Ünsal Yılmaz; *Anadolu Folklorunda Geyik*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2007.
14. Ercan, Hüseyin; *Burdur İli Ağlasun İlçesi Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Konya 2008.
15. Uysal, Yavuz; *Gazipaşa'da Folklor ve Halk Edebiyatı Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Konya 2008.

16. anlı, Zeynep; *Kütahya-Şeyhler Beldesi Folklor Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kütahya 2007.

17. İnce, Gül; *Hatay Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri İle İlgili İnanışlar Ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim dalı, Sakarya 2009.

18. Şahin, Fulya; *Kütahya-Allıören Köyü Folklor Örnekler*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Kütahya 2008.

19. Bildir, Fatma; *Dursunbey (Balıkesir) Yöresi Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç. Dr. Mehmet Aça, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir 2008.

20. Semiz, İsa; *Terme Yöresi Halk Edebiyatı Örnekleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bekir Şişman, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Samsun 2007

21. Bazancir, Recai; *Bingöl Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışmanı: Prof. Dr. M. İlhan Başgöz, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Van 2010

22. Değirmencioğlu, Figen; *Manyas Halk Edebiyatı ve Folklor Ürünleri*, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Ali Duymaz, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir 2010

23. Yaşar, İsmail Celalettin; *Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları*, Yüksek Lisans Tezi, Birinci Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Behiye Köksel, İkinci Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fuzuli Bayat Güzelov, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Gaziantep 2010.

24. Başarkanoğlu, Levent; *Nizip Efsaneleri*, Yüksek Lisans Tezi, Birinci Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye Köksel, İkinci Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fuzuli Bayat Güzelov, Gaziantep Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Gaziantep 2010.

A. Değerlendirmeye Konu Edilen Tezlerin Konularına Göre Tasnifi

Tez çalışmalarının başlıklarının da ortaya koyduğu çalışmanın esas ağırlığı, konu ve saha bakımından tasnife tabi tutulduğunda karşımıza çıkan tablo şöyledir: Ele aldığımız 24 tezdten sadece efsaneleri konu edinenlerin sayısı 5 olup bunlardan dört tanesi belirli bir sahadaki efsaneleri (3, 5, 6, 21, 24) ve bir tanesi de belirli bir sahadaki efsanelerde tespit edilen belirli bir motifi (4, Şahmaran) inceleme konusu edinmişlerdir. Bunun dışında ağırlıklı olarak belirli bir sahadaki halk edebiyatı, folklor ürünleri ele alınmış ve efsaneler de bunlar arasında değerlendirilmiştir (1, 2, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 22). Değerlendirdiğimiz diğer dört tezte ise tezin inceleme konusunun ağırlığına göre belirli bir sahadaki belirli bir efsane kümesi çalışmaya dâhil edilmiştir (7, 8, 13, 17, 23); bu konu ağırlıkları adak yerleri, halk inanışları, Anadolu folklorunun belirli bir motifi (geyik), ziyaret yerleri ile ilgili inanışlar ve evliya anlatıları olarak saptanabilir.

	Efsaneleri Konu Edinenler	Halk edebiyatı / Halk ürünleri arasında efsaneleri de değerlendirenler	Efsanelerde tespit edilen belirli bir motifi değerlendirenler	Diğer
1		X		
2		X		
3	X			
4			X	
5	X			
6	X			
7				X
8				X
9		X		
10		X		
11		X		
12		X		

13				X
14		X		
15		X		
16		X		
17				X
18		X		
19		X		
20		X		
21	X			
22		X		
23				X
24	X			

B. Değerlendirmeye Konu Edilen Tezlerin İçerik Özellikleri

1. Sözlük – Yöresel Kelimeler

İncelediğimiz tezlerden beş tanesinde çalışmanın sonuna Yöresel Kelimeler ya da sözlük başlığıyla bir bölüm eklenmiş ve böylece çalışmadan ileride faydalanılma sınırı genişletilmiştir. Bunlar 1, 5, 6, 12 ve 19 numaralı tezlerdir.

2. Yerel Dil Özelliklerinin Aktarılması

Sahada yapılan efsane derlemelerinde anlatıcının diline sadık kalınması da yukarıda belirttiğimiz özellik bakımından yapılan tez çalışmalarına özgünlük kazandıran ve onların önemini artıran bir özelliktir. Bu özellik ele aldığımız tez çalışmalarından 5 tanesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmalar 1, 2, 19, 20, 21 numaralı olanlardır.

3. Efsanelerin Tasnife Tabi Tutulması – Tutulmaması

Efsanelerin belirli bir tasnife tabi tutularak bu doğrultuda değerlendirildiği ve böylece sadece derlenen efsanenin metne aktarılmasıyla yetinilmeyip efsaneler üzerinde halk bilimi metodolojisine uygun bir çalışmanın da yapıldığı tez sayısı,

örneklerimiz arasında 9'dur. Bunlar da 3, 5, 6, 10, 11, 15, 17, 19, 21 numaralı tezlerdir.

	Yöresel Kelime – Sözlük kısmı bulunma	Anlatıcının diline sadık kalma	Derlenen efsanelerin tasnife tabi tutulması
1	X	X	
2		X	
3			X
4			
5	X		X
6	X		X
7			
8			
9			
10			X
11			X
12	X		
13			
14			
15			X
16			
17			X
18			
19	X	X	X
20		X	
21		X	X

22			
23			
24			X

A. Değerlendirmeye Konu edilen Tezlerin Genel Özellikleri, Ortaklık ve Farklılıkları

Ele aldığımız tez çalışmalarının ortak kriterler temelinde bir değerlendirmesini yapmadan önce, bu çalışmaları tanıtırken değindiğimiz bazı hususları açacak olursak:

1 numaralı tez çalışmasında derlenen efsaneler bir tasnife tabi tutulmaksızın metin olarak aktarılmış olmakla birlikte, bu metinlerde derleme kaynağının anlatı diline sadık kalınmış olması, tezin özgünlüğünü arttırmaktadır. Ancak dil konusunda gösterilen hassasiyet, ne yazık ki derlenen efsanelerin içerikleri konusunda gösterilmemiş ve araştırmacının çirkin, müstehcen, ahlâk ve edebe aykırı addettiği efsane metinleri teze dâhil edilmemiştir.

2 numaralı tezde Efsaneler başlığı altında, efsane tanımları yapılmış, Milletlerarası Halk Anlatısı Araştırmaları Kurumu'nun ve Boratav'ın buna bağlı olarak Türk efsaneleri için geliştirdiği efsane tasnifleri verilmiş, efsanelerin özellikleri tespit edilmiştir. Bundan sonra Bekdik köylerinin coğrafi durumunun bölgede efsane anlatısının gelişimine etkisi söz konusu edilmiş ve pek çok dağ, tepe ve kayanın bir efsanesi olurken, Bekdik köylerinin tamamının ova köyü olmasının efsane bulma ihtimalini azaltan etkisi tartışılmıştır. Bundan sonra sahada tespit edilen 17 efsane hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Çalışmanın son bölümünde efsanelerin metinleri, tasnife tabi tutulmadan verilmiştir. Yine bu çalışmada da anlatıcının diline sadık kalınarak efsaneler metne aktarılmıştır.

Doğrudan belirli bir sahanın (Mardin) efsanelerini konu alan 3 numaralı tezde sözlü kaynaklardan derlenen 134 efsane metni ve yazılı kaynaklardan derlenen 16 efsane metni olmak üzere 150 metin üzerinde çalışma yapılmıştır. Bu efsaneler tasnife tabi tutulmuştur. Ayrıca mevcut çalışmada Mardin efsaneleri, saptanan tasnife bağlı olarak incelendikten sonra ana gruplar hakkında kısaca bilgi verilip efsanelerin motif sıralarının da tespit edilmiş olması, çalışmanın önemini artırmaktadır.

4 numaralı tezde efsanelerin toplumların zihin ve kültür yapılarına ayna tutma özelliğinden yola çıkılarak, efsanelerde yer alan sembollere yüklenen anlamsal içeriğin simgesel uygulamalara kaynaklık etme durumu ele alınmaya çalışılmış; bunun için de Tarsus bölgesi Şahmeran efsanelerinde yer alan semboller örnek olarak seçilmiştir.

Yine doğrudan belirli bir sahanın (Yozgat) efsaneleri üzerine yoğunlaşan 5 numaralı tezde derlenen efsaneler belirli bir tasnife tabu tutulduğu gibi efsane metinleri ayrıca aktarılmıştır.

Kuzeydoğu Denizli sahası efsanelerini konu alan 6 numaralı tezde efsanelerin belirli bir tasnif dâhiliyle incelenmesinin yanı sıra, ele alınan efsanelerin motif yapıları da değerlendirilmiştir. Tezin sonuna yöresel sözlük eklenmesi de orijinalitesini artıran bir başka yönüdür.

7 numaralı tezde esas odak noktası belirli bir sahanın adak yerleri olmakla birlikte, çalışmada efsanelerin oldukça titiz bir şekilde ele alınması dikkat çekicidir. Bu çalışmada Amasya'daki Adak Yerleri Etrafında Anlatılan Efsanelerin İncelenmesi başlıklı II. Bölüm Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerin Epizot ve Motif İncelemesi, Amasya'daki Adak Yerleriyle İlgili Anlatılan Efsanelerin Motif Değerlendirmesi (kendi içinde Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde İslâmiyet Öncesi İnanç Motifleri, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde Kitab-ı Mukaddes'teki Mucize Motifleri, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde Kur'an-ı Kerim ve Hadislerdeki Mucize Motifleri, Amasya Adak Yerleriyle İlgili Efsanelerde Destanî ve Mitolojik Ürünlere Ait Motifler başlıklarına ayrılmaktadır), Efsanelerin Toplumsal ve Psikolojik Fonksiyonları, Amasya'daki Adak Yerlerinin İnanç Bağlamında Değerlendirilmesi (kendi içinde Eski Türk İnançlarının İzleri, Amasya'daki Adak Yerlerini Ziyaret Etme Nedenleri ve Bunlara Bağlı Uygulamalar alt başlıklarına ayrılmıştır) ve Amasya'daki Adak Yerlerinin Velî Bağlamında Değerlendirilmesi alt başlıklarına ayrılmış ve sahada adak yerleri etrafında şekillenen efsaneler metodolojik, ayrıca kapsamlı olarak incelenmiştir.

8 numaralı tezde belirli bir sahanın (Afyon Bolvadin) halk inanışları ve bu bağlamdaki uygulamaları ele alınmıştır. Bu meyanda efsaneler de - tasnife tabi tutulmaksızın - derlenerek aktarılmıştır. Bizim çalışmamızın Giriş bölümünde de tarafımızdan belirtildiği üzere, efsanelerin önemli bir yönü, bu anlatılara inanılma

boyutudur. Bu bağlamda, incelenen sahadaki halk inanışlarının saptanmasında buradan derlenen efsanelere yer verilmesi, oldukça önemlidir.

9 numaralı tezde belirli bir sahanın (Derebucak) folkloru ve halk edebiyatı ürünleri bir arada toplanmaya çalışılmış, bu meyanda efsanelere de yer verilmiştir.

10 numaralı tezde yine belirli bir sahanın (Diyarbakır – Ergani) halk kültürü ele alınmış, Ergani halk kültüründe tespit edilen 26 efsane, on ana başlık altında tasnif edilerek verilmiştir.

11 numaralı tez, konusuyla diğer çalışmalar arasında özgün bir konuma sahiptir. Burada belirli bir sahada (Muğla) çalışmakla kalınmamış, ayrıca belirli bir zümrenin (Alevi Türkmenler) halk edebiyatı ve folklor ürünleri inceleme konusu edilmiştir. Bu noktada tespit edilen efsaneler konularına göre tasnif edilmiş, aktarılan efsaneler de tespit edilen diğer folklor ürünleri gibi bölgedeki alevi Türkmenlerin eski Türk kültüründeki bazı özellikleri sürdürdüğünü ortaya koymuştur.

12 numaralı tez öncelikle sahasının nispeten darlığı (Avut Köyü) ile dikkati çekmektedir. Bu kısıtlılığa rağmen sahada sekiz efsanenin tespit edilmiş olması dikkat çekicidir. Ancak bu efsaneler tasnife tabi tutulmadan ve motif incelemeleri de yapılmaksızın metne aktarılmakla yetinilmiştir.

13 numaralı tez, yukarıda da belirttiğimiz üzere, Anadolu folklorundaki belirli bir motifin (geyik) ele alınmış olması bakımından orijinaldir. Tezde Anadolu sahasında tespit edilen efsanelerde tespit edilen geyik motifi, efsanelerdeki fonksiyonlarına göre değerlendirmeye tabi tutulmuştur (tezin tanıtımında bu fonksiyonların listesine yer vermiştik).

14 numaralı tezde yine nispeten kısıtlı bir saha (Burdur ili Ağlasun ilçesi) incelenmiştir. Yine bu kısıtlılıktan ötürü sahada az sayıda (5) efsane tespit edilmiş ve bunlar da tasnife tabi tutulmaya gerek duyulmadan metne aktarılmışlardır.

15 numaralı tezde de aynı şekilde, dar bir sahadan (Gazipaşa) derlenen folklor ve halk edebiyatı ürünleri incelenmiş ve 5 efsane tespit edilerek aktarılmış, ayrıca metne aktarılırken tasnife de tabi tutulmuşlardır. Ayrıca bu çalışmada efsanelerin incelenmesi bakımından dikkat çekici bir özellik, derlenen halk anlatıları aktarılırken birbirlerine yakın türler olan masal ve efsanelerin ayrımının yapılabilmesi için, her iki türün metodolojik izahına yer verilmiş olmasıdır.

16 numaralı tez Kütahya Şeyhler beldesi folklor ürünlerini konu almaktadır. Burada da dikkati çeken bir husus, çalışmada efsanelerin müstakilen değil, “Menkabe-Efsane” başlığı altında incelenmiş olmasıdır. bu durum ilk bakışta karmaşaya yol açıyor gibi görünse de, çalışmacı sahada derlenen tarihlik efsanelerin veli tipi üzerine kurulmuş olmasına dikkat çekerek, bu durumu açıklığa kavuşturmakta ve anlaşılır kılmaktadır. Yine çalışmada sadece efsaneler aktarılmakla kalınmamış, ayrıca efsanelerin motifleri değerlendirilmiş, ele alınan sahada efsanelerin genellikle kutsiyet atfedilen değerlere saygı mesajı içerdiği tespit edilmiştir. Ele aldığımız diğer tezlerden farklı olarak bu çalışmada yörede tespit edilen bir efsanenin farklı varyantlarının aktarılması ve bunun, efsanelerin varyant kazanmasının halkbilimi açısından önemini belirtilerek yapılması, teze ayrıca orijinallik kazandırmaktadır.

17 numaralı tezde belirli bir sahada (Hatay) gelişen spesifik folklor ürünleri (ziyaret-yatır yerleri ve bunlarla ilgili inanışlar) konu edilmiş olmakla birlikte, yukarıda sıklıkla “kendilerine inanılma” özelliğini vurguladığımız efsanelerin bu hususiyetleri bakımından, yerinde olarak efsanelere ayrıca yer verilmiştir. Çalışmada sahada derlenen efsaneler iki ana sınıflandırmada (dinî ve tarihî) tasnif edilerek aktarılmıştır.

18 numaralı tezde saha Kütahya'nın Allıören Köyü olup bu köyün folklor özellikler ele alınmış, yörede efsane ve menkıbelerin çok önemli bir yer tuttuğu vurgulanmış, sahada unutulmaya yüz tuttuğu belirtilen efsanelerden kaynak kişilerin hatırlarında kalanlar titizlikle derlenmiştir.

19 numaralı tezde Dursunbey (Balıkesir) yöresinin halk edebiyatı ve folklor ürünleri ele alınmış, sahada tespit edilen efsaneler de halk edebiyatı dâhilinde incelenmiştir. Derlenen efsaneler tasnife tabi tutularak aktarılmıştır. Buna göre sahada oluşum dönüşüm efsaneleri, tarihlik efsaneler, olağanüstü kişi, varlık ve güçler üzerine efsaneler ile dinlik efsaneler sınıflandırmasına giren efsaneler dikkati çekmektedir. Sahanın ulaşımı zor bir mevkide bulunmasının bölgenin efsane ve inanışlarının uzun zamandır korunduğunu düşündürdüğü belirtilmiş, bununla birlikte tespit edilen efsane tip ve varyantlarının Anadolu'da derlenen diğer bazılarıyla gösterdiği benzerlikler de vurgulanmıştır. Bu durum özellikle efsanelerin bir milletin ortak kültür kodlarını taşıma özelliğini göstermesi bakımından önemlidir. Saha dışarıdan etkiye açık olmadığına göre, tespit edilen

efsanelerin Anadolu'daki diğer varyantlarının mevcudiyeti, Anadolu'nun genelinde halk ürünlerinin aynı inanç dünyası ve evren algısının yansımaları olduğunu gösterdiğini söyleyebiliriz.

20 numaralı tezde Terme yöresinin halk edebiyatı örnekleri incelenmiş, efsaneler de bu ürünler arasında, nesir anlatım türü içerisinde değerlendirilmiştir. Ancak çalışmada sahada tespit edilen efsaneler tasnife tabi tutulmadan metne aktarılmıştır.

21 numaralı tezde Bingöl efsaneleri ele alınmıştır. Doğrudan efsaneleri konu alması bakımından bizim dikkatimizi daha fazla çeken çalışmada, efsaneler belirli bir tasnife tabi tutularak bu kapsamda değerlendirilmiştir. Tespit edilen efsanelerin genel sınıflandırması, dinlik efsaneler; olağanüstü kuvvetler ve varlıklar üzerine efsaneler; hayvanlar üzerine efsaneler; tarihî efsaneler; tabiatla ilgili efsaneler; Hızır-İlyas ile ilgili efsaneler; etiyolojik efsaneler şeklindedir.

22 numaralı tezde Manyas halk edebiyatı ve folklor ürünleri inceleme konusu edilmiş, halk edebiyatı başlığı altında efsanelere yer verilmiştir. Efsanelere ayrılan kısımda efsanelerle ilgili olarak verilen bilgiler arasında efsane tasnifleri de aktarılmış olmakla birlikte, sahada derlenen efsaneler sınıflandırmaya tabi tutulmaksızın aktarılmışlardır. Genel olarak halkbilimi açısından faydalı bir çalışma olan tezde göze çarpan en önemli eksiklik ise efsaneler üzerine yapılan çalışmada daha çok yazılı kaynakların kullanılmış olmasıdır.

23 numaralı tezde Adıyaman sahasındaki evliya anlatıları incelenmiştir. Tezin önemli bir özelliği, sıklıkla birbirine karıştırılan efsane, menkıbe ve memurat kavramlarının açıklamasına ve bu türlerin birbirlerinden farklılıklarına yer verilmesi; ele alınan sahadaki söz konusu türe dâhil halk anlatılarının da bu doğrultuda değerlendirilmesidir. Çalışmada ayrıca efsanelerin tasnifine yer verilmemiş olması, incelenen türün sınırlılığından ötürü anlaşılır olmaktadır.

24 numaralı tezde Nizip yöresindeki efsaneler tespit edilmiş, aktarılmış, tasnif ve tetkik edilmiştir. Çalışmada ayrıca efsanelerin motif özelliklerine bir bölüm ayrılmış olması dikkat çekicidir.

Bu kısa izahın ardından ele aldığımız tez çalışmalarında dikkatimizi çeken bir takım özellikleri değerlendirmemiz gerekirse: Öncelikle, halk ürünlerinin milletlerin muhayyilelerinde köklü bir temele sahip olması ve bu temel ekseninde gelişip anlatıcının içinde bulunduğu zamana dek eklenip eksiltilerek uyarlanmasına

rağmen sinesinden çıktığı milletin öz değerlerinin, evren algısının, hayatı idrak biçiminin ve o hayattan beklentilerinin yansıması olmasının kaçınılmaz kıldığı şekilde, bizim değerlendirdiğimiz efsane çalışmalarında pek çok ortaklık göze çarpmaktadır. Bu ortaklıklar bazen birbirine nispeten uzak coğrafyalarda aynı efsanenin varyantları şeklinde açıkça sezildiği gibi, kimi zaman da daha erken tarihteki bir ortaklığa işaret edencesine motiflerle, ya da mesajlarla sınırlı kalmaktadır. Bizim değerlendirdiğimiz çalışmalarda ele alınan efsanelerin genel bir değerlendirmesini yaptığımızda, söz gelimi dönüşüm efsaneleri ya da bu sınıflandırma altında değerlendirilebilecek olan taş kesilme motifinin pek çok efsanede sürdüğünü görürüz. Aşağıdaki tablo, bu motifin tespit edildiği çalışmaları göstermektedir (Ancak burada hatırlamakta yarar vardır ki, bizim incelememize konu olan çalışmaların tümü belirli bir sahadaki tüm efsane anlatılarını konu edinmemektedir. Bundan dolayı ele alınan sahalardaki dönüşüm ya da taş kesilme efsanelerinin sadece bizim tabloya aktardıklarımızla, yani incelediğimiz çalışmalarda kaydedilenlerle sınırlı olduğunu düşünmek bizi hataya sevk edecektir).

1. Taş Kesilme Motifi

	Dönüşüm Efsaneleri	Taş Kesilme Motifi
1		
2		
3		X
4		
5	X	X
6	X	
7		
8		X
9		
10	X	X
11	X	X
12		
13		
14		
15		
16	X	
17		
18		
19	X	X

20		
21		
22		
23		
24	X	X

2. Tarihlik Efsaneler

İncelediğimiz efsane çalışmalarında dikkatimizi çeken önemli bir husus, Türk tarihinin belirli bir döneminde yaşanan kırılma noktasına tanıklık eden Anadolu'yu yeni bir din ve yeni bir yaşam tarzına sahip olarak yurt tutan bir milletin sözlü geleneğinde, bu tarihin farklı merhalelerinin sezilebilmesidir. Başka bir deyişle, Türk tarihinin Anadolu coğrafyasında gelişen kısmı, dâhil oldukları yeni dinin cilası altında eski inanç pratiklerini - çoğu kez bu durumun farkında olmaksızın - sürdüren unsurlar tarafından, yine eski düşünce dünyalarının uyarınca, gelişen yeni olaylar tarihe mal oldukça bunları uzak geçmişlerinin muhayyilesiyle yoğurup nesilden nesle aktarmak suretiyle bugüne ulaştırmıştır. Söz gelimi, 2 numaralı tezde Büyük ve Küçük Çadır Yeri başlıklarıyla verilen efsaneler, Anadolu Türk tarihine bir imparatorluğun damgasını vurmuş Osmanlı devrinde vuku bulmuş ve bu imparatorluğun tarihsel seyrini de değiştirmiş bir olayın, bir şehzade katlinin milletin düşünce dünyasına çökmüş tortusudur. Efsaneye konu olan olayda bu katlin aynı zamanda bizzat baba olan Sultan'ın emriyle, büyük ölçüde haksızlığına inanılan bir gerekçe hatta kışkırtmayla ve geniş asker tabanında sevgi ve saygı gören, bir sonraki sultan olacağına kesin gözüyle bakılan bir şehzadeye karşı, üstelik sarayın kapalı kapıları ardında değil, ölüme davet edilen şehzadenin babasının otağına giderek bu davete icabetiyle gerçekleşmesi, bu bahtsız infazın efsaneleşerek halkın sözlü geleneğinde yer bulmasını sağlamıştır. Daha eski dönemlere gönderme yapan efsaneler de ele alınan çalışmalarda derlenmiştir. 6 numaralı tezde Anadolu'nun Türklerce yurt tutulması sürecine katkısı yadsınamaz olan erenlerin bugünkü Ege bölgesi dâhilindeki kuzeydoğu denizli sahasındaki faaliyetleri saptanmıştır. 17 numaralı tezde saptanan Anadolu Türk tarihinin yadsınamaz isimleri Hacı Bektaş, Mevlana, Yunus gibi genel olarak tanınan, meşhur veliler etrafında teşekkül eden efsaneler de bu meyanda değerlendirilebilir. 14 numaralı tezde de konar-göçer Türkmen boylarının Anadolu'yu yurt tutmasının hatıralarını taşıyan efsaneler tespit edilmiştir. Aksine, çok daha yakın dönemlere ait

olayların da efsaneleşerek halkın sözlü geleneğinde kendisine yer açtığı görülmektedir ki, tarihlik bir efsane olarak kaydedilen Kıbrıs savaşı ile ilgili 15 numaralı tez çalışmasındaki derleme bunun güzel bir örneğidir. 17 numaralı tezde Kıbrıs savaşı ile birlikte Kore savaşı da bu meyanda yerini almıştır.

B. İncelemeye Konu Edilen Tezlerde Ele Alınan Efsanelerin Bölgesel Özellikleri

İncelediğimiz tezlerde ele alınan sahalara şu şekildedir: Ilgın (Konya), Bekdik (Ereğli-Konya), Derebucak (Konya), Mardin, Tarsus (Mersin), Yozgat, Kuzeydoğu Denizli, Amasya, Bolvadin (Afyon), Ergani (Diyarbakır), Avut (Diyarbakır), Muğla, Burdur, Gazipaşa (Antalya), Şeyhler (Kütahya), Allıören (Kütahya), Hatay, Dursunbey (Balıkesir), Manyas (Balıkesir), Terme (Samsun), Bingöl, Adıyaman, Nizip.

Bu sahalara Türkiye'nin idarî bölgelerine göre dağılımını belirleyecek olursak, İç Anadolu bölgesine dâhil bulunan sahalara Konya ve Yozgat'tır. Bunlardan Yozgat, il bazında saha olarak ele alınmış; Konya üzerine ise bizim değerlendirdiğimiz üç ayrı çalışmada üç ayrı merkez saha olarak seçilmiştir. Güneydoğu Anadolu bölgesine dâhil bulunan çalışma sahalara ise Mardin, Adıyaman, Diyarbakır olup bunlardan Adıyaman ve Mardin şehirleri müstakilen saha araştırmasına konu edilmiş iken, Diyarbakır'ın iki ayrı merkezi, Ergani ilçesi ve Avut köyü çalışma sahası olarak seçilmiştir. Doğu Anadolu bölgesinden sadece Bingöl sahası bizim ele aldığımız tezlerden bir tanesinde saha olarak çalışılmıştır. Akdeniz bölgesinden Antalya, Hatay, Burdur, Mersin sahalarda çalışılmış olup bunlardan Burdur ve Hatay merkezleri bütün olarak çalışma sahası seçilmiş, Antalya'nın Gazipaşa ve Mersin'in de Tarsus ilçeleri üzerinde çalışılmıştır. Belirtmekte yarar vardır ki, bu sahalardan Tarsus'ta genel olarak halk ürünlerinin tamamı değil, sadece şahmeran efsaneleri ele alınmış, bu efsanelerin de sembollerinin yorumlanması üzerinde yoğunlaşmıştır. Ege bölgesinden Denizli, Kütahya, Muğla, Afyon sahalarda çalışılmıştır ve bunlardan sadece Muğla sahası bütünüyle çalışma konusu olarak seçilmiştir. Kütahya ilinin Allıören köyü ve Şeyhler beldesi sahalara üzerine ayrı birer tez çalışması yapılmış; Denizli'nin kuzeydoğu kesimi saha olarak değerlendirilmiş; Afyon'da Bolvadin sahasında çalışma yapılmıştır. Burada vurgulamamız gereken önemli bir detay, Muğla sahası ele alınırken buradaki belirli bir cemaatin (Alevî – Türkmen) halk inanışları ve

anlatılarının çalışma konusu seçilmiş olmasıdır. Marmara bölgesinde Balıkesir merkez olmak üzere Dursunbey ve Manyas sahalarında ayrı birer tez çalışması yapılmıştır. Karadeniz bölgesinde ise sadece Samsun iline bağlı Terme sahasında araştırma yapılmıştır.

Aşağıda bu sahaların (il merkezi bazında) işaretlenmiş olduğu Türkiye haritası yer almaktadır:

Görüldüğü üzere ele alınan tezlerde birbirinden farklı pek çok sahada halk ürünleri üzerinde çalışma yapılmıştır.

Kimi iller arasındaki coğrafi uzaklığa rağmen, sahalardan derlenen halk ürünlerinin gerek motif, gerek biçim bakımlarından benzerlikleri dikkat çekicidir. Söz gelimi, her ikisi de şekil değiştirme efsanelerinden ve taş kesilme motifli Diyarbakır Ergani’de tespit edilen Gelin Vadisi Adının Efsanesi başlıklı efsane ile Muğla’da Alevî Türkmenler arasında anlatıla geldiği tespit edilen Gelin Uçtu Kayası başlıklı efsaneler arasındaki paralellikler dikkat çekicidir. Aslında bu tip örnekler ele alınan bütün sahalarda görülebilmektedir. Bunun da Anadolu’nun yurt tutulması sürecinden başlayarak ve onu izleyen dönemde farklı merkezlerde yerleşik hayata geçen aynı kültür dairesi mensupları olan tek bir halkın, zaman içerisinde yerleştiği coğrafyadan ve zamanın akışından da aldığı etkiyi ona katarak, aynı kaynaktan pınarlanan halk ürünlerini nesilden nesle aktarması ile açıklanabileceği kanaatindeyiz.

Bu kanaatimizi, doğrudan doğruya ele aldığımız tez çalışmalarından birinin desteklediğini düşünüyoruz. 13 numaralı tez çalışmasında, konu olarak folklorda geyik motifi ve saha olarak da Anadolu coğrafyası seçilmiştir. Bizim için öncelikli olan efsaneler konusuna da ayrıca yer verilen tez çalışmasında, Anadolu sahasında tespit edilen geyik motifli efsaneler, efsanelerdeki fonksiyonlarına göre tasnif

edilerek aktarılmış ve değerlendirilmiştir. Sadece bütün Anadolu sahasını ele alması bakımından değil, Türk halk kültürünün kadim ürünlerinin önemli bir motifi olan geyik motifini işleme bakımından da bu tez, düşüncemizi kuvvetlendirmektedir. Eski Türk kültüründe önemli bir motif olduğunu bildiğimiz geyik, bu çalışmada ortaya konulduğu üzere bugün Anadolu Türk coğrafyasında halk ürünlerinde ve bu meyanda efsanelerde yaşayan bit motif olarak önemini sürdürmektedir.

SONUÇ

Toplumlar tarihsel süreç içerisinde yaşam tarzlarından, inanış biçimlerinden, içinde yaşadıkları evreni anlama ve anlamlandırma girişimlerinden, oluşturdukları toplumun sosyal nizamından, kısacası onları bir diğer toplumdan ayıran bütün özelliklerinden yola çıkarak, kendi anlatılarını inşa etmişlerdir. Bu bakımdan bir toplumun efsaneleri, o toplumun 'kim'liğini anlamaya dönük her türlü bilimsel faaliyet alanında mühim bir yer işgal etmektedir.

Köklü bir tarihe sahip bulunan Türk milletinin bu tarihsel geçmişin derinliğiyle koşut olarak, halk ürünleri de oldukça fazladır. Bununla birlikte, Türk milletinin özgün durumu, onun halk ürünlerini de özgün kılmaktadır.

Bu özgünlük birkaç boyutta görünür olmaktadır: İlkin, tarih sahnesine Türk milleti ile birlikte çıkmış pek az toplum vardır ki, bugün aynı ad altında siyasî varlıklarını devam ettirsin. Türk adının ilk olarak resmî devlet adı olarak görüldüğü Göktürk devletinin ittifak ve mücadele halinde olduğu, diplomatik ilişkiler kurduğu Bizans ve Sasanî devletlerinin adları bugün ancak tarihin tozlu sayfalarında nakşedilmiş haldedir ve bu devletlerin tarihsel miraslarına sahip çıkma çabasındaki devletlerle birincilerin arasına yüzlerce yıllık farklı etnik kökenli, farklı dilli, farklı inanışlı siyasî yapılanma ve toplum girmiştir. Oysa Türk adı, bugün Türkiye Cumhuriyeti başta olmak üzere birçok siyasî yapılanmada varlığını sürdürmekle kalmayıp, zamanın aşındırma ve katmalarına rağmen sağlam omurgasını koruyan aynı dili konuşan çok geniş bir coğrafyaya yayılmış farklı siyasî çatılar altında yaşamlarını sürdüren toplumların da ortak paydası olmaya devam etmektedir.

Bir diğer özgünlük, yukarıda da değindiğimiz coğrafya temelinde görülmektedir ki, Türk tarihinin coğrafyası anayurttan yapılan göçlerle dalga dalga genişlemiştir. Özellikle İslâm'ı kabul süreci ve bu dönüm noktasından başlayarak kurulan büyük devletlerin ağırlık merkezleri anayurttan binlerce kilometre uzaklaşmış ancak Türkler ulaştıkları yeni coğrafyalarda geçici hâkimler değil, milletiyle – efendisiyle o yurdun sahipleri olmuşlar; başta Anadolu olmak üzere geniş bir coğrafya Türkler tarafından yurt tutulmuştur.

Bir başka özgünlük, Türklerin büyük ölçüde İslâmiyet'e girişiyse kendisini göstermektedir. Gerek İslâmiyet'in dinin esaslarıyla çelişmediği sürece milletlerin öz kültürlerini sürdürme imkânını inananlarına tanınması; gerekse Türk kültürünün kuşatıcı özelliği, ortaçağlardaki bu din değiştirme hadisesinin milletin kültürünü

kökten silip değiştirmek yerine, onun özgünlüğünü koruyarak nesillerce aktarılmasına olanak vermiştir.

İşte bu hususlar göz önünde tutulduğunda, Türk kültürünün taşıyıcısı olan halk ürünlerinin önemi daha da iyi anlaşılmaktadır. Bu halk ürünleri arasında önemli bir yer tutan efsaneler, köklerinin nispeten uzak mazilerde olmasından dolayı, Türk tarihinden sosyolojiye, sosyal bilimlerin pek çok alanında araştırmacılara veri sağlayabilme özelliğindedir. Türk ve dünya tarihinin önemli kırılma noktalarından biri olan Türklerin İşlâm'ı kabulü ve akabinde Anadolu'nun Türk yurdu haline gelmesi hadiseleri, örnekleğimiz her iki disiplin için de mühim çalışma alanlarıdır. Dikkat çekicidir ki, Türkiye'de efsaneler üzerine yapılan çalışmalarda her iki disiplin için de son derece önemli veriler ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de efsaneler üzerinde yapılan tez çalışmalarını imkânlarımız ölçüsünde değerlendirirken bizim dikkatimizi çeken önemli bir konu, bu çalışmaların belirli ve ortak bir metodolojiden yoksun bulunmasıdır. Halk biliminin sosyal bilimler disiplinindeki yeri göz önünde tutulduğunda, özellikle disiplinler arası çalışmalarda kullanılacak veri sağlama noktasında, bu tür çalışmaların belirlenmiş bir program dâhilinde yapılması, gelecek araştırmacıların işlerini kolaylaştıracığı gibi, sağlanan verilerin de daha kullanışlı olmasına imkân verecektir. Bununla birlikte saha çalışmalarında derlenen efsanelerin metne aktarılırken anlatıcının dil özelliklerine sadık kalınmaya dikkat edilmesinin, gerek yöresel kelimeler, gerekse Anadolu'daki ağız ve lehçeler üzerine yapılacak çalışmalarda önemli veriler sağlayacağı açıktır.

Efsaneler üzerine yapılan çalışmalarda dikkati çeken bir diğer önemli husus, doğrudan konuyu ele alan çalışmalarda dahi efsane, menkıbe, memorat, mit tanımlarının tam olarak ayrışmamış olmasıdır. Aslında, birbirine yakın olan bu türlerden özellikle ilk ikisinin birbirinden ayrı değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, konunun uzmanlarınca da sıklıkla tartışma konusu edilmiştir. Bir kısım araştırmacılar bu iki türün yapılarında taşıdıkları motif benzerliklerinden yola çıkarak, bunların ayrılmaz bir tür olarak, daha doğrusu menkıbelerin dinlik efsaneler altında tetkik edilmesi gerektiği kanaatini taşırlar. Bizim ele aldığımız tezlerde efsanenin tanımını yapan araştırmacıların hemen hepsi, benzer kaynaklardan alıntılarla yaklaşık aynı tanımları yapmışlardır. Hemen bütün tanımlarda efsanelerin özellikleri ve dolayısıyla diğer halk anlatılarından

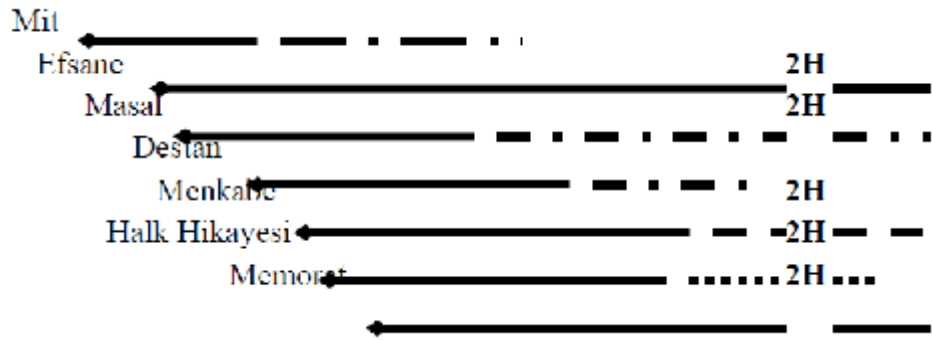
farklılıkları listelenmiştir. Bununla birlikte efsanelerin aktarılmasına gelindiğinde, bazı çalışmalarda farklı özelliklerdeki metinlerin de bu kapsama dâhil edilmiş olduğunu görüyoruz. Söz gelimi Afyon Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları başlıklı tezde Anadolu'nun antik dönemine ait ve bizim mitoloji kadrosunda değerlendirebileceğimiz bir takım anlatılar, saha çalışmasında yapılan derlemeler değil, yazılı kaynaklar aracılığıyla teze ve dolayısıyla Bolvadin'in halk anlatılarına dâhil edilmiştir.

Bu noktada bizim efsane çalışmalarında dikkat edilmesi gerektiğine inandığımız önemli bir husus, konunun pek çok uzmanınca çeşitli çalışmalarda vurgulanmış olduğunu yukarıda kaydettiğimiz, efsanelerin “inanılrlık” özelliğidir. Efsaneler, gerçek üstü özellikler içerseler de, etraflarında bir inanış teşekkül etmiştir; anlatan, aktaran tarafından onun doğruluğuna inanılır.

Şeref Boyraz, birbirine çok karıştırılan anlatı türlerini güzel bir örnekle açıklamaktadır. Boyraz'ın güncel benzetmelerle açıkladığı bu farklılık şöyledir: *“Diyelim ki bir fabrika (sözlü anlatılar fabrikası), ihtiyaca binaen A1 (mit) adını verdiği bir mahsulün üretimine başlar. Bir müddet sonra fabrika, şartlar dolayısıyla A1'e çok benzeyen fakat ondan birazcık farklı olan bir başka modele ihtiyaç duyulduğunu fark eder ve A2 (efsane) adını verdiği ürünü de piyasaya sürer. Her iki ürün de üretilip tüketilmeye devam ederken aynı fabrika, daha öncekilerden çok sayıda izler taşıyan üçüncü bir model için ihtiyaç hâsıl olduğunu görür ve A3'ün (masalın) üretimini başlatır. Bu arada fabrika, müşterisi azaldığı için A1'in üretimini giderek azaltır ve bir noktadan sonra da tamamen durdurur. Fakat fabrika, A1'in azalan alıcısına bir süre daha stoklarıyla hizmet etmeye devam eder. Stoklar tükendikten sonra A1 modeli, tamamen ortadan kaybolmaz. O, ilham verdiği, kaynaklık ettiği diğer modellerde kendini hatırlatacak parçalarıyla yaşamaya devam eder. Fabrika çok rağbet görmesi nedeniyle A3 ve özellikle de A2'nin üretimini devam ettirir. Bir süre sonra şartların değişmesiyle birlikte yeni bir modele daha ihtiyaç duyulduğu anlaşılır. Yine önceki modellerden de biraz esinlenilerek, onlardan bazı parçalar alınarak A4 (destanlar) piyasaya sürülür. Her üç modelin üretimi ve tabii ki üretim olduğuna göre tüketimi de devam ederken fabrika, gördükleri rağbetle orantılı olarak A2'nin üretimine devam, A3 ve A4'ünkine ise yine rağbetleriyle orantılı bir müddet sonra son verme kararı alır. Zira fabrika, piyasanın nabzını çok iyi tutmaktadır. A4'ün üretilmesini sağlayan*

şartların müsaade ettiği sürenin sonuna yakın zamanlarda değişen şartlar, A5'in (menkabelerin) üretim bandına girmesini zorunlu kılar. Bir müddet sonra da bunu A6 (halk hikâyeleri) takip eder. Fakat bu iki türün ilk üretilmeye başlama zamanları birbirine çok yakındır. Bu sebeple her ikisi de bünyelerinde A4'ten çok fazla izler taşır, parçalar bulundurur. Bu arada A2'nin üretimi devam etmekte, A3 ve A4'ünkiler ise gördükleri rağbetle orantılı bir sürede sona erdirilmek üzeredir. Fakat bunların tüketimi hâlâ devam etmektedir. Bu modellerden A1 hariç hemen hepsinin tüketiminin devam ettiği, A3, A4 ve A6 modellerinin artık üretilmediği fakat A2 ve A5'in üretiminin hâlâ sürdürüldüğü bir noktaya gelindiğinde fabrika, değişen şartlar ve ihtiyaçlar muvacehesinde A7'nin (memoratların) üretimine başlar. Günümüzde fabrika, en çok A7 modelini üretmektedir ve bunu A2 ve A6 modelleri izlemektedir. Tabii ki tüketim de bu üretimle doğru orantılı olarak sürmektedir. Çok önceleri üretimine son verilen A1 (mitler), hâliyle artık hiç tüketilmezken çok tüketilen A7 (memorat), A2 (efsane) ve A5 (menkabe) modellerinin yanında ender olarak A3 (masal) ve A6 (halk hikâyesi) modelleri de tüketilmektedir.”⁴⁴

Boyraz'ın ele aldığı anlatım türlerinin ortaya çıkış ve üretim-tüketim süreç ve durumlarına ilişkin hazırladığı şema ise aşağıdaki gibidir:

Boyraz şemayı şu şekilde açıklamaktadır: “Şemanın bütününün bir zaman doğrusu üzerinde yer aldığı düşünülecek olursa tür adlarından sonra gelen çizgiler, onların bu doğru üzerindeki ilk örneklerinin ortaya çıktığı yani ilk üretildikleri noktayı göstermektedir. Kesintisiz devam eden çizgiler, türlerin hem üretildiği hem de tüketildiği süreyi işaret etmektedir. Kesik kesik devam eden çizgilerse, üretim ve tüketimin yavaş yavaş sonuna yaklaşıldığı, çizgilerin arasındaki boşluğun artması

⁴⁴ Boyraz, Şeref; “Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler”, *Folklor / Edebiyat*, Sayı 54, Ankara 2008, s. 108-109.

ise artık üretimin durup sadece var olanın tüketildiği anlamına gelmektedir. “2H” ile ifade edilmek istenen bizim bulunduğumuz nokta, yani hâl-i hazırdir. “2H”dan sonraki çizgilerin devamlı veya kesik kesik oluşu ve bunların uzunluğu da yine türlerin üretilip tüketilme veya sadece tüketilme sürelerini göstermektedir. Buna göre efsane ve memoratların hâlâ üretilip tüketilmeye devam ettiğini, Masal, halk hikâyesi ve menkabenin ise az da olsa tüketilmeyi, hatta menkabenin bir parça üretilmeyi sürdürdüğünü söyleyebiliriz.”

Boyraz’ın bu çalışmasın ele alınan halk anlatılarını ayırt etmede akılda kalıcı ve uygulanabilir bir örnek sağladığını düşünüyoruz.

Sonuç olarak, ele aldığımız tez çalışmalarında efsaneler müstakilen ya da genel olarak değerlendirilen sahanın halk anlatıları / halk inanışları içerisinde değerlendirilmiştir. Ancak metodolojik bakımdan bu çalışmalarda ayniyet yoktur. Üzerinde çok emek harcandığı açık olan çeşitli halk bilim çalışmalarının sonraki araştırmacıların etkinlikle kullanımına açık olabilmesi için, benimsenmiş bir metodoloji, hiç olmazsa kabul edilmiş bir efsane tanımı saptanması son derece önemlidir. Halk anlatılarının diğer türlerinin de halk bilimi açısından aynı öneme sahip bulunması, söz konusu diğer türlerin incelenmesine kolaylık sağlamak için de böyle bir ayrımı zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ana Britannica*, Efsane mad., C. VIII, Ana Yayıncılık, İstanbul 1988
- Boratav, Pertev Naili; *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, 10. Baskı, İstanbul 2000
- Boyraz, Şeref; “Sözlü Anlatıların Sürekliliği Üzerine Düşünceler”, *Folklor / Edebiyat*, Sayı 54, Ankara 2008, s. 108-109.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Efsane mad., C. VI., Gelişim Yayınları, tarihsiz
- Cohen, Anthony P., *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*, Çeviren: Mehmet Küçük, Dost Yayınları, Ankara 1985
- Çobanoğlu, Özkul; “Sözlü Kültürden Yazılı Kültür Ortamına Geçiş Bağlamında Erken Dönem Osmanlı Tarihlerinden Aşık Paşazade’nin Epik Karakteri Üzerine Tespitler”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Osmanlı devletinin Kuruluşunun 700. Yılı Özel Sayısı, Ankara 1999
- Çobanoğlu, Özkul; *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2002
- Çobanoğlu, Özkul; *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2003
- Dégh, Linda; “Halk Anlatısı,” *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Çeviren: Zerrin Karagülle, Milli Folklor Yayınları, Akara 2003
- Demir, Necati; “Sözlü Türk Kültüründe Hacı Bektaş Veli”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2011, 57
- Duranlı, Muvaffak; “Saha Türklerinde Efsane Kavramı ve Sınıflandırma Çalışmaları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: VI, Sayı 2, İzmir 2006
- Ekici, Metin; *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri ile Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1995
- Elçin, Şükrü; *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara (tarihsiz)
- Gelişim Hachette Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, Efsane mad., C. III, Gelişim Yayınları, İstanbul 1983

Grolier International Americana Encyclopedia, Efsane mad., C. V, Türkçeye çeviren ve uyarlayan: Medya Holding AŞ, 1993

Hançerlioğlu, Orhan; *İslam İnançları Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984

Helimoğlu Yavuz, Muhsine; “Dünya Halk Kültürünün Ortak İrmakları: Efsaneler,” *Pertev Naili Boratav’a Armağan*, Hazırlayan: Metin Turan, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Etiyoloji>

Kalan, Sami; Varlık Yayınları, İstanbul 1984

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, Cilt I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991

Oğuz, Öcal; *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2004

Okuşluk, Refiye; *Adana Efsaneleri Araştırması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1994

Ögel, Bahaeddin; *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*, I. Cilt, TTK Basımevi, 4. Baskı, Ankara 2003

Önal, Mehmet Naci; *Muğla Efsaneleri*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2003

Özön, Mustafa Nihat; *Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü*, İstanbul 1954

Pirsultanlı, Sednik Paşa; *Azerbaycan Türklerinin Halk Efsaneleri*, Çeviren: Azad Ağaoğlu

Rayman, Hayrettin; *Bayburt Efsaneleri*, Bayburt Belediyesi Kültür Yayınları, Bayburt 2001

Sakaoğlu, Saim; *Efsane Araştırmaları*, Kömen Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, Konya – tarihsiz, s. 11.

Seyidoğlu, Bilge; *Erzurum Efsaneleri*, Erzurum Kitaplığı, 2. Baskı, İstanbul 1997

Şemseddin Sami, Kamûs-ı Türkî, Efsane mad., Alfa Yayınları, İstanbul 1998

TDK Türkçe Sözlük, *Efsane*, C.I, TTK Basımevi, Ankara 1988

ÖZGEÇMİŞ

1985 yılında Gümüşhane’de doğdum.İlkokulu Namık Kemal İlköğretim Okulunda, ortaokulu Ali Fuat Kadirbeyoğlu Anadolu Lisesinde, lise öğrenimimi ise Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladım.2004’te Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğini kazandım.Bu bölümden 2009’da mezun oldum.Aynı yıl Kafkas Üniversitesi Halk Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitimi almaya başladım.Halen bu alandaki çalışmalarına devam etmekteyim.

15/06/2011

Aslıhan YILDIZ

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de efsaneler üzerine yapılmış tezlerin tespit ve tenkitinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışmanın temel hedefi halk biliminin önemli çalışma sahalarından biri olan efsaneler üzerine ülkemizde yapılan çalışmaların değerlendirilmesiyle, bu çalışmaların ulaştığı ilmî derece ve eksikliklerin tespit edilip konu üzerine ileriki araştırmacılara ışık tutmaktır.

Çalışmada öncelikle efsaneler hakkında kısaca bilgi verilmiş, Türkiye’de efsaneler üzerine yapılmış çalışmaların bibliyografyası saptanabildiği kadarıyla aktarılmıştır. Ardından efsaneler üzerine kaleme alınmış kitaplardan bazıları incelenmiştir.

Tezin ana eksenini oluşturan Türkiye’de efsaneler üzerine yapılmış tezlerden mümkün olduğunca çok sayıda teze ulaşılmıştır. Ulaşılan bu tezler bir sınırlandırmaya tabi tutularak çalışmamızda farklı örneklerle sağlayacak tezlerin incelenmesine gayret edilmiştir. Bu amaçla saptanan tezler incelenmiş, tanıtılmış ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: efsaneler, efsaneler üzerine tezler, folklor, sözlü gelenek

ABSTRACT

In this study it's aimed to determinate and criticizes the thesis that have been studied in Turkey and on legends. The main goal of the study is be able to enlighten further researchers of the subject by assessment of the works that have been studied in Turkey and on legends and state the academic level and deficiencies of these works.

In this study first a brief explanation of the legends has been made and the bibliography of the works that have been studied in Turkey and on legends given. Then a number of books on legends has been examined.

Because the main basis of our thesis is the thesis that have been studied in Turkey and on legends, we tried to reach as much as thesis that we could. We tried to select different samples of thesis among them. These thesis has been analyzed, reviewed and appraised.

Key words: legends, thesis on legends, folklore, oral tradition